

Suo on muutos: vuorovaikutuksellinen näyttelysuunnittelu suon
ymmärtämisen välineenä

Linda Sainio
Pro gradu -tutkielma
Lapin yliopisto
Taiteiden tiedekunta
Soveltava kuvataide ja luontokuvaus
2020

Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta

Työn nimi: *Suo on muutos*: vuorovaikutuksellinen näyttelysuunnittelu suon ymmärtämisen välineenä

Tekijä: Linda Sainio

Koulutusohjelma/oppiaine: Soveltava kuvataide ja luontokuvaus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 136

Vuosi: 2020

Tiivistelmä:

Tutkimuksessani julkisessa luonto- ja hyvinvointikeskustelussa sivuun jäänyt suoluonto nousee tarkastelun keskiöön perinnehoidajuuden ilmiöön kiinnittyen. Tämä ilmastolle merkittävä hiilinielu on tullut tunnetuksi ojitettavana joutomaana, mutta tutkimukseni osoittaa siinä piilevää potentiaalia. Käytännön tutkimustyö on tehty Kuusamossa Riitta Attilan ja Anu Tossavaisen kanssa *Suo parantaa* -projektin muodossa. Oma tutkimustehtäväni työryhmässä oli suokokemusten representointi vuorovaikutuksellisen näyttelysuunnittelun keinoin.

Teoreettisesti tutkimukseni kiinnittyy ekosysteemilähestymistapaan, paikkaan ja representaatioon. Metodologia muodostuu taideperustaisesta toimintatutkimuksesta, moniaistisesta paikan tutkimuksesta ja luontokuvasta taiteellisenä menetelmänä. Tutkimusaineistoni on hyvin laaja ja käsittää dokumentaarisen aineiston, reflektioaineiston, osallistuvan havaintomateriaalin ja visuaalisen teosmateriaalin ohella materiaa soilta.

Tutkimusprosessi koostui perinnehoidajien haastatteluista, fyysisestä suon kokemisesta, luontokuvaamisesta sekä taiteellisesta työskentelystä. Prosessin aikana syntyi *Slow Nature Photography* -menetelmä, jota Attila ja Tossavainen tarkastelevat lähemmin omassa pro gradu -tutkielmassaan *Vuoropuhelua soilla ja gallerioissa: soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen keinoin luontosuhdetta syventämässä*. Vuorovaikutuksellisen näyttelysuunnitteluprosessin myötä saavutettu tietämys representoitiin näkyväksi moniaistisessa *Suo parantaa* -näyttelyssä.

Tutkimukseni osoittaa, miten vuorovaikutuksellinen näyttelysuunnitteluprosessi voi tuoda esiin alueellista ja kulttuurista tietämystä, johon sitoutuva kokemustieto ja hiljainen tieto paljastavat taiteen keinoin työstettynä uudenlaisen näkökulman paikallisiin ekosysteemipalveluihin. Representoidut hyvinvoinnin ja hoitavuuden elementit loivat uusia havaintotapoja suota kohtaan. Ihmisen ja suon tarkastelu yhteen sidottuna kokonaisuutena lisää ekosysteemilähestymistavan mukaista vastavuoroista ja vuorovaikutuksellista asennoitumista luontoympäristöjä kohtaan.

Tutkimusprosessi loi myönteisiä suoluonnon representaatioita mutta se vaikutti myönteisesti myös siihen osallistuneisiin perinnehoidajiin: moni kertoi prosessin toimineen positiivisen kokemuksen ohella voimavaroja lisänneenä ja ajatuksia herättäneenä kokemuksena.

Avainsanat: soveltava taide, luontokuva, vuorovaikutuksellinen näyttelysuunnittelu, suo, perinnehoido, Kuusamo

University of Lapland, Faculty of Art and Design

The title of the pro gradu thesis: *Swamp is change*: interactive exhibition design as a method to understand peatlands

Author: Linda Sainio

Degree programme / subject: Applied Visual Arts and Nature Photography

The type of the work: pro gradu thesis

Number of pages: 136

Year: 2020

Abstract:

In my research, peatlands, the ecosystem that has been left in the margin of the public debate considering nature and well-being forms the center of my research crossing with the phenomenon of traditional healing. These significant carbon storing ecosystems have been known as drainable wastelands, but my research will reveal hidden potential in them. Practical research work has been done in the area of Kuusamo with Riitta Attila and Anu Tossavainen in the form of *Swamp heals* -project. My research task in the project has been representing swamp experiences through interactive exhibition design process.

Theoretically, my research focuses on the ecosystem approach, place, and representation. The methodology consists of art-based action research, multisensory place study and nature photography as an artistic method. My research material is very extensive and includes documentary material, reflection material, participatory observational material and visual artwork material, as well as material from the peatlands.

The research process consisted of interviews with traditional healers, physical experience of the swamp, nature photography and artistic work. During the process, the *Slow Nature Photography* method emerged, which Attila and Tossavainen take a closer look at in their own master's thesis *Dialogs in the swamps and galleries: deepening the relationship with nature by applied visual art and nature photography*. The knowledge gained through the interactive exhibition design process was represented in the multisensory *Swamp heals* -exhibition.

My research shows how the interactive exhibition design process can bring out regional and cultural knowledge and reveal the experiential knowledge and tacit knowledge in them, when worked through art. At the same time, it reveals a new perspective on local ecosystem services. The represented elements of well-being and caring created new ways of perceiving the peatlands. Examining human and swamp nature in unity increases the reciprocal and interactive attitudes towards natural environments as it is in the ecosystem approach.

The research process created positive representations of the peatlands, but it also had a positive effect to the traditional healers involved: many of them said that the process acted as a positive experience but also as an empowering and thought-provoking experience.

Keywords: applied visual arts, nature photography, interactive exhibition design, swamp, traditional healing, Kuusamo

Sisällysluettelo:

1	JOHDANTO	5
2	KUUSAMO, LUONTOVALOKUVAN JA KANSANPARANNUSPÄIVIEN KOTIPAIKKA	10
3	TEOREETTISET KÄSITTEET	15
3.1	EKOSYSTEEMILÄHESTYMISTAPA	15
3.2	PAIKKA	20
3.2.1	<i>Ruumiillinen paikka</i>	20
3.2.2	<i>Paikan kulttuurinen ja sosiaalinen luonne</i>	22
3.2.3	<i>Hiljainen tieto osana paikan kokemista</i>	25
3.3	REPRESENTAATIO	28
3.3.1	<i>Kulttuurin kirjoma luonto ja luonnollinen kulttuuri</i>	28
3.3.2	<i>Paikka taiteen keinoin</i>	30
4	TUTKIMUKSEN RAJAUS JA METODOLOGISET VALINNAT	33
4.1	TAIDEPERUSTAINEN TOIMINTATUTKIMUS	33
4.2	LUONTOKUVA TAITEELLISENA MENETELMÄNÄ	38
4.3	MONIAISTINEN PAIKAN TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAPA	42
4.4	AINEISTO	45
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	47
5.1	SUO: SOIMATTU, SILVOTTU JA SUOJELTU	47
5.1.1	<i>Mystinen ja pelätty veden ja maan välitila</i>	47
5.1.2	<i>Paikaton paikka: pelto, metsä ja turpeen lähde</i>	51
5.1.3	<i>Suo taipuu taiteen ja matkailun näyttämöksi</i>	54
5.2	HAASTATTELUT KUVAUSSUUNNITELMAN OHJAAJINA	57
5.2.1	<i>Perinnehoitajien kohtaaminen: moniaistinen vuorovaikutus</i>	57
5.2.2	<i>Herkistäminen suon kohtaamiselle</i>	63
5.2.3	<i>Suo lapsuuden työnmaisemana: haptisten kokemusten ajallinen syvyys</i>	65
5.2.4	<i>Moniaistiset muistot esteettisen hyvinvoinnin avaajina</i>	69
5.3	VUOROVAIKUTUS SUOLLA: LUONTOKUVA KOKEMUSTA TAVOITTAMASSA	75
5.3.1	<i>Yhteistoiminnallinen tila suolla</i>	75
5.3.2	<i>Perinnehoitajat ja suo: ainutlaatuinen yhdistelmä</i>	78
5.3.3	<i>Luontokuva kokemusta ja hiljaista tietämystä tavoittamassa</i>	79
5.4	SUO PARANTAA: LUONTOKUVISTA NÄYTTELYKSI	91
5.4.1	<i>Moniaistinen luontokuva</i>	91
5.4.2	<i>Visuaaliset teokset</i>	95
5.4.3	<i>Ajallinen syvyys ja inhimillinen historia</i>	99
5.4.4	<i>Paikan henki galleriatilassa</i>	102
6	KESKEISIÄ LÖYDÖKSIÄ JA POHDINTAA	107
6.1.1	<i>Luontokuva-menetelmän synty: Slow Nature Photography</i>	107
6.1.2	<i>Näyttely: ainutlaatuinen yhdistelmä uusien merkitysten luojana</i>	108
6.1.3	<i>Näyttelyn merkitys suon ekosysteemille ja luontokuvalle</i>	111
6.1.4	<i>Vuorovaikutuksellisen tutkimuksen merkitys osallistujille</i>	113
7	LÄHTEET	115

1 Johdanto

Tätä tutkimusta, kuten useita muitakin aikamme luontoa sivuavia tutkimuksia, kehystää ympäristöhuoli. Useat ekosysteemit ovat vahingoittuneet sekä suoran että epäsuoran ihmistoiminnan seurauksena. Puhe ympäristöhuolesta liittyy huoleen luontosuhteen heikentymisestä ja ihmisen vieraantumiseen luontoympäristöistä, joiden osaltaan nähdään johtavan ympäristöongelmiin, kuten luonnonvarojen liialliseen kulutukseen sekä psyykkisen hyvinvoinnin heikkenemiseen (esim. Salonen, 2005, s. 33–36.) Samaan aikaan asenteet luontoympäristöjä kohtaan moninaistuvat ja luonnon suosio etenkin Pohjoismaissa kasvaa. Tämä näkyy esimerkiksi erilaisten luonto-ohjelmien tarjonnan lisääntymisenä sekä sosiaalisen median luontoaiheisten käyttäjätilien kasvuna.

Suomalaisessa julkisessa keskustelussa luonto visualisoituu erityisesti metsäksi ja luonnon hyvinvointivaikutusten tutkiminen on viimeisen vuosikymmenen aikana lisääntynyt runsaasti. Luonnon suosio näkyy myös erilaisissa kampanjoissa. Vuonna 2017 oli *Luontolahjani satavuotiaalle* -kampanja, jossa maanomistajia kannustettiin yksityisten suojelualueiden perustamiseen satavuotiaan Suomen kunniaksi (Metsähallitus, 2018). Esimerkiksi syksyllä 2018 Ylen lanseeraama *Mennään metsään* (2018) -kampanja pyrki suomalaisten metsäsuhdetta juhlimalla saamaan jokamiehenoikeuksia Unescon aineettoman kulttuuriperinnön listalle ja samalla nostamaan esiin suomalaisten oikeutta mennä luontoon sekä metsän tuottamaa hyvinvointia. Luonnolla, kuin myös luonto(valo)kuvilla on useiden tutkimusten mukaan hyvinvointia lisäävä vaikutus (esim. Salonen, 2005, s. 65). Luonnon hyvinvointipuhe kietoutuu metsän ympärille, josta esimerkkinä julkaisut *Terveysmetsä: tunnista ja koe elvyttävä luonto* (Leppänen & Pajunen, 2017) ja *Hyvinvointia metsästä* (Tyrväinen, Kurttila, Sievänen & Tuulentie, 2014).

Myös suo on noussut viime vuosina puheenaiheeksi julkisessa keskustelussa. Useat näistä aiheista liittyvät ilmastokysymyksiin. Vuonna 2018 Suomen luonnonsuojeluliitto perusti *Hiilipörssin* (2018), joka on lahjoituspalvelu soiden ennallistamiseen tähtäävän ilmastotyön rahoittamiseksi. Tarve ennallistamiselle pohjautuu soita vahingoittaneeseen toimintaan. Suomi on maailman soisimpia maita ja kolmannes kaikista maailman metsäojista on kaivettu Suomessa. Suot ovat kuivuneet ja samalla vesistöihin on päätynyt toiminnan myötä ravinteita, jotka ovat rehevöittäneet tuhansia suomalaisia vesistöjä. (Juntti, 2019.) Suomessa

myös poltetaan maailman eniten turvetta, jonka päästöt yltävät kivihiilipäästöjen rinnalle. Turve sitoo itseensä hiiltä, joka pysyy varastoituneena turpeeseen niin kauan kuin suo pysyy luonnollisessa olotilassaan. Kun suo avataan ja turve esimerkiksi poltetaan, puiden sitomia hiilivarastoja suuremmat turpeen hiilivarannot vapautuvat ilmakehään. (Hiilamo, 2019.)

Hallitustenvälisen ilmastonmuutospaneeli IPCC:n 8.8.2019 julkaisemassa raportissa puututaan muun muassa suomaiden käyttöön. Suo yhtenä suurista hiilinieluista on tärkeä ilman hiilidioksidin sitoja, ja turvemaita suojelemalla varjellaan paitsi suon arvokasta ekosysteemiä, mutta osallistutaan myös ilmastonmuutoksen hillintään. Kuivatut ja toimenpiteiden alaiset suot ovat kasvihuonepäästöjen kriisipesäkkeitä. (Olsson ym., 2019.) Yksi keino lisätä vastuullisempaa toimintaa luontoa kohtaan on ihmisen ja luonnon välillä vallitsevan suhteen tarkastelu. Luontodokumenttielokuvat *Metsän tarina* ja *Järven tarina* ovat konkreettisia esimerkkejä siitä, millaisiin maisemiin suomalaisten luontosuhde maalataan. Suomen pinta-alasta kolmannes on kuitenkin tuota kosteaa, turpeista maaperää. Missä on suon tarina?

Tutkimukseni pohjautuu työryhmän kanssa toteutettuun *Suo parantaa* -projektiin, jonka keskeisiä teemoja olivat suo, luontosuhde ja hyvinvointi. Tarve *Suo parantaa* -projektille nousi sekä ajankohtaisista yhteiskunnallisista ilmiöistä ja keskusteluista, jotka tähdentävät luontosuhteen ja suon ekosysteemin tarkastelun tarpeellisuutta, että kuusamolaiselta toimijalta, joka korostaa projektin merkitystä paikallistasolla. *Kuusamon Kansanparannuspäivien* toiminnanjohtaja Anne Murto ilmaisi tarpeensa tapahtuman kehittämiseksi ja uusille ohjelmajärjestelmille, jotka liittyisivät tapahtuman vuoden 2018 kaavailtuun suo-teemaan. Suosta ja kansanparannusperinteestä inspiroitunut työryhmä Attila, Sainio ja Tossavainen tarttuivat haasteeseen.

Tutkimukseni sitoutuu Riitta Attilan ja Anu Tossavaisen pro gradu -tutkielmaan *Vuoropuhelua soilla ja gallerioissa: soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen keinoin luontosuhdetta syventämässä* (2019). Nämä molemmat tutkielmat pohjautuvat yhdessä tehtyyn *Suo parantaa* -projektiin, jossa toteutettiin kaksi konkreettista osa-alueita, jotka ovat moniaistinen *Suo parantaa* -näyttely sekä suomaastossa tapahtunut hyvinvointiretki. Toiminnot suunniteltiin vuoden 2018 *Kuusamon Kansanparannuspäivien* yhteyteen. Projektiin kuuluvien toiminallisten osuuksien kautta tehtiin tutkimustyötä, kerättiin aineistoa sekä käytännön tietoa ja kokemusta tutkimustehtävän toteutusta varten.

Teimme tutkimustemme ytimenä toimivan *Suo parantaa* -projektin yhdessä, joskin omin vastuualuein. Keskeistä teoriaa, aineistoa ja reflektointia käsiteltiin, kerättiin ja työstettiin yhdessä, joten sekä tutkimusten teoriaosuuksissa, että tutkimuksen kulkua käsittelevistä luvuista tulee löytymään vääjäämättä yhtäläisyyksiä näiden kahden pro gradu -tutkielman välillä. Ne keskittyvät kuitenkin omien tutkimustehtävien ympärille. Kun puhun tässä tutkimuksessa minämuodossa, kuvailen silloin työtäni tämän pro gradu -tutkielman ja oman tutkimustehtäväni parissa. Käytän kuitenkin paikoitellen me-muotoa, jolla viitataan Riitta Attilan ja Anu Tossavaisen kanssa tehtyyn *Suo parantaa* -projektiin. Puhun myös välillä projektista, jolla viitataan tähän käytännön osuuteen, joka toimii näiden kahden toisiinsa limittyvän tutkielman toiminnallisena osuutena.

Se, millä tavoin suota tutkitaan, nousee opiskelemastamme alasta, soveltavasta kuvataiteesta ja luontokuvauksesta. Soveltavan kuvataiteen hankkeissa tutkittava ilmiö ei nouse taiteilijan tarpeesta tehdä itseään näkyväksi, vaan lähtökohdat pohjautuvat yhteiskunnallisiin ilmiöihin tai yhteisöistä nouseviin kysymyksiin ja tarpeisiin. Tutkimuskentän keskiössä on monisuuntainen vuorovaikutus, jossa työskentely-ympäristö määrittää sekä toimintaa, että ilmaisua. (esim. Jokela, 2013; Huhmarniemi, 2013.) *Suo parantaa* -projektin kautta pyrimme löytämään uudenlaista ymmärrystä paikalliseen ekosysteemiin, suohon, lähestymällä sitä ihmisen kautta. Inhimillisistä kokemuksista ja kertomuksista tulee erityisesti suon kulttuuristen ekosysteemipalveluiden ymmärtämisen väline tiettyssä paikassa ja ajassa.

Koska tavoitteena on dialogi ja halu ymmärtää suota kokevasta ihmisestä käsin, luotiin projektiin reflektioyhteisö. Yhteistyötahomme ollessa *Kuusamon Kansanparannuspäivät* päätimme lähestyä paikallisia perinnehoitajia ja pyytää heitä mukaan projektiin. Tämä tietynlainen interventio perinnehoitajien suosuhteeseen tapahtui vuorovaikutuksellisten kohtaamisten myötä, jotka kuljettivat tutkimusprosessia eteenpäin. Oletimme perinnehoitajien työn sisältävän hoitavuuden ja traditionaalisen tiedon elementtejä, joka muodosti mielenkiintoisen tarkastelupinnan suota vasten. Tutkimukseni tarkastelee, millaisia mahdollisuuksia suon kulttuurisista ekosysteemipalveluista nousee esiin perinnehoitajien kokemuksia ja näkemyksiä vasten.

Perinnehoitajien kerrottujen ja koettujen suokokemusten ymmärtämisen välineenä ovat moniaistinen paikan tutkimuksen lähestymistapa sekä luontokuva taiteellisenä menetelmänä, jotka ovat osa tutkimuksen monimenetelmällistä taideperustaisen toimintatutkimuksen

metodologiaa. Luontokuva rinnastetaan usein tarkoittamaan ainoastaan luontovalokuvaa, mutta soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen koulutusohjelmassa luontokuva nähdään laaja-alaisemmin, kuten muun muassa äänen, ympäristötaiteen tai liikkuvan kuvan kautta. Hyödynnämme luontokuvaa osana metodologiaa, jolloin se toimii taiteellisena menetelmänä saattaa muutoin näkymättömiin jäävät merkitysrakenteet näkyväksi sekä näyttelyn kautta että hyvinvointiretkellä suolla toimimisen myötä. Hyvinvointiretkeä tarkastelevat Attila ja Tossavainen (2019) omassa tutkielmassaan, joka keskittyy siihen, miten ihmisen luontosuhdetta, erityisesti suosuhdetta voi herkistää soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen avulla. Tämä tutkimus tarkastelee projektia oman tutkimustehtäväni kannalta, joka on **suokokemusten representointi vuorovaikutuksellisen näyttelysuunnittelun keinoin.**

Perinnehoidajien näkemykset, kokemukset, aistimukset ja suon käytön historia määrittivät näyttelysuunnittelun kulkua, mutta itse näyttelyn teoksineen toteutti työryhmämme. Perinteisesti soveltavan kuvataiteen hankkeissa teokset ovat yhteisön kanssa toteutettuja, usein ympäristötaideteoksia. (esim. Jokela, Hiltunen, Huhmarniemi & Valkonen, 2005.) Koska tutkimus tarkastelee, miten tietyssä ajassa ja paikassa voi suon nostaa uudella tapaa tarkastelun kohteeksi ja miten saavutettu ymmärrys voidaan luontokuvan keinoin representoida näkyväksi, on näyttelyn toteutus tutkija-taiteilija -johtoisesti perusteltua sen ollessa osa tutkimus- ja kehitystyötä.

Näyttelyn konkreettista toteutusta ohjasivat käytössä olevat resurssit. Saimme apurahan Apulaiskunnanjohtaja Lauri Muhosen rahastolta hyvinvointiretken toteutusta varten sekä Suomen kulttuurirahaston Pohjois-Pohjanmaan rahastolta apurahan näyttelyn toteutusta varten. Lisäksi käytössä olivat Kuusamo-opiston tarjoamat resurssit, kuten valokuvauskalustoa sekä valokuvateosten vedostamiseen tarvittavat tilat ja välineistö. Näyttelytilaksi saamme Kaamosgallerian, joka sijaitsee kulttuuritila Kuusamotalossa, jossa *Kuusamon Kansanparannuspäivät* järjestetään.

Suokokemukset ovat jääneet Suomessa vähäiselle tarkastelulle. Soihin liittyvässä kirjallisuudessa biologiaan painottuvat julkaisut ja lajistoa ja maisemaestetiikkaa käsittelevät valokuvateokset näyttelevät pääosaa. Suo on kuitenkin ollut myös muutaman tutkimuksen paikkakontekstina. Ilomantsissa kesällä 1998 järjestetyn kansainvälisen Suon estetiikka - konferenssin julkaisussa *Suo on kaunis* (Hakala, 1999) tuodaan esiin konferenssin anti kuvien

ja artikkelien välityksellä. Esiin pääsee niin suon maisemallinen ja kulttuurihistoriallinen tarkastelu kuin luonnonsuojelullinen ote. Teoksen lähestyessä suota taiteen avulla, määrittyy se ennen kaikkea esteettiseksi näyttämöksi, jossa ihminen vuorovaikuttaa suon kanssa performanssien välityksellä.

Kirsi Laurén (2006b) on tutkinut kerrottua ja koettua suota väitöskirjassaan *Suo – sisulla ja sydämellä: suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä*. Hän käyttää tutkimuksensa aineistona Suotarina-kirjoituskilpailuun tulleita kertomuksia, joista hän nostaa esiin suolle annettuja kulttuurisia merkityksiä. Tarkastelen soihin liittyviä tekstuaalisia ja visuaalisia representaatioita tarkemmin *Tutkimuksen toteutus* -osiossa luvussa 5.1.

Tutkimustyöhön johtaneen polun kannalta on oleellista myös se, mikä on oma suon tarinani. Se ohjaa mielikuvaani paikasta. Suo on minulle sekä tuttu että tuntematon. Jo lapsuudesta saakka suo on ollut luontoympäristö, jossa on jotain selittämättömän kiehtovaa. Metsä on ollut marjastuspaikka, puutöiden paikka, leikkipaikka ja rauhoittumispaikka, turvallinen ja lähellä, mutta suolle mentiin ainoastaan marjaan. Suo oli toiminnan paikka. Sinne ajettiin pitkää hiekkatietä, joka jatkui avattavan hirviaidan taa. Aidan portin sulkeminen symboloi tuntemattomaan ja tietynlaiseen periferiaan menoa, jossa karhutarinat heräsivät henkiin ja jossa ihminen vieraili vain hillaa saadakseen. Muistan suopursujen tuoksun, tuulessa väräjävät tupasvillat ja syvän ojan sekä tiheikön, jonka takana kulkemista hallitsivat suon maaperän lait. Kun tienvarressa on avautunut ajomatalla suo ja pysähtyminen on ollut mahdollista, olen seissyt tienlaidalla, nuuhkinut samaista suopursujen huumaavaa tuoksua, katsonut tupasvillojen pehmeää aallokkoa ja tuntenut ikävää suota kohtaan. Nyt on vihdoin aika tutustua paremmin.

2 Kuusamo, luontovalokuvan ja kansanparannuspäivien kotipaikka

*Kaikki tiet tuovat Kuusamoon! Koillis-Pohjanmaan helmeen! Suomen Sveitsiin! - - -
Missään muualla maassamme ei luonto näin suppealla alueella tarjoa
niin monipuolista kauneutta. (Pätynen, 1957.)*

Myös soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen koulutusohjelman tie vei Kuusamoon. Syksyllä 2017 alkanut taiteen maisteritutkintoon johtava koulutusohjelma oli ensimmäinen laatuaan. Kyseessä on hankeluontoinen koulutusohjelma, joka toteutettiin Lapin yliopiston ja Kuusamo-opiston yhteistyönä fyysisen opiskeluympäristön sijaitessa Kuusamo-opistolla, alueen luonnossa ja yhteistoiminnoissa alueen yrittäjien, elinkeinoelämän tai kaupungin toimijoiden kanssa. Usein soveltavan kuvataiteen prosessit tapahtuvat tutkijoiden ja taitelijoiden toimiessa erilaisissa yhteisöissä, joissa esimerkiksi yhteisö- tai ympäristötaiteen keinoin työstetään yhdessä paikallisia kysymyksiä ja saatetaan niitä näkyväksi. Alueen ja yhteisöjen tarpeisiin vastaava projektipainotteinen opiskelu oli myös soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen koulutusohjelman keskiössä (Lapin yliopisto, 2019).

Opintojen ytimessä oli yhtä lailla pohjoisen ja paikallisen kulttuurin tuntemus ja täten oli ensisijaista tarkastella, millainen on se paikallinen kulttuurinen konteksti ja elinympäristö, johon koulutusohjelma kiinnittyy. Kuusamo on ollut pitkään luonnosta elantonsa saavien ihmisten asuinalue. Alueella on ollut Kemin Lapin eteläisimmät lapinkylät metsäsaamelaisasutuksen aikaan ja jo tuolloin Kuusamo on toiminut idän ja lännen läpikulkupaikkana. Vierailijat olivat aluksi kauppiaita, tiedemiehiä sekä kultakauden teoksiinsa Kuusamon luonnosta inspiraatiota hakeneita taiteilijoita. 1900-luvun vaihteessa matkailijat löysivät alueen luonnon. Erämaakämpät, patikkareitit ja koskenlaskumahdollisuudet olivat jo 1900-luvun alussa turistien ulottuvilla. Matkailu nousi Kuusamossa virallisesti elinkeinoksi 50-60-lukujen vaihteessa sotien jälleenrakennuksen jälkeen. (Ervasti, 1992.)

Koulutusohjelman tavoitteet vastaavat Kuusamon ympäristöjulistuksen (1993) tavoitteita, jossa Kuusamon kaupunki sitoutuu noudattamaan kestävän kehityksen periaatteita kaikissa päätöksissään. Ympäristöjulistus toimii kunnianosoituksena Kuusamon luonnolle ja sillä on haluttu ilmaista kiitollisuutta alueen luonnolle *tunnustaen sen Kuusamon tärkeimmäksi*

elämää ylläpitäväksi voimaksi. Julistuksessa sitoudutaan puolustamaan ja suojelemaan kuusamolaista luontoa ja sen elinvoimisuutta. Ympäristöuhat ja niiden puolesta taistelu kuuluvat sekä tämän päivän Kuusamoon, että sen historiaan. Tunnetuin uhka oli niin kutsuttu Koskisota, jossa Oulanka- ja Kitkajoki haluttiin valjastaa voimalakäyttöön 1950-luvulla. Niiden suojelua ajettiin kiivaasti ja kosket säästyivät. Vapaana virtaavia jokia pidetään nykyään elintärkeinä Kuusamon matkailun kannalta. (esim. Hentilä, 2006; Siikamäki & Hamunen, 2018, s. 193.)

Matkailun merkitys Kuusamolle on kasvanut vuosi vuodelta. Vaikka luontoon sitoutuvat elinkeinot ovat kokeneet aikojen saatossa muutoksia, Kuusamon elinvoima pohjautuu yhä alueen monipuoliseen luontoon. *Suo parantaa* -projektin yhteistyökumppanin *Kuusamon Kansanparannuspäivien* teemat kytkeytyvät kasvavaan hyvinvointimatkailuun. Suomalaisen hyvinvointimatkailun näkemyksen mukaan Suomi olisi vuonna 2020 maailman paras luonnollisen hyvinvoinnin lähde, joka konkretisoituu paitsi puhtaassa luonnossa mutta myös perinheitojen saatavuudessa (Häkkinen, 2015, s. 31). Kansanparannuspäivät pyrkivät edistämään paitsi hyvinvointia ja perinteiden vaalimista mutta myös yhteisöllisyyttä sekä taiteen ja kulttuurin yhdistävien toimintamallien kehittämistä. Yhteisten toimintojen keskiössä on luontokokemus, jonka kautta pyritään edistämään ihmisten kulttuurillista avautumista. (Murto, 2015, s. 6–7.)

Soveltavassa kuvataiteessa lähtökohtana ovat yhteisöt, sosiokulttuuriset ympäristöt ja paikat, jotka määrittävät taiteilijan toiminta- ja ilmaisukeinoja, toteaa kuvataiteilija ja taidekasvattaja Maria Huhmarniemi (2016a) soveltavan taiteen määritelmää pohtiessaan. Niin myös projektimme teemoja ohjaa *Kuusamon Kansanparannuspäivät*, jonka keskeisen ajatuksen kanssa, *parantaminen taiteena ja taide parantamisena, Healing as Art – Art as Healing,* näyttely ja hyvinvointiretki vuorovaikuttavat. Ajatus on lääketieteellisen antropologian tutkijan Marja-Liisa Honkasalon lanseeraama. Artikkelissaan *Parantamisen taito ja taide kuuluvat yhteen* Honkasalo (2018, s. 36) toteaa, että taiteen ja parantamisen yhdistävälle tutkimukselle on tarvetta. Molemmat tuottavat ainutkertaista, kokemusperäistä tietoa, joten niitä tulisi tutkia rinnakkain. *Suo parantaa* -projektissa ne kietoutuvat yhteen. Kansanparannuspäivistä on muodostunut myös kansainvälisesti kiinnostava foorumi ja on tunnistettu vahva tarve tapahtuman pitämiseksi Kuusamossa. Tästä johtuen järjestäjät toivovat joukkoonsa uusia osaajia ja ideoita. Vastasimme tarpeeseen kehittämällä luontoon ja hyvinvointiin kytkeytyviä lähestymistapoja näyttelyn ja hyvinvointiretken muodossa.

Erityisesti luontovalokuvalla on tärkeä rooli Kuusamon luontokaupunki-imagon tuottamisessa. Luontokuvan voi nähdä toimivan oleellisena markkinointitekijänä myös Kuusamon alueen matkailuelinkeinolle. Kuusamon luontoon sitoutuvia kirjallisia teoksia ovat esimerkiksi *Kuusamo: Koillismaan helmi* (Hautala, Rautiainen & Plester, 1991), *Kuusamo: luonnon keskellä* (Hautala, Hamunen & Pirttimaa, 2010) ja *Kuusamo sydämellä* (Hamunen ym., 2013). Luontovalokuva tulee esiin Kuusamossa myös vuosittaisen *Kuusamo Nature Photo* -tapahtuman myötä, jossa kokoontuu niin kotimaisia kuin ulkomaalaisia luontokuvan parissa vaikuttavia ihmisiä. Lisäksi luontokuva on pysyvä osa kaupunkikuvaa matkailukeskus Karhuntasassa olevan *Hannun jäljet* nimisen näyttelyn muodossa, joka on kunnianosoitus Kuusamossa asuvalle luontovalokuvaaja Hannu Hautalalle, joka on keskeisenä hahmona ollut kehittämässä luontokuvagenreä koko Suomen laajuisesti.

Luonto on keskeinen osa myös *Kuusamon Kansanparannuspäivien* sisältöä. Luontoa ei tosin nähdä ainoastaan ihmisen tarkastelun ja nautinnan kohteena vaan myös kiinteänä osana ihmisen hyvinvointia. Luonnon ja ihmisen vuorovaikutus ovat keskeisellä sijalla kansanparannuksen ilmiössä. Kansanparannus määritellään *Kuusamon Kansanparannuspäivien* julkaisussa *Tietäjä iänikuinen* (2015) suvusta sukuun ja sielusta sieluun siirtyvänä tietona, joka on ollut läsnä aina. Kansanperinteiden nähdään pohjautuvan sisäiseen taitoon ja näkemykseen, että kaikki on lähtöisin luonnosta. Kansanparannus on myös yksi Suomen aineettomista kulttuuriperinnoistä (Honkasalo & Lamminmäki, 2018, s. 3). Me soveltavan kuvataiteen toimijoina osallistumme tämän kulttuuriperinnön vaalimiseen nostamalla perinnehoitajat tutkimuksen reflektioyhteisöksi. Paikallisilla arvoilla, kuten ympäristön käytöllä, kulttuurilla ja perinteillä, on suuri yhteisöä yhdistävä voima. Niiden ympärille *Suo parantaa* -projekti rakentui.

Luontovalokuva ja luontokuva ymmärretään usein toistensa synonyymeinä mutta Soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen koulutusohjelmassa luontokuvaa tarkastellaan hyvin laaja-alaisena ja monipuolisena instrumenttina (Lapin yliopisto, 2019). Luontokuva taipuu moneksi niin valokuvallisen ilmaisun käytössä, puhuttaessa esimerkiksi luovasta luontokuvasta, kuin myös ääni-, installaatio- ja videotaiteeksi sekä yhteisöllisissä projekteissa käytettäväksi menetelmäksi, kuten osana lumitaiteen työtapoja. Luontokuvan käytännöt, joita olemme osaltamme kehittämässä, tarjoavat uudenlaisia lähestymistapoja paikallisuuteen.

Keskeinen soveltavan kuvataiteen hankkeita yhdistävä tekijä on, että paikan sosiokulttuurinen ympäristö otetaan huomioon (Hiltunen, 2009). Vuorovaikutuksellisten taideperustaisten toimintojen ja tutkimusten merkitys yhteiskunnalle on kasvanut vuosi vuodelta. Paikkasidonnaisilla, osallisuutta painottavilla hankkeilla on tutkimusten mukaan merkitystä etenkin suurempien kasvukeskusten ulkopuolelle jääville kyläyhteisöille ja maaseutupitäjille. Niissä usein palvelujen määrä vähäisempi mutta paikalliskulttuurin korostaminen ja esille nostaminen erilaisten kulttuuri- ja taidetapahtumien keinoin on keskeinen hyvinvointia ja viihtyvyyttä edistävä tekijät. (von Brandenburg, 2008, s. 27.)

Myös Opetusministeriön julkaisussa *Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisiä yhteyksiä: näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön* korostetaan taiteen soveltavan käytön sekä taiteellisten tutkimusmenetelmien ja taiteen keinoin tapahtuvan tutkimuksellisen toiminnan merkitystä hyvinvoinnin tukemiselle. Taiteen ja elinkeinoelämän yhdistämistä pidetään perinteisesti hankalana yhtälönä, mutta yhteisöpohjaiset hankkeiden avulla niiden välille on mahdollista rakentaa siltaa ja luoda uusia kosketuspintoja eri toimialojen välille. Taiteen soveltava käyttö näyttäytyy voimavarana, jonka avulla elinympäristöä ja yhteisöllistä toimintaa voidaan vahvistaa ja tukea. (von Branderburg, 2008, s. 11–12.) Luovan työn merkitys on tarkastelun kohteena niin ikään Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripoliittisessa strategiassa vuosille 2020-2025. Raportin keskiössä on aineettoman pääoman, luovuuden ja osaamisen merkityksen korostaminen osana elinkeinoelämää ja luovaa taloutta. (OKM, 2018, s. 23.)

Mitä mahdollisuuksia suosta nostetaan Kuusamossa esiin? Kuusamo on osa Pohjois-Pohjanmaata, jonka pinta-alasta puolet on soita ja Kuusamon pinta-alasta suota on 74 095 hehtaaria (Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus, 2019). Kosket, vesistöt, metsät ja vaarat ovat esillä alueen luontoarvoista puhuttaessa, suo jää varjoon. Kuusamon luontoon painottuvista palveluista suo on useiden petokuvausta tarjoavien kuvauskojuyritysten sijaintipaikka. Kuusamossa sijaitseva Kivisuo on myös osa matkailutoimintaa. Kaupunki on vuokrannut Kivisuosta 278 hehtaarin kokoisen alueen Nordic Winter Driving Center Oy Ltd:lle moottori- ja ajonharjoittelutoimintaa varten. Samaista aluetta on yritetty esittää osaksi Kivisuolle toivottua suojelualuetta. (Koillismaan uutiset, 2018.)

Suojeluaseman saaminen ei ole kuitenkaan Suomessa tae suon aseman turvaamisesta. Sodankylän Viiankiaapa on soidensuojelun perusohjelman alainen ja se on myös Natura-ohjelmalla suojeltu suo, jonne monikansallinen kaivosyhtiö haluaa kaivoksen maaperässä

piilevien malmivarantojen vuoksi. Suo on kaksinkertaisesti suojeltu mutta kaivoshanke etenee. (Kauppinen, 2016.) Soiden ja suokokemusten esiin nostaminen on siis ajankohtaista sekä paikallisesti, että laajempaan alueelliseen kontekstiin sitoutuneena. Tutkimuksen epäsuorana tavoitteena on soveltavan kuvataiteen ja luontokuvan toimintatapoja kehittämällä lisätä myös suon ekosysteemipalveluiden kestävä kehityksen mukaista hyödyntämistä, kun tutkimme vähälle huomiolle jääneessä ekosysteemissä piilevää potentiaalia.

Projektissamme yhdistyvien alueellisten luontoarvojen, suomalaiselle maisemalle omaleimaisen suoympäristön ja perinnehoidajuuden ja -tiedon yhteen saattaminen ovat luomassa uudenlaista kosketuspintaa suohon, jonka sovellettavuuden alueen matkailun tarpeisiin otamme huomioon. Tämä toteutetaan sitoutumalla koulutusohjelman tavoitteeseen, joka on vastata lisääntyvän matkailun synnyttämiin tarpeisiin kiinnittämällä huomio kestäväan matkailuun ja luonnonvarojen hyödyntämiseen sekä luonnonkäyttöön hyvinvoinnin edistäjänä (Lapin yliopisto, 2019). Kasvavan matkailun nähdään tapahtuvan juuri kulttuurin ja luovien alojen kosketuspinnassa. Alueelliset ja kulttuuriset erityispiirteet nähdään matkailun vetovoimatekijöinä mutta Suomea ei tunnusteta vielä kulttuurimatkailukohteeksi. (OKM, 2018, s. 26.) Alueelliset ja kulttuuriset erityispiirteet ovat näkyvästi esillä *Suo parantaa*- projektissa.

Tässä luvussa esittelin sen moninaisten verkostojen muodostaman kontekstin, jonka pohjalle tutkimukseni rakentuu. Se osoittaa tutkimuksen konkreettisen tapahtumapaikan ja sosiokulttuurisen ympäristön ohella tutkimukseni ajallisen paikantumisen ja tutkimusten toiminnallisten ja ilmaisullisten valintojen merkityksen tässä ajassa ja paikassa.

On myös tuettava sellaisten kulttuuristen piirteiden säilyttämistä ja uudelleen ihmisten tietoisuuteen tuomista, jotka kehittävät ihmisten luontosuhdetta,

toteaa Minna Oinas (2006, s. 13) kestäväan kehityksen periaatteista Kuusamon kulttuuriympäristöohjelmassa. Tämä toteutuu *Suo parantaa* -projektissa. Honkasalo ja Lamminmäki (2018, s. 3) taas kysyvät *Tietäjä Iänikuinen* -julkaisuun tekemässään pääkirjoituksessa, miten kansanparannus voidaan nähdä modernissa ajassa elävänä, perinteisenä kulttuuriin kuuluvana osana, eikä vaan jäänteenä historiasta? Näyttelymme tarjoaa tähän yhden mahdollisen vastauksen.

3 Teoreettiset käsitteet

3.1 Ekosysteemilähestymistapa

Ihminen elää luontoa ja luonto elää ihmisessä, kuuluu kappaleen otsikko Lapin yliopiston *Kide*-lehden artikkelissa nimeltä *Ihmisen luonto*. Siinä yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen yliopistonlehtori Leena Suopajarvi avaa ajatuksiaan luontoon ja ympäristöön liittyen. Hänen mukaansa ihminen elää omaa luontoaan ja ihmiset ovat biologisen ja fysiologisen olemuksen myötä ”luonnon lapsia”. Samaa mieltä artikkelissa on Lapin yliopiston lehtori Jarno Valkonen, jonka mukaan luonto on läsnä kaikessa ihmisen toiminnassa sekä ihmisessä itsessään. (Laukkanen, 2016.)

Tämän teoriakappaleen keskeinen ajatus on, että luonto on kaikkialla ja ihmiset ovat osa sitä. Luonto ei ole hyvä tai paha vaan välttämätön (Hirvi, Kailo & Heiskanen, 2006, s. 18). Myös luonnon kunnioittaminen on välttämättömyys (Haila, 1990, s.11). Suomalaisugrilaiset kulttuurit olivat alkujaan pyyntikulttuureja, joissa ihmisellä ja luonnolla nähtiin olevan yhteinen alkuperä ja kaikki eliöt nähtiin tasa-arvoisina. Luonnon kanssa toimiminen perustui vastavuoroisuuden periaatteelle. Luonnolle ja luontopaikoille on annettu lahoja, niiltä on pyydetty ja kiitetty. (Heiskanen, 2006, s. 146–162.)

Kestävän kehityksen mukainen toiminta oli luonnollinen osa ihmisten elämää kauan ennen käsitteen olemassaoloa (Oinas, 2006, s. 13). Nykymääritelmän mukaan kestävä kehitys on jatkuvaa ja ohjattua yhteiskunnallista muutosta, joka pyrkii turvaamaan ihmisille hyvän elämän mahdollisuudet tulevaisuudessa. Ihmisten toiminta on sopeutettava luonnon kantokyvyn rajoihin. Vaikka pyrkimykset näyttävät ihmiskeskeisinä, on tavoitteena ottaa ihminen, talous ja ympäristö yhdenvertaisesti huomioon kaikessa päätöksenteossa ja toiminnassa. (Kestävä kehitys, 2019.) Ympäristö, ihmiset ja eliöt ovat kaikki vuorovaikutuksessa keskenään, on kyse kokonaisuudesta eikä tietyistä ekologisista rajauksista: tämä näkemys sisältyy *ekosysteemilähestymistapaan* (esim. Hirvi, Kailo & Heiskanen, 2006, s. 29–31).

Ekosysteemilähestymistavalle keskeiset käsitteet ovat *ekosysteemi* ja *ekosysteemipalvelut*. Pietarinen (2007, s. 39) määrittelee ekosysteemit erilaisten eliöiden ja näiden toimintaympäristöjen muodostelmiksi. Ekosysteemit vuorovaikuttavat keskenään ja ovat

usein riippuvaisia myös toisistaan ja monien eliölajien elinpiiri rakentuu useamman ekosysteemin välillä. Ekosysteemit, kuten suo, metsä tai metsälampi, ovat moninaisia luonnon toiminnallisia kokonaisuuksia, jotka rakentuvat ympäristön ehdoilla. (Halkka, 2011, s. 39–42.) Ympäristö koostuu ihmisen elinpiiristä, kun taas luontoon kuuluvat kaikki maapalloon toimintakykyyn liittyvät tekijät, eivät vaan ihmisen toimeentuloon tai hyvinvointiin kuuluvat prosessit (Haila, 2004, s. 9). Ekosysteemilähestymistavassa ihmiset nähdään kiinteänä osana ekosysteemeitä ja toimintoja tarkastellaan vuorovaikutuksellisen suhteen kautta (Helander-Renvall & Markkula, 2011, s. 9; SYKE, 2013).

Ekosysteemit mahdollistavat ihmisille elämänedellytykset. 1970-luvulla tuotiin esiin huoli ekosysteemien toimintakyvyn säilymisestä ja puhuttiin ympäristöpalveluista, jotka luonnon palvelut nimityksen kautta muovautuivat lopulta ekosysteemipalveluiden käsitteeksi, joka on vakiintunut käyttöön 1990-luvulla (Naskali, 2010, s. 35). Ekosysteemipalveluiden käsite luotiin, jotta tietoisuus siitä, miten monin tavoin ihmisen hyvinvointi on riippuvainen luonnosta lisääntyisi (Jokela, 2018). Juotava vesi, marjasato, kasvualusta, rauhoittumispaikka, taiteellisen inspiraation lähde: nämä pääosin ihmisille ilmaisina saatavilla olevat hyödykkeet, toimintaympäristöt ja raaka-aineet ovat kaikki ekosysteemipalveluita (esim. Hiedanpää & Peltola, 2011; Kolström, 2010).

Ekosysteemi -käsitteen avulla sosiaaliset ja ekologiset ilmiöt voidaan yhdistää toisiinsa (Naskali, 2014, s. 241). Ekosysteemipalvelut voidaan jaotella tuotanto-, tuki-, säätely- ja kulttuuripalveluiksi (Hiedanpää & Peltola, 2011, s. 102–106). Tuotantopalvelut vaikuttavat suoraan ihmisen hyvinvointiin uusiutuvien luonnonvarojen, kuten ravinnon ja eri materiaalien tarjonnan kautta. Säätelypalvelut taas ovat keskeisiä ekosysteemien toiminnan kannalta. Niihin liittyy esimerkiksi soiden ja metsien kyky sitoa hiiltä. (Kolström, 2010, s. 25.) Kulttuurisilla ekosysteemipalveluilla tarkoitetaan usein aineettomia hyötyjä, joita luonnosta saadaan (Hiedanpää & Peltola, 2011, s. 105).

Ekosysteemilähestymistavan kautta pyritään lisäämään ymmärrystä moninaisten vuorovaikutussuhteiden merkityksestä ekosysteemien toiminnalle. Ekosysteemipalvelun käsitettä käyttämällä pyritään tunnistamaan eri ekosysteemien arvo ja niiden tarjoamat palvelut. Taustalla on tavoite ympäristötietoisuuden lisääntymisestä ja ympäristössä tapahtuvien muutosten huomaaminen. (Kolström, 2010, s. 19–21; Naskali, 2010, s. 33.) Lukuisat ekosysteemit ovat vaurioituneet tai tuhoutuneet ihmistoiminnan myötä koska

ekosysteemien väliset ja sisäiset vuorovaikutussuhteet sekä ihmisen ja ekosysteemien välinen vuorovaikutus on jäänyt huomiotta. Esimerkiksi kulttuuristen ekosysteemipalveluiden kohdalla korostuvat usein kestävän kehityksen periaatteet mutta toisinaan kulttuurinen palvelu tunnustetaan vasta, kun se käyttö on vahingoittanut ekosysteemiä kuten liikakalastus voi tehdä. Ekosysteemien kestävä hyödyntäminen johtaa niiden tarjoamien hyötyjen häviämiseen. (Hiedanpää & Peltola, 2011, s. 100–105.)

Siihen, miten erilaisia ekosysteemeitä käytetään vaikuttavat kulttuurissa vallitsevat sisäiset ja ulkoiset tekijät (Helander-Renvall & Markkula, 2011, s. 29). Yhteisö, jossa ihmiset elävät, vaikuttaa voimakkaasti sen ympäristöä kohtaan suuntautuviin arvostuksiin (Tuan, 1990, s. 246). Länsimaiselle luontokäsitykselle mielletään tyypilliseksi ajatus, että luonto on hyväksikäytettävä ja hallittava resurssi, taloudellista hyötyä tuottava (esim. Haila, 1990, s. 13; Wahlström, 2006, s. 79). Ekosysteemilähestymistavassa sidotaan yhteen sekä talouskeskeinen luonnonvarojen hyödyntäminen että luonnonsuojelullinen näkökulma, sillä se poistaa vastakkainasettelua osoittamalla ekosysteemien merkityksen myös kaikelle luonnosta kumpuavalle taloudelliselle toiminnalle (Honkasalo & Rouhinen, 2010, s. 96). Ihmisen inhimillinen, fyysinen ja taloudellinen hyvinvointi ovat kaikki riippuvaisia ekosysteemien toiminnasta, luonto on välttämätön inhimilliselle toiminnalle (Hiedanpää & Peltola, 2011, s. 101).

Ekosysteemit takaavat kaikki elämän edellytykset ekosysteemipalveluiden muodossa mutta ne vaativat myös itse huolenpitoa (Haila, 2010, s. 54). Ihminen kuuluu elintoimintojensa ja biologian puolesta kiinteästi luontoon, joten Willamon (2004, s. 35–38) mukaan on tärkeä nähdä kaikkialla ympäristössä sekä ekologinen, että inhimillinen ulottuvuus ja merkitys. Kun ihmistä tarkastellaan vain luonnon käyttäjänä, ei sen osana, ei ympäristöongelmia ratkottaessa oteta huomioon, että hoivatoimenpiteitä kaipaa myös ihminen osana luontoa sekä ne yhteiskunnalliset rakenteet, jotka ovat johtaneet esimerkiksi ympäristön saastumiseen.

Ihmisen ja luonnon välistä vuorovaikutusta on mahdollista työstää positiiviseen suuntaan sitä varten kehiteltyjen menetelmien avulla. Ekopsykologian keskiössä on ihmisen ja luonnon, sekä ulkoisen että sisäisen välinen yhteys mutta myös mielen, kehon ja ympäristötekijöiden vaikuttavuus toisiinsa. Ihminen nähdään osana luontoa. (Salonen, 2005, s. 13–35, 2010, s. 17.) Vuorovaikutusta luontoympäristön kanssa työstetään ekopsykologian menetelmin vastavuoroiseen suuntaan, jotta ihmisen kumppanuus olisi tasavertaista niin

luontoympäristöjen kuin kaikkien luonnoksi kutsuttuun kokonaisuuteen kuuluvien kesken (Salonen, 2010, s. 82). Myös ympäristöpsykologiassa tutkitaan ihmisen suhdetta fyysiseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön. Tietoa käytetään hyväksi esimerkiksi ympäristösuunnittelussa, sillä fyysisten ympäristömuutosten on todettu edistävän potilaiden toipumisaikaa (Salonen, 2005, s. 18–22).

Erilaisille luontoa tavoitteellisesti ja ammatillisesti hyödyntäville palveluille käytetään kattokäsitteenä *Green Care* -termiä. Green Care -toiminnassa luontoympäristöjä, kuten puistoja, maatiloja tai erämaaluontoa käytetään toimintaympäristöinä vahvistamaan tai edistämään palvelulle asetettuja tavoitteita, joista keskeinen on ihmisten hyvinvoinnin lisääminen ja elämänlaadun parantaminen. (esim. Salonen, 2010, s. 77–82.) Ympäristökasvatus on oma alansa, jonka tavoitteena on osallistaa jokainen kantamaan vastuuta ympäristön vaalimisesta ja ympäristökysymysten tiedostamisesta. Ympäristö pyritään parantamaan ja suojelemaan tietoja, taitoja ja asenteita lisäämällä ja ympäristöön liittyvien toimintamallien kehittäminen on osa ympäristökasvatuksen kehitystyötä. (Wolff, 2004, s. 19.) Ympäristökasvatus on usein kiinteä osa soveltavan kuvataiteen ja taideperustaisen toimintatutkimuksen prosesseja (esim. Coutts, 2013).

Ihmisillä on silti usein tarve luoda ero luonnon ja ei-luonnon välille ja tuo raja on liukuva. Luonnoksi mielletään puut ja kasvit, kun taas ihmisen aikaansaannokset, kuten rakennukset, nähdään ei-luontona. Pellot, puutarhat ja kotieläimet asettuvat rajapinnalle. Niiden paikantuminen riippuu siitä, missä määrin tulkitsijan näkökulmasta ihminen voi muovata ympäristöään, että se säilyttää yhä luonnon statuksen. (Willamo, 2005, s. 158–165.) Pietarisen mukaan (2007, s. 39) periaatteessa on olemassa kahdenlaista luontoa, ihmisen muovaamaa ja luonnontilaista, jotka ovat samojen lainalaisuuksien armoilla mutta toisen ihminen on muuttanut palvelemaan omia tarpeitaan. Ihmisen nähdään eroavan muusta luonnosta juuri kehittyneen tietoisuutensa vuoksi, sillä hän pystyy hyödyntämään ymmärrystään luontoympäristöstä palvelemaan omia tarkoituksiaan. Puhe ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta ei merkitse Niiniluodon (2007, s. 56) mukaan ihmisen irrottamista luonnollisesta alkuperästään. Sen sijaan se viittaa ihmisen asemaan tiedostavana eliönä, joka luonnon osana kykenee myös tutkimaan luontoa.

Luontosuhde määrittyy tutkimuksessani kokonaisvaltaiseksi, keholliseksi, toiminnalliseksi ja mielelliseksi ominaisuudeksi, jota on mahdollista reflektoida. Näen sen Willamon (2005, s. 179–180) näkemykseen tukeutuen läpeensä kehollisena ominaisuutena, joka liittyy jo biologiseen olemassaoloomme. Eko- ja ympäristöpsykologian ajatuksia vasten tarkastelen luontosuhdetta myös mentaalisen ominaisuutena, johon vaikuttaa paitsi fyysinen mutta myös psyykkinen kokemusmaailma (ks. Salonen, 2005). Koen luontosuhteen pitävän sisällään niin ihmisen suhteen luontoon kokonaisuutena kuin suhteen omaan sisäiseen luontoonsa. Haastatteluissa perinnehoitajien annetaan itse määritellä, mitä he ajattelevat luontosuhteen olevan. Luontoon viitataan tutkimuksessa myös paikkana, jonne mennään. Tämä noudattelee suomalaisille yleistä näkemystä luontosuhteesta, jossa ihminen tarkastelee itseään suhteessa muuhun luontoon, jolloin suo esimerkiksi määrittyy ihmisestä ulkopuoliseksi paikaksi (ks. Willamo, 2004, s. 40).

Keskeinen tutkimukseen sisältyvä näkemys on ekosysteemilähestymistavan mukainen ajatus vastavuoroisen toiminnan välttämättömyydestä sekä ihmisen että luonnon hyvinvoinnille. Tutkimus sijoittuu erityisesti kulttuuristen ekosysteemipalveluiden piiriin ja käsittelen suon ekosysteemipalveluita tarkemmin luvussa 5.1. *Soiden ja turvemaiden ekosysteemipalvelujen arviointi ja arvottaminen* eli *SuoEko* (2013, s. 2) -hankkeen loppuraportissa todetaan, että suomalaisessa keskustelussa ja päätöksenteossa ekosysteemipalvelut ovat harvoin esillä. Suomessa ekosysteemipalveluita käsittelevät hankkeet ovat käsitelleet niiden tunnistamista ja visualisointia, sosio-ekonomista arvottamista, kaupallistamista sekä biodiversiteetin ja ekosysteemipalveluiden välistä suhdetta. Oma tutkimukseni sitoutuu erityisesti sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävään kehitykseen, jonka keskiössä on vahvistaa erilaisten yhteisöjen identiteettiä ja elinvoimaisuutta sekä siirtää hyvinvoinnin edellyksiä (Wolff, 2004, s. 25). Suota lähestytään ihmisen ja paikan vuorovaikutuksellisen suhteen kautta. Kuten Berkes (2004) toteaa, ihmisyhteisöjen näkeminen ekosysteemien kiinteinä osina on ensisijaista kestäväen kehityksen pyrkimyksissä.

3.2 Paikka

3.2.1 Ruumiillinen paikka

Ympäristön tarkastelu on moniaistista, kehomme liikkeistä johtuen alati muuttuvaa havaintojen ja kokemusten tulkintaa (Jokela, 1997a, s. 11).

Kokemusta on mahdollista tarkastella analyyttisesti ja lähestyn sitä tässä tutkimuksessa fenomenologisen ja hermeneuttisen ymmärryksen valossa. Fenomenologisesti painottuneille tutkimuksille on yhteistä kiinnostus yksilön kokemusta kohtaan, jota tarkastellaan ainutkertaisena yksilön omaa elinpiiriä vasten (Tökkäri, 2018, s. 71). Kokemuksen muodostumiselle on olennaista kokijan tajunallisen toiminnan suuntautuminen johonkin kohteeseen. Kohde voi olla esimerkiksi ihmisen kehossa tai aistein havaittavassa todellisuudessa. Kokemus rakentuu tuossa suhteessa, joka saa merkityksensä elämäntilanteesta riippuen. (Perttula, 2008, s. 116–133.) Tässä tutkimuksessa tarkastelen toiminnan suuntautumisen kohdetta paikan käsitteen kautta.

Paikan ja paikkakokemuksen hahmottamisessa tukeudun humanistiseen maantieteeseen sekä kulttuurimaantieteilijöiden ajatuksiin. Humanistisen maantieteen pohjalla on fenomenologinen ymmärrys maailmasta: tieto pohjautuu kokemuksiin ja havaintoihin. Maantieteilijä Edward Relph (1986, s. 43, 141) toteaa, että paikkojen avulla jäsennetään kokemuksia maailmasta. Ne mitkä omassa elinpiirissä erotetaan paikoiksi eroavat muusta ympäröivästä tilasta, sillä niihin tiivistyy asenteita, aikomuksia ja kokemuksia. Silti ne ovat osa ympäröivää tilaa. Paikkakokemus voi laajuudeltaan käsittää huoneen osan tai se voi koskea kokonaista maanosaa. Kun koetaan paikkaan kuulumisen tunnetta, paikasta tulee oma. (Haarni, Karvinen, Koskela & Tani, 1997, s. 16.)

Ensisijainen paikka ihmiselle on Perttulan (2008, s. 120) mukaan hänen kehonsa. Hän kuvaa kehollisuutta ihmisen elämäntilanteen ulottuvuutena, joka paikantuu aikaan ja tilaan ja saa laatunsa elämäntilanteesta riippuen. Paikkaa rakennetaan ja määritellään aistien välityksellä. Yi-Fu Tuan (1990) lähestyy paikkaa erityisesti tofophilia- käsitteen kautta, jolla hän tarkoittaa rakkautta paikkaan, tunteellista kiinnittymistä aineelliseen ympäristöön. Ympäristö itsessään ei aiheuta tofiliata mutta se välittää aistiärsykkeet. Aistimukset näyttelevät keskeistä roolia kokemuksen synnylle: tuoksut, äänet, tuntemukset ja silmien eteen avautuva maisema vaikuttavat siihen, millainen kokemus paikassa syntyy (Salonen, 2010, s. 57).

Aisteihin voidaan viitata myös aistimodaliteetteina. Modaliteetti viittaa tapaan, jolla informaatio tulee ilmi: yksittäinen aistimodaliteetti kuten näkeminen edustaa tietyn ärsyksen tunnistamista (BCCampus, 2020). Koti on paikka, joka koetaan jatkuvasti kaikkien aistimusten välityksellä. Ruumiillinen tietäminen ja aistitieto arkielämässä ilmenee esimerkiksi arvioitaessa pyykin tai kodin pintojen puhtautta ja likaisuutta, joissa on läsnä usean aistimodaliteetin välityksellä tapahtuva tietäminen. (Pink, 2009, s. 13–14, 125.)

Suomessa laajalti paikkaa humanistisen maantieteen valossa tutkinut Pauli Tapani Karjalainen (2004, s.60) nimittää niin ikään paikkasuhteita ruumiillisesti ja kaikin aistein koetuiksi tunnetiloiksi. Myös Paul Rodaway (1994, s. 3–4, 26, 36) korostaa kehoa ja sen välityksellä tapahtuvia aistimuksia kokemisen ytimessä: aistillisuus muodostaa perustan, jolle maantieteellistä ymmärrystä voidaan rakentaa. Hän tarkastelee aisteja itsessään paikan rakentumisen ja määrittämisen kannalta. Vaikka kaikkia maantieteellisiä kokemuksia voidaan pitää moniaistisina, joku aisteista voi dominoida tiettyä kokemusta samalla kun muut toimivat alisteisesti ja kokemusta täydentävästi. Aistit toimivat yhdessä mutta usein hierarkisesti. Haju ja kosketus nähdään intiimeinä aisteina, sillä ne perustuvat kehon ja aistittavan kohteen läheisyyteen, kun taas näkö- ja kuuloaisti yltävät laajemmin, niitä voidaan tarkastella etäisinä aistimuksina.

Paikan moniaistiseen havainnointiin liittyvät kaikki paikan materiaaliset mittasuhteet, muodot ja pinnat. Muotoja voi paikantaa esimerkiksi kasvillisuuden kautta, mittasuhteita muotojen kokojen kautta ja pintoja kasvien pintamateriaalin mukaan. Moniaistisessa paikan kokemuksessa eri aistimuksia ei pysty erottamaan paikan kokemisesta tai tarkastelemaan yksittäistä aistihavaintoa toisista irrallaan. Ne toimivat kokonaisuutena. (Forss, 2007, s. 78–79.) Ekopsykologiassa ympäristökriisien nähdään nousevan juuri aistien tukahtumisesta. Luontoa ei havainnoida kokonaisvaltaisesti kaikkien aistien välityksellä ja samalla luontokappaleita tarkastellaan objekteina sen sijaan, että asiat havainnoitaisiin suhteessa toisiinsa. (Salonen, 2005, s. 47, 152.)

3.2.2 Paikan kulttuurinen ja sosiaalinen luonne

Gadamerilaisessa hermeneuttisessa ajattelussa kokemus nähdään inhimillisen äärellisyyden kokemisena: kokemus on aina tilannesidonnainen, muuttuva ja ainutkertainen. Kokemus kantaa mukanaan historiaa mutta se myös elää ajassa. Jokainen kokemus on eletyn elämän, ajan ja paikan merkitsemä mutta joka kerta se avautuu taas uusille merkityssuhteille kulloiseenkin aikaan ja paikkaan kiinnittyen. Siinä piilee kokemuksen voima. (Backman, 2018, s. 35–36.) Kokemuksia ei voida täten ymmärtää irrallisina siitä ympäristöstä, jossa ne tapahtuvat (Ingold, 2011, s. 227).

Aistihavainnointikyky on Rodawayn (1994, s. 22) mukaan opittua. Se on osa kulttuuriin kasvamista ja ympäristöstä tehtävät aistimukset ovat kulttuurisesti määrittäytyneitä. Tapa jakaa aistit viiteen kategoriaan, näköön, kuuloon, hajuun, makuun ja kosketukseen, on peräisin antiikin kreikkalaiselta filosofilta ja tiedemieheltä Aristoteleelta. Aistijaottelu perustuu anatomiaan ja kokemuksellisiin havaintoihin. (Wade, 2011, s. 20, 52.) Perinteisesti ajatellaan, että jokaisella aistilla on oma alansa, kuten näöllä värit, kuulemisella ääni ja makuaistilla maku. Tämä jaottelu pohjautuu myös länsimaisen kulttuurin kontekstiin, jolle on tyypillistä tarkastella aisteja irrallisina toisistaan, yksittäisinä modaliteetteina. (Howes, 2011.)

Antropologi David Howes (2011) painottaa kulttuurin merkitystä havainnoinnille ja aistien käytölle artikkelissaan *Hearing Scents, Tasting Sights: Toward a Cross-Cultural Multi-Modal Theory of Aesthetics*. Howes nostaa esiin aistien vuorovaikutuksen havainnointitilanteessa ja multimodaalisen tavan hahmottaa maailmaa kuvailemalla etnografisen tutkimustyönsä aikana syntyneitä löydöksiä, kulttuurisiin käytänteisiin limittyviä aistien risteävyyksiä, kuten hajun kuulemisen. Hän osoittaa, miten monissa kulttuureissa aistit nähdään intersektionaalisina, risteävinä tai muuntuneina modaliteetista toiseen. Länsimaisessa keskustelussa aistien mahdollisesta risteävyydestä puhutaan perinteisesti synestesia käsitteen kautta. Synestesian ilmiössä aistit risteävät keskenään, kuten värejä voi kuulla. Ilmiön ajatellaan olevan harvinainen ominaisuus mutta Howesin mukaan synestesia -tyyppiset aistien risteävyyden ovat myös kulttuurisesti kehittyneitä.

Useat tutkijat puhuvat länsimaisille kulttuureille ominaisesta visuaalisuuden vallasta (esim. Tani, 1997; Tuan, 1990). Ympäristöantropologina tunnettu Tim Ingold (2011, s. 227) esittää, että kun ympäristö on pääosin visuaalinen niin visuaalisesta tulee osa tietoisuuden

kehittymistä. Niinpä myös maisema ajatellaan usein näköalaksi, rajatuksi alueeksi, joka koetaan visuaalisesti (Rannisto, 2007, s. 45). Visuaalisuuden valta ei ole yhtä suuri esimerkiksi alkuperäisväestöjen keskuudessa. Tuan (1990, s. 6–11) nostaa esiin, miten esimerkiksi Aivilik eskimojen parissa näkymätön tuuli on keskeinen osa maisemaa ja erilaisille tuulille on lukuisia eri nimiä. Pääosin visuaalisesti aistivalle länsimaiselle ihmiselle maisema, jossa ei ole kiintopisteitä, selkeitä kohteita ja rajoja, voi vaikuttaa tyhjältä, kun taas sama maisema voi olla Aivilik eskimoille hyvinkin runsas, täynnä tuulen ääntä.

Maisema koetaan eri tavoin riippuen kokijan kulttuurisesta viitekehystä. Humanistisen maantieteen alueella maisema nähdään kulttuurisena todellisuutena, joka asettuu luonnon ja kulttuurin rajapintaan (Karjalainen, 1996, s. 10). Ympäristöstä tehtävät aistimukset ovat havainnon perusta mutta samalla nämä aistimukset ovat kunkin kulttuurisen elämismaailman kirjomia (Karjalainen, 2004, s. 55). Ingold (2011, s. 191–195) ei näe sisäistä ja ulkoista maailmaa toisilleen vastakkaisia: maiseman kokemiseen vaikuttavat yhtä paljon henkilökohtaiset tekijät kuin maiseman esteettiset ja fyysiset piirteet. Maisema on kokoelma toisiinsa vaikuttavia piirteitä. Elämisen myötä maisemasta tulee osa ihmistä ja ihmisestä osa maisemaa.

Ingold (2011, s.191, 286) käsittelee tutkimuksissaan ihmisen suhdetta ympäristöönsä ja ihmistä luonnon osana *dwelling* -termin kautta. Tämän avulla hän kuvaa ihmisen kokonaisvaltaista elämistä maisemassa ja paikassa. Ihmisen luomat rakennelmat eivät irrota ihmistä luonnosta vaan ne kumpuavat tästä kiinnittymisestä ympäristöön ja siinä toimimisesta. Kokemus paikasta syntyy käytännöllisen, havainnoivan toiminnan myötä. Aistihavaintoja ei voida erottaa siitä toiminnasta, jonka myötä ne syntyvät, ne eivät ole olemassa itsellisinä. Maailman moninaiset ainesosat saavat merkityksensä niiden sisällyttämisestä tavallisiin elämän toimintamalleihin, niin ihmisillä kuin muillakin elävillä organismeilla.

Anja Nygren (2007, s. 179–183) ulottaa luontosuhteen tarkastelun ihmisen ja ympäristön välisestä suhteesta sen sosiaaliseen ja kulttuuriseen ulottuvuuteen. Nygrenin tutkimus pohjautuu hänen antropologiseen työhönsä Keski-Amerikassa elävien intiaanien ja mestitsi väestöön kuuluvien uudisasukkaiden parissa, joiden ympäristökäsitysten sosiaalisia, taloudellisia, kulttuurisia ja poliittisia kytkentöjä hän on tutkinut. Tutkimus pyrkii purkamaan ympäristökeskusteluissa usein vallitsevaa mustavalkoista kuvaa alkuperäiskansojen

vääjäämättä hyvästä luontosuhteesta, jota vasten valtakulttuuriin kuuluvien luontosuhde nähdään pahana tai vahingollisena. Nygren pyrkii nostamaan esiin tämän ajatusmallin haitallisuuden: alkuperäisväestöjen luontosuhteen palauttaminen synnynnäiseksi luontoa kunnioittavaksi ominaisuudeksi kaventaa ympäristötiedon myyttiseksi tilaksi ja estää näkemästä ympäristötietouden historiallista, kulttuurista ja sosiaalisista luonnetta, sillä myös ympäristötieto on elävää.

Feministisen maantieteen kehittelijänä tunnettu Doreen Massey (1994) kohottaa paikan kokemiseen erilaiset risteävät ulottuvuudet, kuten sukupuolen tai rodun tilan kokemista määrittävinä tekijöinä. Paikan kokemisen mahdollisuudet ovat erilaiset kokijan ominaisuuksista sekä yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta taustasta riippuen. Paikka ei ole staattinen vaan se elää sosiaalisten suhteiden vuorovaikutuksessa. Myös fenomenologisen ympäristöestetiikan näkökulmasta tarkasteltuna paikka on aina kompleksinen, prosessuaalinen ja monimuotoinen (Forss, 2007, s. 78).

Paikka ja maisema rakentuvat lukuisista kerroksellisista ominaisuuksista ja useita kulttuurisia maisemia voi esiintyä samaan aikaan samalla alueella. Kulttuuriset maisemat ja paikat muodostuvat fyysisen ympäristön ja aineellisten sekä aineettomien kulttuuristen elementtien yhdistelmästä. (Leader-Elliot, 2012, s. 207.) Paikat omaavat yhteisöjen parissa merkityksiä myös eri tasoilla. Jotkut nähdään henkisinä ja esimerkiksi paikat, joissa joku on kuollut, voivat olla välteltyjä kunnes muisto tapahtumasta on unohtunut. Kaikilla paikan tasoilla, kuten henkisellä, historiallisella sekä henkilökohtaisella, maisema määrittyy siellä eläneiden ihmisten kautta. (Ingold, 2011, s. 54.) Suomalaisten suokokemuksia tutkineen Laurénin (2006b, s. 27) mukaan Suomessa luontokokemuksen kulttuurinen tarkastelu on ollut suhteellisen vähäistä.

3.2.3 Hiljainen tieto osana paikan kokemista

Paikat voivat pitää sisällään myös hiljaisen tiedon elementtejä. Paikan kiintymys voi liittyä maiseman fyysiseen läsnäoloon, paikan/maiseman pysyvyyteen tai siihen, että siinä on tapahtunut itselle merkittäviä kokemuksia. Toisaalta paikkaan liittyviä syviä kytköksiä ei välttämättä tiedosta ja tämä tiedostamaton osa paikan kokemista voi olla hyvinkin tärkeä. (Relph, 1986, s. 41.)

Tieteilijä ja filosofi Michael Polanyi (2009, s. 12–17) on tutkinut hiljaista tietoa 1960-luvulta lähtien. Hiljaisen tiedon ilmeneminen sisältää hänen mukaansa kaksi tekijää, jotka ovat suhteessa toisiinsa kahdenlaisena tietämisen muotona, ensisijaisena ja toissijaisena tietämisenä. Polanyin mukaan eksplisiittisen, suoran tiedon lisäksi on olemassa tiedostamatonta, hiljaista tietoa, *tacit knowledge*, joka on usein jäsentymätöntä mutta voi vaikuttaa toimintojen taustalla. Hiljaisen tiedon synty pohjautuu kokemukseen ja toimintojen toistamiseen. Ruumis toimii kaiken käytännöllisen ja älyllisen tiedon toimintojen välineenä, sen avulla saadaan kosketus kaikkeen mitä ulkopuolella on. Aluksi esimerkiksi uuden välineen käytössä ihminen keskittyy siihen, miltä väline tuntuu. Toistojen myötä huomio siirtyy välineen aikaan saamaan vaikutukseen ja ympäristöön, sen käyttäminen havaitaan ikään kuin osana omaa ruumista: käytöstä tulee toistojen lisääntyessä automaattista. Kokemus välineen käytöstä muuntuu näin lopulta hiljaiseksi tiedoksi, joka vaikuttaa toiminnan taustalla.

Hiljaiselle tiedolle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää, sillä se näyttäytyy eri tavoin riippuen tutkimuksen kontekstista. Hiljainen tieto kietoutuu kuitenkin tekemällä oppimiseen (esim. Polanyi, 2009; Virtainlahti, 2006; Koivunen, 1998). Hannele Koivunen (1998, s. 204–205) on tutkinut laajalti hiljaista tietoa. Hän määrittelee hiljaisen tiedon tarkoittavan geneettistä, ruumiillista, intuitiivista, myyttistä ja kokemusperäistä tietoa, joka on ihmisillä olemassa, vaikka sitä ei voisikaan sanallisesti ilmaista. Myös puhuttu kieli sisältää hiljaista tietoa, sillä kieli pitää sisällään ajan saatossa kerrostuneita kulttuurisia merkityksiä. Sanna Virtainlahti (2006, s. 123–125) taas on tutkinut hiljaista tietoa omassa väitöskirjassaan, jossa hän tarkastelee millaista hiljaista tietoa tehdastyö sisältää ja miten se ilmenee. Hänen tutkimuksessaan hiljainen tieto määrittyy keholliseksi, intuitiiviseksi, kokemukselliseksi, sosiaaliseksi ja kulttuuriseksi sekä kontekstisidonnaiseksi.

Hiljaisen tiedon keskeisinä ominaisuuksina, joita kutsutaan hiljaisen tiedon epiteeteiksi, pidetään yleisimmin intuitiota, taitoja, näkemyksiä, tietotaitoa, uskomuksia, mentaalisia malleja ja käytännön älykkyyttä (Pohjalainen, 2012, 5). Hiljainen tieto näyttäytyy osana muuta tietämistä ja ihminen ei juuri pysty kontrolloimaan ja hahmottamaan sen läsnäoloa. Tuttu kasvo tunnustetaan muiden kasvojen joukosta ja tunnetilat toisen ihmisen kasvoilta mutta syitä sille miksi ne tunnustetaan, on hankala hahmottaa. (Polanyi, 2009, s. 4–5.)

Kokemusta ja hiljaista tietoa voidaan tarkastella myös kehollisena tietämyksenä, joka viittaa enemmän kehon välityksellä ja sisällä tapahtuvaan tietämiseen, joka kehittyy kehollisen tietoisuuden ja havainnoinnin kautta. Keho pitää sisällään aistimuksiin sisältyvän tiedon. Kaikki aistimukset, kuten kahvin ja teen maun erottaminen toisistaan, muodostuvat henkilökohtaisesti ja ne ovat osa tietämisen hiljaista ulottuvuutta. (Parviainen, 1998, s. 51.) Kehollinen tieto syntyy aistimusten, havaintojen, tuntemusten ja elämysten pohjalta (Anttila, 2013, s. 33).

von Bonsdorff (2007, s.76) puhuu hiljaisesta estetiikasta osana kokemusmaailma ja tunnelmasta sen keskeisenä käsitteenä. Hiljainen estetiikka on tiedostamisen rajoilla esiintyvää kokemista, joka on antautumisesta keholliselle läsnäololle. Hän määrittelee tunnelman kokonaisvaikutelmaksi, joka syntyy niin aistittavista, mielle yhtymiin perustuvista kuin tiedollisista ominaisuuksista. Tällaisia ovat esimerkiksi ympäristössä oleva kasvisto, väri, valo, aistimukset, kulttuuriset mielikuvat ja luonnontieteellinen tieto paikasta.

Hiljainen tieto ilmenee usein osana ekologista perinnetietoa, jossa se kulkee käytäntöjen mukana (Helander-Renvall & Markkula, 2011, 45). Perinnetietoa tutkinut Henry P. Huntington (1998, s. 237) määrittelee ekologisen perinnetiedon jatkuvan havainnoinnin myötä syntyneenä kokemuseräisen tiedon kokoelmana, joka siirtyy eteenpäin yhteisön parissa. Tämän historiallisen aspektin nähdään tuovan eron paikallistiedon käsitteeseen, jota muutoin käytetään samankaltaisena käsitteenä ekologisen perinnetiedon kanssa. Paikallistieto voi olla myös yksilön tietoa ilman kulttuurista jatkumoa (Huntington, 2002, s. 64–65). Ekologista perinnetietoa ja saamelaisuutta tutkineet Elina Helander-Renvall ja Inkeri Markkula (2011, s. 11) huomauttavat, miten ekologisen perinnetiedon käsitteen toisinaan tapahtuvaa rinnastamista alkuperäiskansatietoon on kritisoitu, sillä perinnetietoa on myös muilla kuin alkuperäiskansoilla. Esimerkiksi kansanperinnettä ja suomalaista mytologiaa voidaan tarkastella ekologisenä perinnetietona (Ervasti, 2015, s. 11).

Paikan olemus näyttäytyy tutkimuksessani sosiaalisten suhteiden ja kulttuurin lävistämänä, kerroksellisena ja ajassa muuttavana, ainutkertaisten kokemusten myötä aina uusia merkityksiä saavana. Paikkaa on mahdotonta rajata alueellisesti, sillä se elää myös ihmisessä itsessään: paikka pitää sisällään ihmisen ruumiillisuuden ja esimerkiksi luontokokemus rakentuu ihmisen oman luonnon ja luontoympäristön vuorovaikutuksessa. Silti jokaisella on omat paikkansa, oman elämismaailman myötä merkityksen saaneet tilansa, jotka nousevat esiin muusta ympäristöstä paikoiksi nimettyinä.

Tässä tutkimuksessa lähestytään suota paikkana ja jokaisella on suokokemuksia muistellessaan omat eletyt suopaikkansa. Suhde paikkaan syntyy paikassa elämisen myötä ja suo paikkana omaa erilaisia merkityksiä jokaiselle perinnehoitajalle omasta elämismaailmasta riippuen. Paikkasuhteesta käytän välillä nimitystä suosuhde viitatessa nimenomaa soihin paikkoina. Samoin paikkakokemuksella viitataan *tutkimuksen toteutus* -osiossa nimenomaa suohon ja suokokemuksiin. Suokokemus on samalla myös luontokokemus mutta luontokokemukset voivat olla luonteeltaan erilaisia luontoympäristöstä riippuen, joten käytän termiä luontokokemus ainoastaan viitatessani laajemmin luontoympäristöjen kokemiseen.

Vaikka paikkaa, suota, tarkastellaan yksilöiden kokemusten ja elämismaailman kautta uskon paikan kokemuksen taustalla vaikuttavan myös kulttuurisesti opittuja näkemyksiä, asenteita ja mielikuvia. Nämä voivat ilmetä hiljaisen tiedon kaltaisena, joka ymmärretään tässä tutkimuksessa toiminnoissa vaikuttavana tietona ja taitona, joka konkretisoituu erilaisten kehollisten toimintojen, kuten suolle suuntautuvien havaintojen, taitojen ja liikkumisen kautta ja voi sisältää myös ekologisen perinnetiedon piirteitä. Paikkakokemuksen yhtenä rakennusaineena ovat myös kulttuuriset kuvastot, representaatiot, jotka vaikuttavat mielikuviin paikasta. Tarkastelen niitä seuraavassa luvussa.

3.3 Representaatio

3.3.1 Kulttuurin kirjoma luonto ja luonnollinen kulttuuri

Koko maiseman skeema, se miten luontoa katsomme, on taiteen meille opettama tapa tarkastella luontoa (Jokela, 1997b, s. 150).

Erilaiset kulttuuriset kuvastot kertovat kullekin ajanjaksolle ominaisesta luontokäsityksestä ja -suhteesta ja osallistuvat myös itse niiden määrittelyyn ja luomiseen (Naukkarinen, 2003, s. 37). Itsessään kulttuurien synty ja kehitys on luontoon kytkeytyvä luonnollinen tapahtuma (Haila, 1990, s.14). *Kulttuurin merkitystä pohdittaessa tulisikin huomioida myös luonnon vaikutus inhimillisen kulttuurin kehitykseen*, toteaa Rannisto (2007, s. 62). Luonto on kulttuurin mahdollistaja ja kulttuurin kehitys vaikuttaa luontoon, ne ovat osa samaa kokonaisuutta. Usein luontoa kuitenkin ajatellaan jonkinlaisen visualisaation kautta, joka vaihtelee riippuen ihmisen oman elinpiirin merkityksellistyneistä paikoista. (Haila & Lähde, 2003, s. 14.) Sekä luontokuvat, konkreettiset havainnot luonnosta sekä mielenmaisemat vaikuttavat kaikki toisiinsa (Eskola, 1997, s. 112).

Varhaiset suomalaiset luontorepresentaatiot ovat vahvassa yhteydessä äänellä ilmaisuun. Yhteyttä luontoon pidettiin suomalaisugrilaisissa kulttuureissa yllä muun muassa laulujen ja runojen keinoin, jotka olivat kiinteä osa elämän siirtymä- ja vuorovaikutustilanteita. Luonnon kokemusmaailmasta on ammennettu niin kehtolauluihin, lohdutuksiin kuin metsästysretkille. Myös tieto ja kokemus siirtyivät laulun muodossa. Suomalaista kansanperinnettä ja sille ominaisia luontorepresentaatioita on löydettävissä *Suomen Kansan Vanhoissa Runoissa* sekä niistä kootuissa *Kalevalassa* ja *Kantelettaressa*. (Heiskanen, 2006, s. 144–161.)

Luontorepresentaatiot heijastavat aikansa maailmankuvaa. Suomalainen kansanperinne on täynnä luonnon pohdintaa ja suomalainen kulttuuri on läheisesti sidoksissa luontoon. Toisaalta kaikkia varhaisia kuvia luonnosta ei voida tarkastella niiden esittävyttä vasten, kuten Ingold (2011, s. 111–130) toteaa, sillä niiden tarkoitus ei ole välttämättä ollut esittävä, representationaalinen vaan paljastava: tavoite oli saavuttaa syvemmän tietämisen ja ymmärtämisen tasoja. Ingold nimittää varhaisia piirroksia ja veistoksia kuvailuiksi, sillä ekologiaa ja taidetta ei eroteta niissä toisistaan. Toteemihahmot ja animistiset kuvat ovat perustuneet symboliseen mielikuvitukseen, niitä ei nähty taiteen tuottamisena.

Kokemukset vaikuttavat taiteen tulkintaan ja vastavuoroisesti taide osallistuu identiteetin rakentamiseen kansallisten kuvastojen kautta (Naukkari, 2003, s. 37). Maisemakuvastojen varhaisina rakennusaineina ovat toimineet kansanrunouden ja kirjallisuuden ohella luonnossa tapahtuvan maisemien tarkastelu. Suomalaisen nykyisen maisemakuvaston taustalla vaikuttaa kansallinen katse, joka 1800-luvulla kohdistui metsiin ja järviin. (Eskola, 1997, s. 56, 111.) Tuolloin myös maalaustaide alkoi osallistua suomalaisen identiteetin rakentamiseen maisemakuvastollaan: luonto näyttäytyi ylhäältä päin kuvattuina metsinä ja järvinä sekä vaara-, pelto- ja koskimaisemina, joiden kautta Suomi tehtiin näkyväksi (Lukkarinen, 2004, s. 39). Myös Kuusamon kuvasto on historiassa esitetty lähes yksinomaan tunturi-, järvi- ja koskimaisemina ja kirjalliset kuvaukset linkittävät erämaaluonnon ja Kuusamon tiiviisti yhteen (esim. Brander, 1934; Vuoristo, 1960).

Kulttuurisella kuvastolla luodaan mielikuvia siitä, mikä on ihanteellinen maisema (Sepänmaa, 2006, s. 41). Varhaisista luontokuvista, pohjoista luontoa kuvaavista maalauksista lähtien, teoksiin kaivattiin näköisen maiseman ohella aitoutta, *koskemattoman luonnon aiheuttamaa mystistä tunnelmaa* (Hirvioja-Hautala, 2003, s. 78). Haila (2003, s. 176) toteaa, että ajatus inhimillisen kulttuurin ulottumattomissa olevasta arvokkaasta luonnosta nousi keskiöön 1700-luvun lopun eurooppalaisen romantiikan myötä. Valokuvan kehittymisen jälkeen Suomen maisemakuvastoa voitiin tarkastella luontovalokuvien välittämien representaatioiden myötä. Niitä ei tosin nähty tulkintana maisemasta vaan luontokuvien nähtiin heijastavan maisemaa sellaisenaan. (Eskola, 1997, s. 108.)

Tietynlainen tapa esittää toistuvasti luontoa muodostuu myytiksi, joka nähdään oikeana tapana kuvata luonto. Eräs tunnetuin myytti on oletus koskemattoman, alkuperäisen luonnon olemassaolosta. Luonnon prosessit ovat kuitenkin alati muuttuvia. Esimerkiksi luonnonsuojelualueiden vaalittu, koskematon luonto heijastaa ihannekuvaa luonnosta. (Haila, 1990, s. 53, 85.) Myös kansallispuistoja voidaan tarkastella tietynlaisen alkuperäisen, neitseellisen luonnon representaatioina. Willamon (2004, s. 35) mukaan juuri koskemattoman luonnon kaipuu kuormittaa luontoa yhä enemmän, sillä sellaisen tavoittaminen vaatii yhä enemmän matkustusta ja varusteita.

Luontovalokuvat osallistuvat alkuperäisen, erämaamaisen luonnon myytin tuottamiseen heijastaen romantiikan ajan arvomaailmaa. Luontovalokuvien maisema esittää lähes poikkeuksetta koskemattonta luontoa tai ainakin kuva on rajattu esittämään sellaista. Ihmisen

kosketus on häivytetty. (Sepänmaa, 2006, s. 34.) Luontovalokuvat usein esittävät itsensä aitoina, dokumentin kaltaisina, mutta luontovalokuvan estetiikalla on rajat. Sen esittämislle ja luomiselle on useita erilaisia konventioita, jotka kätkeytyvät luontoa esittävän otoksen taakse ja ovat näin ollen näkymättömissä. Esimerkiksi petokuvissa kuvauskojut ja haaskat häivytetään kuvasta villin kohtaamisen illuusion luomiseksi. (esim. Suonpää, 2005.) Halutun lopputuloksen vuoksi myös muut aktiiviset toiminnot, kuten luonnossa liikkujat, roskat tai voimalinjat, jätetään kuva-alan ulkopuolelle (Eskola, 1997, s. 36).

3.3.2 Paikka taiteen keinoin

Kaikienlainen maiseman kuvaaminen, tulkinta ja selittäminen on sen representoimista.
(Karjalainen, 1996, s. 12).

Paikkoja voi kokea ilman niissä vierailua ja tuntea samalla syvää osallisuutta paikkaan. Runouden, taiteen, elokuvan tai matkailukertomusten myötä voi upota niin todellisiin tai fiktiivisiin paikkoihin. (Relph, 1986, s. 52–53.) Usein monet representaation arkiset muodot, kuten kieli tai kuvat, jotka osallistuvat edelleen sosiaalisten representaatioiden kuten sukupuolen ja rodun representoimiseen, nähdään usein luonnollisina faktoina ilman, että niitä tarkastellaan esittävyiden kontekstissa. Taide sitä vastoin toimii yhtenä näkyvimmistä representaation muodoista (Wallis, 1999.) Bolt (2004, s. 8–11) määrittelee taiteen representoivaksi toiminnoksi, jonka tuotteet ovat representaatioita. Se on performatiivista. Taiteellisen työn kautta todellisuus siirtyy kuviin ja kuvat vaikuttavat todellisuuteen. Taide on keskustelujen kenttä. (Kaitavuori, 2001, s. 37.)

Ymmärrys siitä, mitä taiteen kenttään kuuluu, on peräisin 1700-luvulta ja se piti tuolloin sisällään muun muassa kirjallisuuden, maalaustaiteen, näytelmät, sävellykset sekä veistokset. Nykyiseen länsimaiseen taiteeseen luetaan kuuluvaksi myös elokuvat ja teatteri sekä erilaisia nykyaikaisen taiteen muotoja, kuten installaatiotaide, performanssit ja ympäristötaide. (Naukkari, 2003, s. 17.) Valokuva vakiinnutti asemansa osana nykyaikaisen taiteen 1960-luvulla (Kaila & Stewen, 2007, s. 119). Myös nykyaikainen taide pitää sisällään taiteen tekemisen perinteet ja käytännöt mutta se on myös osa jokapäiväistä elämismailmaa. Sen keinoin kuvataan asioita, jotka ovat merkityksellisiä tässä ajassa ja osana ajankohtaisia keskusteluja. Nykyaikaiselle taiteelle ominainen piirre on muutos, se elää kaiken aikaa. (Kaitavuori, 2001, s. 36–39.) Soveltavaa nykyaikaisen taiteen kuvataidetta voidaan tarkastella nykyaikaisena, jonka lähtökohdat ovat yhteiskunnallisissa tai

taloudellisissa tarpeissa. Taiteelliset päämäärät eivät ole tekemisen tavoite, vaan taiteilija toimii vuorovaikutuksessa muiden toimijoiden kanssa. Esimerkiksi yhteisö- ja ympäristötaidetta voidaan pitää soveltavana kuvataiteena silloin, kun taiteilija soveltaa omaa osaamistaan muuta kuin taidemaailmaa varten. (esim. Huhmarniemi, 2016b, s. 13–43.)

Perinteisesti taide ja tiede on nähty toisilleen vastakkaisina ja niiden yhdistäminen on nähty mahdottomana. Nykyään taiteen ja tieteen raja on huokoinen ja liukuva, muutoksessa oleva. Esimerkiksi keksintöjä voidaan tieteellisen merkittävyytensä ohella tarkastella esteettisinä taideteoksina. (Barone & Eisner, 2012, s. 6–7.) Vastaavasti taiteen keinoin voidaan tehdä tiedettä ja taide voi olla osa tieteellistä tutkimusta. Esimerkiksi taideperustaisten tutkimusten eri muodot ja soveltava kuvataide liikkuvat alueella, jota voidaan nimittää synestesiaksi. Tässä yhteydessä synestesialla viitataan siihen, miten eri taiteet ja tieteenalat vuorovaikuttavat keskenään ja ammentavat toisiltaan. Esimerkiksi taidekasvatuksen kontekstissa synestesialla tarkoitetaan myös ihmisen kokonaisvaltaista huomioonottamista niin sosiaalisena, kehollisena ja tilallisena toimijana. (Jokela, 1997c, s. 15–16.)

Taiteen ja luonnon kokemisen sanotaan muistuttavan toisiaan, sillä molempien yhteydessä voidaan puhua esteettisestä kokemuksesta, jonka muodostumiselle aistihavainnoilla on keskeinen rooli (Rannisto, 2007, s. 82). Esteettinen nautinto on kehollinen kokemus (Sepänmaa, 1999b, 171). Kokemus estetiikasta, kuten kohteen rumuudesta tai kauneudesta, on hyvin henkilökohtainen (Naukkarinen, 2003, s. 63–64). Se on myös kulttuurisesti määrittynyttä (Rannisto, 2007, s. 73). Tieto esimerkiksi paikan historiasta voi muuttaa kokemuksen riippumatta paikan kauneudesta tai muista esteettisistä ominaisuuksista. Jopa fyysinen kokemus voi muuttua. (Naukkarinen, 2003, s. 90–91.) Ranniston (2007, s. 82) mukaan sekä taiteen että luonnon kohtaamisessa syntyvän esteettisen kokemuksen laatuun ja muodostumiseen vaikuttavat kokijan tiedolliset ja taidolliset valmiudet, kuten taidehistoriallinen tai luonnontieteellinen tietämys sekä avoin asenne kohtaamiselle.

Rhiannon Mason, Christopher Whitehead ja Helen Graham (2012, s. 133–142) tutkivat paikan ja julkisen gallerian välisiä suhteita taiteen, paikan ja identiteetin yhtymäkohdassa tapaustutkimuksessa, joka keskittyy Newcastle'n Laing Art Galleryn kahden pidempiaikaisen näyttelyn tarkasteluun. Tutkijat reflektoivat, miten Koillis-Englannin taidetta on representoitu aiemmassa esillepanossa verrattuna uudelleen luotuun kokonaisuuteen, jonka rakentamisessa sekä tutkijat, että paikalliset koillisenglantilaiset ihmiset ovat mukana. Tutkimuksensa ydin

on siinä, miten ihmisten identiteetin ja paikan tajun suhde esitetään, tuotetaan ja neuvotellaan taiteen välityksellä. He ovat tehneet huomion, että taidehistoriallisen tuntemuksen lisäksi tai sen puuttuessa ihmiset luovat ymmärrystä taiteesta katselemalla sitä paikan näkökulmasta.

Tutkimusprosessiin sitoutuvaa *Suo parantaa* -näyttelyä voidaan tarkastella nykytaiteena, jonka lähtökohdat ovat paikallisissa ja yhteiskunnallisissa tarpeissa. Näyttelyn suunnittelu edellyttää toistuvaa vuoropuhelua tutkimukseen osallistuvien perinnehoitajien kanssa ja keskeisiä taiteellista työskentelyä ohjaavia tekijöitä ovat vuorovaikutukselliset kohtaamiset perinnehoitajien kanssa, heidän suokokemuksensa ja suopaikoille antamat merkitykset – eivät taiteelliset päämäärät. Representaation käsitettä sovelletaan koko näyttelyn rakentamiseen: tutkimuksen aikana paikannettavat suokokemusten kerrokselliset elementit luodaan kokonaisuudeksi galleriatilassa, jonne näyttely muodostaa kohtaamispaikan.

Representaatioluku osoittaa, miten suuri merkitys etenkin visuaalisilla representaatioilla on maisemien ja paikkojen merkityksen antajina. Toistuvat ja yleistä arvostusta nauttivat kuvastot vaikuttavat kansallisella tasolla siihen, millaisiin maisemiin ihmiset kokevat yhteenkuuluvuutta ja millaisia ekosysteemejä pidetään arvossa. Luonto antaa resurssit kulttuurin syntymiselle ja kulttuuri muovaa luontoa. Suon ja perinnehoitajien luoman yhdistelmän tutkiminen soveltavasta kuvataiteen ponnistaen avaa uudenlaista suon ja kulttuurin yhteen kietoumaa ja luo ajankohtaisen näkökulman suohon ekosysteemiin.

4 Tutkimuksen rajaus ja metodologiset valinnat

4.1 Taideperustainen toimintatutkimus

Tutkimuksessa suota lähestytään viiden paikallisen perinnehoitajan kautta, jotka muodostavat aikaan ja paikkaan sitoutuvan reflektioyhteisön. Lähtökohtana tutkimukselle on halu ymmärtää suota nimenomaa perinnehoitajien ajatusten ja suokokemusten kautta, sillä heidän työhönsä sisältyvä asiantuntijuus, perinteiset tietämisen tavat, hyvinvointi ja hoitavuus, luovat uudenlaisen lähtökohdan tarkastella suolta löytyviä ekosysteemipalveluita.

Muun muassa hermeneuttista filosofiaa tutkinut Jussi Backman (2018, s. 28) toteaa, että kokemusta tarkastellaan länsimaisen filosofian perinteessä tietoteoreettisessa yhteydessä tiedonhankinnan tapana tai tietämisen tasona, jolloin se on jää alisteiseksi tieteellisiin menetelmin tuotetulle tiedolle. Tässä tutkimuksessa perinnehoitajien kokemukset toimivat ymmärrystä lisäävänä ja tavoitteena on monialaisen toiminnan kautta tutkia, jäsentää ja havainnoida perinnehoitajien suokokemuksia sekä tuoda niiden monet kerrokset edelleen näkyväksi (ks. Koppa, 2020). Tähän tähtää tutkimustehtäväni **suokokemusten representointi vuorovaikutuksellisen näyttelysuunnittelun keinoin**. Tutkimustehtävän toteutukseen päästään erilaisten vuorovaikutuksellisten toimintojen kautta, jotka kuljettavat näyttelysuunnittelua eteenpäin (ks. kuva 2).

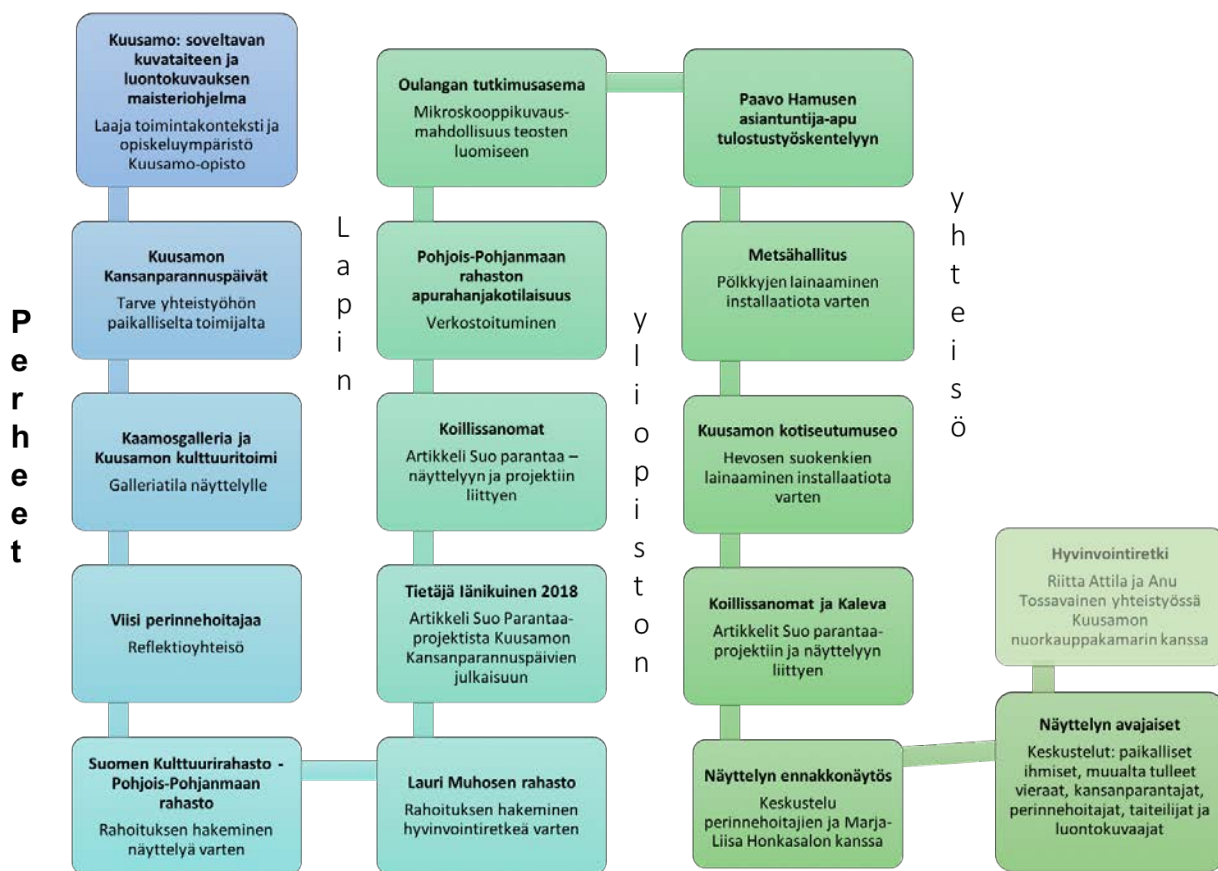
Metodologisesti tutkimukseni sitoutuu taideperustaiseen toimintatutkimukseen mutta hyödynnän monimenetelmällistä tutkimusotetta osana sen prosessia, joka on ominaista taideperustaiselle toimintatutkimukselle (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 12). Monimenetelmäinen tutkimusote ja tutkimuksen eri käytännön vaiheet toimivat tutkimuksessani ymmärrystä lisäävinä. Kerrotun ja koetun suon ekosysteemipalveluihin sitoutuvan tiedon ymmärtämisen välineenä toimivat perinnehoitajien kerrottu näkökulma suohon, yhdessä suon kokeminen sekä luontokuvan kautta saatava näkökulma. Prosessi määrittää sen, millaiseksi tutkimustehtävä muotoutuu, se elää toimintojen mukana ja vuorovaikutuksessa niiden kanssa.

Taideperustainen toimintatutkimus pohjautuu taideperustaiseen tutkimukseen, sen eri variaatioihin sekä toimintatutkimukseen. Se on Lapin yliopistossa kehitetty tutkimussuuntaus, jota yleisimmin käytetään soveltavan kuvataiteen, nykytaiteen ja taidekasvatuksen kehityshankkeissa ja projekteissa. Niiden avulla tartutaan usein syrjäisten kyläyhteisöjen yhteiskunnallisiin kysymyksiin, kuten väestön ikääntymiseen tai nuorten syrjäytymiseen. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 10.) Tarve taideperustaisille tutkimuksille, kuten *Suo parantaa* -projektille, nousee yhteisöstä tai elinkeinoelämästä ja tutkimus etenee vuorovaikutuksessa yhteisön ja erilaisten verkostojen kanssa (esim. Huhmarniemi, 2016b, s. 25). Pohjoisen maiseman, yhteisöjen ja elinkeinojen tutkiminen yhdessä erilaisten sidosryhmien kanssa muodostavat hankkeille ominaisen sisällön (Hiltunen, 2007 s. 136). Menetelmää on käytetty pro gradu -tutkielmissa ja Maria Huhmarniemi (2016b) käyttää sitä väitöskirjassaan *Marjamatkoilla ja kotipalkisilla*, jossa hän tutkii, miten nykytaiteilija voi osallistua ympäristökonflikteja käsitteleviin keskusteluihin taiteen keinoin.

Taideperustainen toimintatutkimus tähtää muutoksen ja sitä ohjaa käytännönläheisyys. Myös soveltavan kuvataiteen prosessit sisältävät intervention luonteen, sillä taiteilija vaikuttaa ihmisiin, joiden kanssa hän toimii (esim. Lacy, 1995, s. 174–177). Interventiolla on myös suunta: tarkoitus on kurkottaa ulos tietyistä tilanteesta ja tutkia erilaisten näkökulmien ja teorioiden mahdollisuuksia, jotka tuovat lähtökohtaisiin käytäntöihin uudenlaista näkemystä, joka voi luoda pohjan muutoksen mahdollisuudelle paikallistasolla (Kemmis & McTaggart, 2007, s. 283). Tutkimuksessani interventio näkyy uudenlaisen kohtaamisinnan luomisessa: suon ja perinnehoitajat yhdistämällä suon kulttuurisista ekosysteemipalveluista voi hahmottaa uusia mahdollisuuksia paikallistasolla.

Tutkimukseni sijoittuu käytännönhakuiselle alueelle, sillä *Suo parantaa* -projektissa luomme uudenlaista tapaa nostaa esiin erityisesti kulttuurisissa ekosysteemipalveluissa piileviä mahdollisuuksia kehittämällä soveltavasta kuvataiteesta ja luontokuvasta johdettuja toimintatapoja. Tutkimus tähtää käytäntöjen kehittämiseen vuorovaikutuksellisten toimintojen myötä ja tutkimusaineisto nousee tutkimukseen osallistujista. Samalla tutkimukseni nojaa tutkijan reflektointiin ja havainnointiin käytännön kehittämistyön osana sekä ilmiön syvempään ymmärtämiseen. Niinpä tutkimus liikkuu kriittis-realistisen paradigman sekä tulkinallisen ja hermeneuttisen paradigman välillä. (ks. Jokela & Huhmarniemi 2018, s. 11.)

Anttilan (2013, s. 33) mukaan tieto, joka rakentuu vuorovaikutuksessa, tukee ihmisten välistä ymmärrystä. Vuoropuhelu ja luottamuksellinen yhteistyö muodostivat *Suo parantaa* -projektin perustan. Tämä konkretisoitui sekä työryhmän, yhteistyötahojen että tutkimukseen osallistuvien henkilöiden sitoutumisena projektiin. Näiden ohella sitoutumisena voi tarkastella Suomen Kulttuurirahaston Pohjois-Pohjanmaan rahaston myöntämää taloudellista tukea, joka mahdollisti näyttelyn toteutuksen. Jatkuva osa projektin vuorovaikutuskenttää olivat myös työryhmän jäsenten perheet, joiden tuki aikaa vievän projektin toteuttamiselle oli hyvin tärkeää. Havainnollistan alla olevan kaavion kautta projektin vuorovaikutuskenttää.

Kuva 1. Kaavio: verkostojen ja vuorovaikutuskentän merkitys *Suo parantaa* -projektille. Linda Sainio, 2020.

Tämän tutkimuksen kulkua voidaan tarkastella sylkisen rakenteen kautta, joka on toimintatutkimukselle ominainen piirre. Syklit koostuvat toiminnan ja reflektion vuorottelusta kehitystyön edetessä: toimintaa suunniteltiin, toteutettiin ja arvioitiin, jotta tutkimustehtävää pystyttiin ohjaamaan taas uuden suunnittelun kautta. Tutkimusprosessin kehämainen rakenne kuvaa myös ymmärryksen vähittäin kasvavaa lisääntymistä prosessin edetessä. Spiraalimainen malli on kuitenkin pelkistetty esitys tutkimuksen kulusta, sillä todellisuudessa

prosessin eri vaiheet limittyvät keskenään ja tutkimuksen elää kaiken aikana. Onnistumisen edellytys ei olekaan selkeän mallin seuraaminen vaan tutkijan vahva ymmärrys toiminnan kehityksestä ja arvioinnista sekä ymmärrys toiminnasta ja tilanteista, joissa sitä tehdään. (Heikkinen, Rovio & Kiilakoski, 2006, s. 77–82; Kemmis & McTaggart, 2007, s. 277.)

Kuva 2. Kaavio: Tutkimuksen syklinen rakenne. Linda Sainio, 2019.

Toiminnalliset kohtaamiset perinnehoidtajien kanssa, haastattelut ja kuvaukset sekä lopulta näyttelyn rakentaminen rytmittävät tutkimuksen etenemistä ja muodostavat tutkimustehtävän kulkua ohjaavan ytimen. Yleensä havainnointi liitetään osaksi toimintatutkimuksen reflektiovaihetta (esim. Heikkinen, Rovio & Kiilakoski, 2006, s. 81) mutta tutkimuksessani osallistuva havainnointi, kuten niin sanotut kenttämuistiinpanot ja visuaalinen dokumentointi, kulkevat mukana läpi tutkimusprosessin, myös toiminnan. Tässä perinteisesti etnografisessa tutkimuksessa käytetyssä menetelmässä tutkija kirjaa ylös ajatuksiaan, huomioitaan ja esiin nousseita kysymyksiä koko tutkimusprosessin ajan (Alasuutari, 2011, s. 281).

Jokelan ja Huhmarniemen (2018, s. 14) pohdinnat taideperustaiselle toimintatutkimukselle ominaisista sivu- ja harhapoluista kuuluvat osaksi myös omaa tutkimusprosessiani. Olen jättänyt ne pois edellisestä kaaviosta, jotta tutkimustehtävän kannalta keskeiset vaiheet tulevat esille. Harhailu johtuu Jokelan ja Huhmarniemen mukaan siitä, että kokemuksen parissa työskentely on intensiivistä ja taiteellisen työskentelyn prosessi itsessään on kokemukseen ja hiljaiseen tietoon perustuvaa ja tällaisen intuitiivisen työskentelyn lomassa voidaan päätyä jopa kaaokseen. Niin on käynyt myös omalla tutkimuspolullani. Punainen lanka on kuitenkin täsmentynyt tutkimuksen edetessä ja työryhmän kanssa keskustellessa.

Jotta voi ymmärtää kokonaisuuden, täytyy ymmärtää osat ja jotta voi ymmärtää osat, täytyy ymmärtää kokonaisuus ja tämän ymmärtämisen perustana on vuoropuhelu (Gadamer, 2004, s. 29, 74). Tuo vuoropuhelu tapahtuu tutkimuksessani jatkuvasti myös käytännön ja teorian välillä. Teoriapohjani kiinnittyy ekosysteemeihin, paikkaan, kokemukseen, hiljaisen tiedon erilaisiin ilmenemismuotoihin sekä representaatioon ja luontokuvan rakentumiseen. Ne muodostavat pohjan suokokemusten moninaiselle ymmärrykselle ja ovat tukena perinnehoidajien suon ekosysteemipalveluiden tavoittamiselle ja aiheen työstämiselle kohti näyttelyä.

Taiteilijan rooli soveltavan kuvataiteen prosessissa voi olla, taiteilijan ohella, esimerkiksi tutkija, työpajan ohjaaja, opettaja, dokumentoija tai projektin koordinaattori. Se voi olla näitä kaikkia vuorotellen tai yhtäaikaisesti eri roolien saadessa välillä pääpainon. (Jokela & Hiltunen, 2014.) Myös *Suo parantaa* -projektissa roolit ovat olleet monet: tutkija, taiteilija, dokumentoija, hoidettava, valokuvaaja sekä ystävä. Projektin koordinoiminen painottui meille kaikille riippuen tutkimuksen osa-alueesta. Pääasiallisesti omalla vastuullani olivat näyttelyn suunnitteluun liittyvät toiminnot ja Riitan ja Anun vastuulla hyvinvointiretken suunnittelu, valmistelu ja ohjaus. Taideperustainen tutkija on aktiivinen osa tutkimusprosessia (esim. Jokela & Huhmarniemi 2018, s. 12). Tämä ilmeni projektissa esimerkiksi aloitteellisuutena, uusien näkökulmien esittämisessä sekä asioiden ohjauksessa ja kokoamisessa.

4.2 Luontokuva taiteellisenä menetelmänä

Tutkimusprosessiin kuuluvan näyttelyn avulla suokokemukset tulkitaan näkyväksi ja aistittavaksi, jolloin soveltava kuvataide tulee osaksi taidemaailmaa teosten ja taidenäyttelyn myötä (ks. Huhmarniemi, 2016b, s. 21). Taiteellisen ilmaisun hyödyntäminen mahdollistaa paitsi kokemustiedon mutta myös hiljaisen tietämyksen esiin saattamiseen (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 9). Taideperustaiseen tutkimukseen perehtyneitä Tom Baronea ja Elliot W. Eisneria (2012, s.12) mukaillen taiteen mukana olo mahdollistaa suolle annettujen merkitysten tutkimisen uusin tavoin. Näyttelyn avulla tavoitetaan merkityksiä, joita mittauksilla ei voida saavuttaa.

Jokelan (2013, s. 20) mukaan soveltava taide sijaistaa kuvataiteen, muotoilun, visuaalisen kulttuurin ja yhteisön luomassa risteyspaikassa, jossa ilmiö, vuorovaikutuskenttä ja työskentely-ympäristö nousevat yhteisöstä. *Suo parantaa* -projekti tapahtuu tällaisella reflektioyhteisön, paikallisen ekosysteemin ja luontokuvan luomalla rajapinnalla, jolla syntyneet merkitykset tuodaan esiin näyttelyssä. Näyttely mahdollistaa samalla tutkimusprosessin myötä syntyneiden löydösten esittämisen laajemmalle yleisölle, mikä on tavoiteltavaa pyrkimyksessä haastaa vallitsevia suon esitystapoja.

Perinteisesti taideperustaisen toimintatutkimuksen ja soveltavan kuvataiteen keinoin tehtävät hankkeet toteutuvat paikkaan sitoutuvina ympäristö- ja yhteisötaideprojekteina (Jokela ym., 2005; Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 9). Esimerkiksi Utsjoella toteutetussa *Tulikettu*-projektissa revontulia ja niihin pohjautuvia saamelaisia ja suomalaisia uskomuksia käsiteltiin yhteisöllisessä jää- ja lumenveistotyöpajassa. Vastaavasti Rovaniemellä useana vuonna peräkkäin järjestetty *Jokivalkeat*-tulitapahtuma pohjaa vaihtuviin paikallisiin, pohjoisiin teemoihin ja jäällä poltettavat veistokset tehdään yhteisöllisissä taidetyöpajoissa. (esim. Huhmarniemi, 2020.) Samaan aikaan esimerkiksi *Tulikettu*-hankkeen tavoitteena on ollut sekä yhteisöä, että ympäristöä huomioivan taidekasvatuksen kehittäminen (Hiltunen, 2007, s. 136).

Yhteisö- ja ympäristölähtöisen taidetoiminnan voi nähdä toimivan fenomenologisen analyysin kaltaisena: se pyrkii ymmärtämään ihmisten elämismaailman rakenteita ja tarkastelemaan sitä uusien näkökulmien kautta (Jokela ym., 2005). Tökkärin (2018, s. 66)

mukaan fenomenologisiin ja hermeneuttisiin näkemyksiin nojaavan tutkimuksen kautta saavutettu tieto on ainutkertaista ja yksilöllistä mutta siitä voidaan tehdä kokoava johtopäätös, jos tutkimukseen osallistuvilla ihmisillä on riittävästi yhdistäviä tekijöitä, kuten sama ammatti. Tutkimuksessani *Suo parantaa* -näyttely toimii kokoavan johtopäätöksen kaltaisena.

Taiteeseen perustuvaa menetelmää, luontokuvaa, kehittämällä pyritään paikallisten ekosysteemien tarkasteluun löytämään uusia mahdollisuuksia. Luontokuva ymmärretään perinteisesti luontovalokuvana, jonka tekeminen sisältää erinäisiä sääntöjä. Suonpään (2001) mukaan luontokuvan estetiikan traditioon on vaikuttanut *Vuoden luontokuva* -kilpailun syntyminen vuonna 1980. Tässä perinteessä oleellista on luontokuvan rehellisyysvaatimus: luontokuvan tulee olla aito ollakseen oikea luontokuva. Aitoudella tarkoitetaan, että kuva ei saa olla millään tavoin jälkikäteen manipuloitu. Luontokuvan luomiselle on myös muita kriteereitä, jotta se täyttää hyvän luontokuvan raamit. Eräs luontokuvan esteettinen ominaisuus on ihmisen jälkien häivyttäminen maisemasta (ks. lisää luku 3.3.1).

Luontokuvan ja taiteen välinen suhde on ristiriitainen. Luovuus ilmaisussa ei ole tukenut luontokuvan perinteeseen sidottuja rehellisyysvaatimuksia. Epätarkkoja kuvia on pääosin pidetty epäonnistuneina mutta nykyään esimerkiksi liike kuvassa on myös ilmaisullisesti tavoiteltava ominaisuus ja moni luontokuvakilpailu sisältää luovan sarjan. Esimerkiksi *Kuusamo Nature Photo* -tapahtuman luontokuvakilpailun Luonnon taidetta -sarjasta todetaan tapahtuman kotisivuilla seuraavaa: *Sarjaan voi osallistua millä tahansa luontoaihetta esittävällä kuvalla, joka on kameran tuottama yksi tiedosto esim. HDR, Focusstackin, päällekkäisvalotus tai kameran liikuttelulla tehty tiedosto* (Kuusamo Nature Photo, 2019). Edellä mainittujen kaltaisten luontokuvauksen menetelmien harjoittaminen on ollut osa myös soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelman koulutussisältöä.

On tärkeää tuoda ilmi ero traditionaalisen luontokuvan ja tämän tutkimuksen luontokuvan välillä. Perinteinen luontokuva pitää sisällään ajatuksen, että luontokuva on tietynlainen luontokuvan traditiota noudatteleva tuote, johon päästään kameran avulla. Suonpää (1999, s. 323) toteaa, että jos esteettinen kokemus määrittyy ulkoapäin tietyt kriteerit täyttäväksi kuvaksi, kuvaajat näitä niin sanottuja hyviä kuvia ottaessaan *hylkäävät rajattoman esteettisten kokemusten vaihtoehtojen kirjon*. Tällaiset luontokuvat eivät kerro luontokokemusten tai -suhteiden laadusta tai vaan ne toistavat perinnettä hyvästä

luontokuvasta. Soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen koulutusohjelmassa luontokuva ymmärretään hyvin moninaisena ja moniaistisena käsitteenä: se voi ilmetä paitsi valokuvauksellisin menetelmin ilmaistuna mutta myös videon, äänen, ympäristötaiteen tai lumitaiteen keinoin työstettynä. Moninaisena ja multimodaalisesti ymmärrettynä se ilmenee myös tässä tutkimuksessa.

Perinnehoitajien tietämys ja ymmärrys suosta tavoitetaan vuorovaikutuksellisten toimintojen myötä, joista luontokuva on haastattelujen ja suolle menemisen ohella yksi kerrotun ja koetun suon ymmärtämisen väline. Luontokuvasta juonnetun toimintatavan avulla pyrimme saamaan kiinni niistä suon ulottuvuuksista, mitä tutkimme. Luontokuva on perinnehoitajien ja paikan suhteen todentamisen väline. Henkilökohtaista kokemusta ei voi alueellisesti rajata mutta sen voi ilmaista tavoittamalla paikkakokemuksen ja luonnon ihmisessä. Taiteen ja tieteen keinoin voidaan tutkittavassa ilmiössä kiinnittää huomio niin kokemukseen ja havaintoon kuin tutkittuun tietoon ja saavuttaa kokonaisvaltaisempi ymmärrys ympäristön ja ihmisen suhteesta (Jokela, 1999, s. 14).

Luontokuva toimii tässä tutkimuksessa sekä menetelmänä, aineistona että representaation muotona paikkasuhteiden ja suokokemusten merkitysten avaamisessa ja kuvaamisessa. Luontokuvan avulla saadaan kiinni näistä muutoin näkymättömiin jäävistä suolta saatavista kulttuurisista palveluista. Luontokuva toimii myös välineenä saattaa hiljaista tietoa näkyväksi. Tutkimuksen luontokuva luo eron luontokuvan traditioon myös ekosysteemilähestymistavan kautta: ihminen on osa maisemaa, hän ei ole irrallinen elinympäristönsä ekosysteemeistä.

Näyttelyn avulla tuodaan esiin näitä monialaisen toiminnan kautta tunnistettuja suon ekosysteemipalveluita perinnehoitajien ainutkertaisten elinpiirien merkitsemänä. Leavy (2009, s. 215–227) toteaa, että kokemuspohjaisen tiedon ja paikan kerroksien esittäminen taiteen keinoin jättää sijaa tulkintojen moninaisuuksille. Visuaaliset representaatiot eivät esitä todellisuutta sellaisenaan vaan ne luovat perspektiivin käsiteltyyn ilmiöön. Merkityksiä luovat sekä taiteilija, että katsojat. Taideperustaiset tutkijat voivat uudelleenohjata sosiaalisten ilmiöiden ympärillä käytävää keskustelua mahdollistamalla tuotoksillaan välillisesti ilmiön uudelleen kokemisen (Barone & Eisner, 2012, s.167). Näyttely toimii uudenlaisen tarkastelupinnan myötä myös interventiona jokaisen kävijän suosusteeseen.

Projektin taiteellisen osion toteutus on mahdollista työryhmän taiteellisesta ja valokuvallisesta ammattitaidosta johtuen. Tuovinen ja Mäkikoskela (2018, s. 227) toteavat, että kuvan tekeminen on taiteilijalle ammattitaitoista kehollista paikantumista maailmaan, jossa keho on paikka taidon ja tiedon tunnistamiselle. Näyttely kehittää myös alueen kulttuuritoimintaa luomalla uusia näkökulmia luonnon, hyvinvoinnin ja taiteen yhdistämiselle. Kiinnostus luonnon tuottamaa hyvinvointia kohtaan on koko ajan kasvamassa ja on tärkeää, että myös taidekenttää osallistetaan tähän keskusteluun. Näyttely toimii samalla *Kuusamon Kansanparannuspäivien* yhtenä hoitopisteenä: pohdimme sen muodossa, miten galleriatilassa tulkitut moniaistiset ja moniulotteiset suohon sitoutuvat kokemukset voivat toimia kävijän luontosuhdetta hoitavana.

Tutkimukseni poikkeaa soveltavan kuvataiteen traditiosta, jossa taide ilmenee yleensä yhteisöllisen toiminnan muotona. Samalla se kuitenkin noudattaa soveltavan kuvataiteen keskeistä periaatetta: siinä missä taide pyrkii kehittämään joitain sen keskeisistä piirteistä, soveltavan kuvataiteen kehitystarpeet nojaavat yhteisön tarpeisiin (esim. Jokela, 2013). Keskeistä *Suo parantaa* -projektille oli löytää uusia soveltavan kuvataiteen ja luontokuvan yhdistäviä toimintatapoja, joiden avulla voidaan nostaa paikallisia ekosysteemejä käsittelyyn. Tämä tutkimus osoittaa, että yksi tapa tehdä tuota kehitystyötä tapahtuu siten, että tutkijan rooli voi olla myös taiteilija, jonka työstämä näyttely on osa tutkimusprosessia. Soveltavan kuvataiteen merkitys on ennen kaikkea näyttelyn rakentamisen prosessissa. Jokaisen valinnan taustalla on reflektointi perinnehoitajien suolle antamista merkityksistä. Jokainen kohtaaminen johtaa reflektointiin, joka taas ohjaa seuraavaa kohtaamista. Vaikka näyttelyä voidaankin lähestyä nykytaiteena, on soveltava kuvataide läsnä sielläkin aineettomana olomuotona, näyttelyyn johtaneina käytäntöinä, dialogina ja osana tunnelmaa.

Barone ja Eisner (2012, s. 21) korostavat, että tutkimuksen taiteellinen ulottuvuus tulee oikeutetuksi ja on onnistunut tutkimuksen kannalta, kun se edellyttää huolellista paneutumista tutkittavaan ilmiöön ja paljastuneiden löydösten uudelleen tulkintaa esteettiseen muotoon saattamisen kautta. Tähän tutkimukseen kytkeytyvä taiteellinen produktio, moniaistinen *Suo parantaa* -näyttely on ollut nähtävissä Kaamosgalleriassa Kuusamossa 26.7.–5.8.2018 ja se on erikseen arvioitu.

4.3 Moniaistinen paikan tutkimuksen lähestymistapa

Kehollisten kokemisten ymmärtäminen vaatii vuorovaikutuskentän laajentamista (esim. Pink, 2009, Rossi & Lundvall, 2018) Antropologi Sarah Pink (2009) tarkastelee teoksessaan *Sensory Ethnography* aistien merkitystä etnografiselle tutkimukselle ja sitä kautta saatavalle tiedolle. Hämeenaho ja Koskinen-Koivisto (2018, s. 19) suomentavat Pinkin käyttämän *sensory ethnography* -termin *aistien etnografiaksi*. He nimittävät sitä erilaisia modaliteetteja yhdistäväksi työväliseksi. Pink (2009, s. 1–16) kuvailee aistien etnografiaa lähestymistavaksi, jonka keskiössä on kokemuksen, havainnoinnin, tietämisen ja käytäntöjen moniaistisuus, joka ymmärretään olennaisena osana niin tutkimukseen osallistuvien ihmisten elämää kuin myös tutkijoiden tapaa tehdä tutkimustaan.

Aistien etnografialle muodostavat pohjan kehollisuutta ja kokemuksellisuutta painottavat humanistisen paikan tutkimuksen teorit, joita olen käsitellyt tarkemmin luvussa 3.2. Aistien etnografiaa soveltamalla perinteisesti näköaistiin painottuva havainnointi laajentuu multimodaaliseksi ja ruumiillisen paikantumisen huomioonottamiseksi tutkimusprosessin kuluksa. Lähestymistapaa on hyödynnetty muun muassa terveystieteisiin kohdistuvissa tutkimuksissa, joiden avulla voidaan saada tietoa, miten käytäntöjä ja kokemuksia, kuten lääketieteellisiä toimenpiteitä tai hoivaa saadaan miellyttävimmiksi ja tehokkaammiksi. (Pink 2009.) Puhun itse tässä tutkimuksessa aistien etnografia-nimityksen sijaan *moniaistisesta paikan tutkimuksen lähestymistavasta* osana tutkimukseni kulkua, sillä paikan tutkimusta ja aistien etnografian kaltaista otetta on tutkimusprosessissani mahdoton erottaa toisistaan.

Moniaistinen tutkimusote on tyypillistä etnografiselle tutkimukselle. Hämeenahon ja Koskinen-Koiviston (2018, s. 7) mukaan etnografista otetta sovelletaan, koska halutaan tehdä näkyväksi monitahoisia kulttuurisia ilmiöitä ja prosesseja sekä niiden merkityksiä yksilöille ja yhteisöille. Aistipainotteinen ote pitää sisällään oletuksen, että ihmiset asuttavat moniaistisia ympäristöjä ja paikkoja. Jotta voi ymmärtää miten ihmiset kokevat, rakentavat ja ymmärtävät tällaiset paikat, voi erilaisia tutkimusmetodeja ja tutkimusmateriaalien analysointitapoja sekoittamalla luoda yhteyksiä erilaisille tietämisen tavoille. (Pink, 2009, s. 131.)

Taideperustaisista lähestymistavoista esimerkiksi kävely tutkimusmetodina lukeutuu aistien etnografian piiriin (Pink, 2009). Samalla se on paikan tutkimista. Kävely moniaistisena taiteella tutkimisena voi rakentua esimerkiksi maisemassa kävelyn ja sen aistimisen pohjalta (Rodaway, 1994, s. 3). Moninaista kävelyn keinoin tehtävää tutkimusta tarkastellaan Ingoldin ja Vergunstin (2008) toimittaman *Ways of Walking* -teoksen artikkeleissa, joissa punoutuvat yhteen keho ja liikkeet, kasvatus, aistihavainnot, tiedon muodostuminen sekä tilan ja paikan rakentuminen. Tässä tutkimuksessa suolla kävely kuvausten lomassa on osa tutkimusprosessia. Moniaistisuus sitoutuu eri tavoin tutkimukseni eri vaiheisiin ja käsittelen moniaistista paikan tutkimuksen lähestymistapaa osana tutkimusprosessia seuraavaksi.

Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa varsinainen tutkimustyö alkaa joko käytäntövetoisesti tai kirjallisuuskatsauksen kautta. Tämä alussa tehtävä paikka- ja yhteisökartoitus auttaa tutustumaan toimintaympäristöön ja erilaisten menetelmien käyttömahdollisuuksiin. (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 14.) Tutkimukseni toteutus lähtee liikkeelle tästä välillisestä ja epäsuorasta paikan kokemisesta, jollaiseksi Jokela (1999, s. 15) nimittää kulttuuristen kuvastojen luomaa ymmärrystä paikasta. Se toteutuu kirjallisuuskatsauksen muodossa, jonka myötä tutustun suon visuaalisiin ja tekstuaalisiin representaatioihin, niin historiallisiin kuin tämän hetkisiin. Niiden myötä luon esiymmärrystä paikasta kuten siitä, miten suon ekosysteemipalvelut kansallisella tasolla ymmärretään. Suon kulttuuristen representaatioiden voi nähdä ohjaavan paitsi perinnehoitajien, kuin myös tutkimusta tekevien henkilöiden suohon kohdistuvaa katsetta.

Esiymmärrystä paikasta luovat myös työryhmämme itsereflektiot suokokemuksista ja tämä autoetnografinen kartoitus kohdistui myös kokemusten ruumiillisuuteen. Tätä toimintatapaa voi tarkastella aistien etnografiaa soveltavan tutkimusprosessin alussa tapahtuvana taustakartoituksena, jossa tutkija hyödyntää myös omia aistimuksellisia kokemuksia muiden ihmisten kokemusten, tietämisen tapojen ja aistimusten, niiden merkitysten ja käytäntöjen oppimisessa ja ymmärtämisessä. Tutkijan omat aistimukset erilaisten tutkittavaan ilmiöön liittyvien representaatioiden ohella luovat pohjaa tutkimukseen osallistuvien ihmisten kokemusten syvemmälle ymmärrykselle. (Pink, 2009, s. 25, 46–60.)

Haastattelut muodostavat seuraavan osan moniaistista paikan tutkimuksen prosessia. Niiden kautta perinnehoitajien henkilökohtaisesti koettu ja eletty suo tulee kerrotuksi. Haastatteluja voidaan tarkastella sekä teemahaastatteluina että puolistrukturoituina haastatteluina.

Haastatteluissa tukena olleen kysymysrunгон käytöllä varmistettiin se, että perinnehoitajia ohjattiin kohti tutkimuksen teemoja. Silti keskustelun suunta ja laajuus määräytyivät kunkin aiheeseen liittämien miellelyhtymien mukaan. (ks. Huntington, 1998, s. 238.) Haastattelun käyttäminen menetelmänä tarjoaa fokusoidun tavan keskustella elämästä, arvoista ja kokemuksista. Sekä haastattelija että haastateltava voidaan nähdä aktiivisia osallisina ympäristössä, jotka hyödyntävät kehoa ja aisteja kommunikointiin ja kokemusten representoimiseen. (Pink, 2009, s. 86–95.)

Ennako-oletuksemme oli, että suon kokemiseen, samoin kuin perinnehoitajien omaan hoivatyöhön, liittyy paljon hiljaista tietoa. Polanyin (2009, s. 4) erääseen siteeratuimpaan ajatukseen, *Voimme tietää enemmän kuin osaamme kertoa*, pyrimme saamaan kosketuspintaa juuri moniaistinen lähestymistavan myötä. Loimme mahdollisuuden moninaisempien vuorovaikutustapojan ilmenemiselle sekä haastatteluissa, jaetussa suokokemuksessa että näyttelyssä. Tiedonhankintakeinoille ei ole olemassa valmista vertailukohtaa tämänkaltaisessa tutkimuksessa, joten loimme prosessin itse. Anttilan (s. 2005, s. 79) mukaan taiteellisen tutkimuksen tekijöille riskin ottamiset ja niiden sietämiset ovat tarpeellista, jotta taiteellinen tutkimus ei normalisoidu.

Galleriatilassa oleva näyttely ilmenee moniaistisena kohtaamispaikkana, jossa tila ja aika sitovat suokokemuksista tulkitun kokonaisuuden tiettyyn hetkeen. Vaikka näyttelyn avulla representoidaan suon kokemista nimenomaa perinnehoitajien kokemuksista lähtöisin, on se osa laajempaa sosiaalisten suhteiden ja ymmärrysten verkostoa (ks. Massey, 2008, s. 29). Jo kävijän omat kokemukset näyttelyn representoimien paikan kokemusten rinnalla liittävät paikan tarkastelun laajempaan mittakaavaan ja ulos näyttelyn muodostamista hetkellisistä raameista.

4.4 Aineisto

Suokokemusten tutkiminen on moniaistinen ja kehollinen prosessi. Aineiston tulkinnassa näkyvät fenomenologiset ja hermeneuttiset piirteet, kun tutkimusaineistoa lähestytään sen tulkinnallisten ominaisuuksien kautta. Moniaistista paikan lähestymistapaa vasten tutkimusaineistosta paikannetaan suon kokemisen ruumiillisia ja aistimuksellisia piirteitä. Sosiaalisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia hahmotetaan suohon kytkeytyvään toimintaan ja havainnointiin kiinnittyneinä. Perinnehoitajien kokemukset olivat tulkittavana ja tutkittavana ilmiönä näyttelysuunnittelun keskustelukumppani koko tutkimusprosessin ajan.

Tutkimustehtävän kannalta keskeinen aineisto on hyvin laaja. Aineisto muodostui pitkällä aikavälillä työryhmän yhteistyönä ja siihen kuuluu myös itsereflektioaineistoa, jota työstettiin yhdessä eteenpäin uusiksi oivalluksiksi. Jokaisella oli omat pääpainotuksensa esimerkiksi muistiinpanoissa tutkimustehtävästä riippuen. Myös tämä henkilökohtaisemmin painottunut aineisto on ollut yhteisen tarkastelun alla. Aineiston keräämiseen osallistui kolme henkilöä ja esimerkiksi haastatteluista tuli hyvin monipuolista dokumentaarista aineistoa: nauhoitettua keskustelua, paikan päällä tehtyjä muistiinpanoja, valokuvia kuin myös jälkeempään tehtyä reflektioaineistoa. Jaoinme kaiken aineiston, projektista kummunneet sivujuonteet ja julkaisut yhteiseen Google Drivessa sijaitsevaan kansioon, jotta informaatio oli jokaisen saatavilla ja kommentoitavissa. Aineisto eli vuorovaikutuksessa kaiken aikaa.

Lähtökohtaisena aineistona on tutkimustehtävän teemojen ympärille kytkeytyvä kirjallisuus, itsereflektiot sekä historialliset dokumentit Kuusamon alueen matkailukäytöstä, joista olen paikantanut mainintoja suon käytöstä tällä nimenomaisella alueella. Varsinaisena tutkimusaineistona, jonka avulla toteutin tutkimustehtävääni, on kaikki matkan varrella syntynyt dokumentaarinen aineisto, reflektoinnit sekä osallistuva havaintomateriaali. Osallistuvan havainnoinnin myötä kerätty aineisto muodostaa reflektioaineiston, joka on oleellista tutkimustehtävän toiminnan suunnittelemisen ja rakentamisen kannalta. Taideperustaisen toimintatutkimuksen prosessissa aineiston kokoaminen on tärkeää, jotta toiminnasta saadaan mahdollisimman laaja-alaista tietoa kehittämistyötä varten (Jokela & Huhmarniemi, 2018, s. 20–21). Aineisto syntyi konkreettisesti myös soista, sillä keräsimme moniaistista materiaalia näyttelyn teoksia varten.

Tutkimusprosessin aikana kertynyt aineisto näkyy laaja-alaisesti tutkimuksen toteutusta kuvaavassa luvussa. Tarkastelen aineiston esittelyä *Visually Provoking: Dissertations in Art Education* teoksen artikkeleita vasten, joissa tarkastellaan taidekasvatuksen tutkimuksessa käytettyjä moninaisia taideperustaisia menetelmiä. Teoksen esittelyssä taidekasvattaja Nadine M. Kalin (2018, s. 11) nimittää artikkeleita visuaalisiksi esseiksi, sillä tutkimusprosessin aikana syntynyt visuaalinen aineisto on artikkeleissa keskeinen tutkimusprosessia kuvaava tekijä. Niin on myös tässä tutkimuksessa. Visuaalispainotteisen esitystavan myötä mahdollistuu moniaistinen ja luova tutkimusprosessin tarkastelu, johon ei päästä perinteisillä tekstipohjaisilla artikkeleilla tai teoksilla. Tutkimustekstin rinnalla kulkevat kuvat, kaaviot ja kertomukset voivat luoda yhteyksiä ja esitellä metodeja tavalla, jolla myös lukija pääsee osalliseksi vaihtoehtoisille tavoille tehdä tutkimusta.

Pink (2007) tarkastelee teoksessaan *Doing Visual Ethnography* visuaalisten menetelmien käyttöä tutkimuksessa ja lähestyy muun muassa sitä, miten visuaalisen etnografian keinoin voidaan representoida ja tulkita tietoa. Tieto suomentuu *knowledge* sanasta, joka viittaa ihmisen kokemusmaailman myötä kertyneeseen tietämykseen, ei kerättävään dataan. (Pink, 2009, s. 8). Pink tarkastelee muun muassa sitä, miten visuaalisen aineiston esittämiseen liittyy myös eettisiä kysymyksiä. Visuaaliset representaatiot, kuten valokuvat, sisältävät aina tutkijan subjektiivisen näkökulman, joten niitä ei voi tarkastella sen totuudellisempina representaatioina entä muita näyttelyssä olevia teoksia. (Pink, 2007, s. 140). Tämä eettisyysnäkökulma on hyvä ottaa huomioon myös tämän tutkimuksen visuaalista aineistoa tarkastellessa.

Aineiston keruussa sovellettiin erityisesti visuaalisen etnografian käytäntöjä ja tutkimustaivalta dokumentoitiin jatkuvasti valokuvaamalla. Tätä aineistoa ei tulkittu jälkikäteen vaan kuvat ovat osa tutkimusprosessia. Myös perinnehoitajien kuvauksia suolla voidaan tarkastella visuaalisena etnografiana, sillä vapaa liikkuminen suoympäristössä mahdollistaa paikassa olemisen tapojen havainnoinnin (ks. Pink, 2007, s. 47). Tutkimuksen toteutusta kuvaavassa osiossa dokumentaarisen kuvamateriaalin rinnalla tulee kulkemaan myös varsinaisia teoskuvia, jotka ovat osa tutkimusaineistoa. Ne ovat luontokuvan keinoin analysoituja kokemuksia, jotka toimivat niin ikään reflektioaineistona näyttelyn rakentamiselle.

5 Tutkimuksen toteutus

5.1 Suo: soimattu, silvottu ja suojeltu

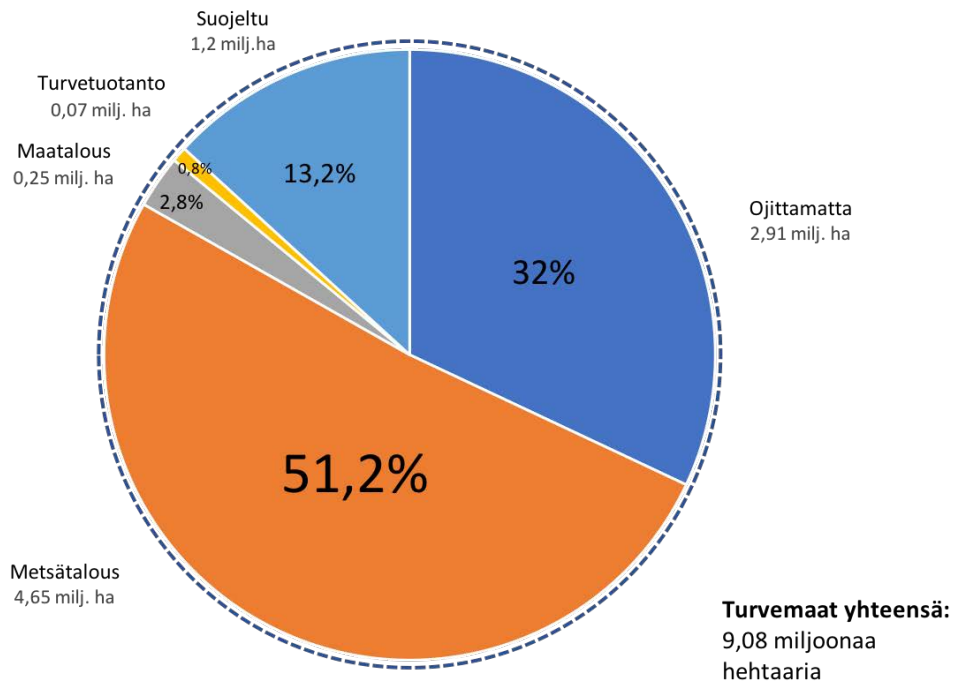
5.1.1 Mystinen ja pelätty veden ja maan välitila

Ensimmäinen tutkimusvaihe, välillinen paikan kokeminen suohon liittyviin representaatioihin tutustumalla, muodostaa keskeisen pohjan tuleville haastatteluille. Mielikuvat paikasta elävät rinnakkain omien kokemusten ja paikasta löytyvän tiedon kanssa ja vaikuttavat edelleen siihen, miten paikkoja koetaan luonnossa (Laurén, 2006a, 187). Julkiset representaatiot ohjaavat sitä, miten maisema kohdataan (von Bonsdorff, 1996, s. 31). Kulttuuriset mielikuvat ovat näin ollen keskeinen ymmärryksen rakentaja myös perinnehoitajien suokokemusten ymmärtämisen taustalla.

Karjalainen (1996) käsittelee artikkelissaan objektiivista, subjektiivista ja representatiivista maisemaa. Objektiivinen maisema määrittyy inhimillisistä toiminnoista vapaana ja se huomioidaan visuaalisten tekijöiden kautta, kuten fyysisten muotojen. Subjektiivinen maisema taas on osa kokijaa ja se näyttäytyy biografisena ja Karjalainen nimittää maisemaa tässä yhteydessä enemmän mielenmaisemaksi kuin ”maan” maisemaksi. Kulttuurisen maantieteen katsannossa maisemaa tulkitaan sekä sen kulttuuristen merkitysten kautta että tarkastellen sen fyysisiä elementtejä ja mielikuvia. Maisema on nämä kaikki yhtä aikaa.

Objektiivisen maiseman kautta tarkasteltuna suo on todellinen vanhus. Suomessa soiden muodostuminen on saanut alkunsa jo jääkauden jälkeisten vesistöjen vetäytyessä eli noin 10 000 vuotta sitten (Tolonen, 1980, s. 7). Suolle on ominaista korkealla oleva veden pinta ja ekologiselta määritelmältään se on kostean yleisilmaston ylläpitävä ja turvetta muodostava ekosysteemi (Wiiskanta & Lipponen, 2005, s. 21–22). Turve syntyy kuolleesta kasviaineksesta, joka ei ehdi kokonaan maata ennen kuin se joutuu vedenalaiseen kerrokseen, jossa hajoaminen vie hapen puutteen vuoksi runsaasti aikaa (Tolonen, 1980, s. 7–9). Viiden metrin turvekerros kertoo suon 5000 vuoden iästä (Clymo, 1999, s. 32). Kaikkia suotyyppisiä, kuten nevaa, aapaa, rämettä ja korpea, yhdistää kostea turpeinen maaperä (esim. Sepänmaa, 1999a, s. 16).

Sopivan kostea ilmasto on tehnyt Suomesta maailman soistuneimman maan (Virtanen, 2008, s. 12). Suomi oli vielä 70-luvulla Euroopan soisin valtio (Häyrinen, 1972, s. 10). Noin kolmannes Suomesta on ollut luonnontilaista suoaluetta mutta enää on jäljellä alle puolet kaikesta suopinta-alasta.

Kuva 3. Kaavio: turvemaiden käyttö Suomessa. Laadittu Geologian tutkimuskeskuksen (2019) taulukoiden pohjalta. Linda Sainio, 2019.

Suon kulttuuripalveluista nostetaan esiin useimmiten virkistyskäyttö, joka liittyy usein marjastukseen eli samalla tuotantopalveluihin (esim. Salomaa & Paloniemi, 2014, s. 6). Työryhmämme suokokemuksiin liittyvässä itsereflektioaineistossa varhaisiin suomuistoihin liittyi jokaisella hillojen tai karpaloiden poiminta. Suon ja ihmisen pitkä yhteinen historia kietoutuu alkujaan juuri virkistyskäytön ympärille. Suot tarjosivat ympärivuotiset puitteet erätalouden harrastamiselle: marjastus, kalastus, metsästys ja lintujen munien kerääminen tarjosivat ravinnon ja luonnontilaisia soita hyödynnettiin karjan laidunmaina. Raivaus, peltoviljely ja turpeennosto olivat pienimuotoista. (Häyrinen, 1972, s. 108–115.)

Kuva 4. Kaavio: suon ekosysteemipalvelut. Laatimisessa käytetty lähteenä SuoEko (2013), Salomaa & Paloniemi (2014) ja Jokela (2018). Linda Sainio, 2019.

Soiden tulvaniityt olivat Kuusamon seudulle ominaisia. Tulvaniityiltä niitettiin heinää ja sinne matkattiin laajojenkin suoalueiden halki, joiden yli talvella kuljettiin hakemaan heinät poron tai hevosen avulla (Häyrinen & Ruuhijärvi, 1980, s. 318). Näiden paiseniityksikin nimitettyjen soiden käyttöä kuvaillaan vuonna 1893 seuraavasti.

Keväällä rakennetaan sulkuja puroihin, joita niiden [soiden] läpi juoksee, ja suo eli jänkä lasketaan siten veden alle. Veden alla kasvavat suot sitten heinää. Kun heinä on täydeksi varttunut lasketaan vesi pois. (I.K, 1893.)

Soilla vallitseva omalakinen veden ja maan yhteen kietoutuma on tehnyt siitä hankalan kuljettavan ja pelätyn paikan. Paksut turvekerrokset kätkevät sisäänsä tarinoita menneisyydestä ja useita arkeologisia löytöjä on tehty luonnontilaisen suon turpeeseen säiliöityneinä, myös suohon uponneita ihmisiä. (Tolonen, 1980, s. 24.) Soilla oli työlästä liikkua ennen kunnollisten jalkineiden kehittelyä. Suonsilmäkkeiden ohella kansantarinoiden noitien, peikkojen ja virvatulten huhuttiin vaanivan suolla matkaajaa kuin myös soilla piileksivien rikollisten. (Häyrinen & Ruuhijärvi, 1980, s. 317.) Soilta löydettyt ruumiit ovat toimineet kansantarinoiden ja kertomakirjallisuuden tarinoiden innoittajina, joissa suot toimivat hauta- ja murhapaikkoina (Knuuttila, 1999, s. 68–76).

Puhtaassa maantieteessä representaatioita ohjaavat luokitusjärjestelmien mukaiset mitattavat asiat, kun taas subjektiivista maisemaa voidaan kuvailla monin erilaisin luovin keinoin (Karjalainen, 1996, s. 12). Kansanrunoudessa suot näyttäytyvät myyttisinä elämän ja kuoleman välitiloina, kansanperinteessä suo on rinnastunut kuolemaan ja tauteihin ja sanalaskuissa niin ikään epämiellyttävyyteen (esim. Laurén, 2006b, s. 36–42). Varhaisissa Kuusamon alueelle sijoittuvissa matkakertomuksissa suot näyttäytyvät matkan varrella olevina alueina, jotka täytyy ylittää päästääkseen haluttuun paikkaan.

- - jatkoimme kaikki taas matkaa taloa kohden, puoleenpäivään asti rämpien soita ja rämeitä kuumassa, helteisessä päivänpaisteessa (Aaltio, 1895).

Samaisessa kertomuksessa metsiä, tuntureita ja vesistöjä kuvaillaan ihailevasti maalailten, kun taas niiden uupuessa maisemasta taivalta luonnehditaan seuraavalla tavalla.

Kylmät ilmat tekivät meidän Vienan-Karjalassa olon ikäväksi. Sitä enensi vielä sekin, ettemme löytäneet silmillemme mitään nautintoa luonnon ihailussa. Seutu oli nimittäin karua soista, rämeistä erämaata. (Aaltio, 1895.)

Varhaisimmat kuvaukset suosta ovat paikannettavissa kirjallisessa muodossa juuri soilla retkeilleiden tutkijoiden muistiinpanoista, joissa suota kuvaillaan pääosin erilaisten negatioiden kautta, kuten edellisessä lainauksessa. Klassikoiden klassikko on kasvitieteilijä Carl von Linnén (1969, s. 68) Lapin matkalta taltioima kuvaus suosta vuodelta 1732.

Koko tämä lappalaisten maa oli jänkää, sen oikea nimi olisi Styx. Ikinä ei pappi voi kuvata helvettiä, joka olisi tätä pahempi. Koskaan eivät runoilijat ole voineet kuvata Styxiä niin rumaksi, ettei tämä olisi rumempi.

5.1.2 Paikaton paikka: pelto, metsä ja turpeen lähde

Suota voidaan tarkastella paikattomuuden käsitettä vasten, jota Relph (1986, s. 79–121, 143) käyttää paikan käsitteen rinnalla. Sillä hän viittaa ympäristöön, jossa ei ole merkityksellisiä paikkoja sekä asenteisiin, jossa paikoilla ei koeta olevan merkitystä tai niiden merkitystä yksilölle tai yhteisölle heikennetään. Suohon voidaan rinnastaa myös paikattomuuteen liittyvä epäaito asenne paikkaa kohtaan: suota on tarkasteltu vain sen toiminnallisten ja teknisten ominaisuuksien sekä potentiaalin kautta. Suon historiaan kuuluvat vahvasti asenteet, jolla suon merkitystä on heikennetty ja suo on ollut muovattavissa yleisen mielenkiinnon mukaan. Suon olemassaolon merkitys on jäänyt huomaamatta. Nämä negatiiviset tunteet ja asenteet suota kohtaan kulminoituvat ilmiössä nimeltä suoviha, joka on erottamaton osa suon kulttuurihistoriaa (esim. Häyrinen, 1972; Knuutila, 1999).

Soihin kohdistunut toiminta kertoo suomalaisesta kulttuurista ja elinkeinoista. Maatalous- ja talonpoikaiselämä vallitsivat 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa, jolloin soita raivattiin viljelysmaaksi (esim. Myllys & Soini, 2008). Työryhmämme jäsenen Anu Tossavaisen lapsuuden perheelle luonto oli konkreettinen elannon antaja. Siitä tuli leipä pöytään mutta soita maanomistajat nimittivät *jouto-* ja *kitumaiksi*, sillä ne koettiin arvottomaksi resurssiksi elannon saannin kannalta. Sama ajatusmaailma on paikannettavissa esimerkiksi vuodelta 1932 peräisin olevasta matkakertomuksesta, jossa matkataan Oulujärven takaisilta mailta kohti Kuusamoaa.

- - varmasti jo ainakin illansuussa selviää hidasjärkisellekin, miksi nämä alueet niin laajalti ovat jääneet asumattomiksi. Toivottomia nälkämaitahan nämä ovat, eihän sitä auta kierrellä eikä kaarrella. Lohduttoman harmaita, hedelmättömyyteensä ja surkeuteensa nääntyneitä soita ja rämeitä loppumattomiin - - (Laurila, 1931.)

Kuusamon alueen soiden käytön historiaa kuvaa esimerkiksi *Rajaseudun kuvia* -lehden artikkelin valokuva peltomaisemasta kuvateksteineen: *Hyväkasvuisia kuusamolaisia soita raivattuna viljelykselle.* (Kehvas, 1946, s. 27).

Kuva 5. Suo-oja. Käsinkaivettu oja Reimisuolla. Suihko Niilo, 1956. Ilomantsin museosäätiö: Ilomantsin valokuva-arkisto.

Kuva 6. Suo-ojan kaivaminen, Kaukas-yhtiön työmaa. Kimy-Kustannus, reprokuvaaja 1920–1929. Museovirasto-Musketti: Historian kuvakokoelma, Kimy-Kustannus Oy:n kokoelma.

Elinkeinot jättävät jälkiä maisemaan mutta soille suuntautunut elinkeinotoiminta on paikoin hävittänyt koko suomalaisen jäljettömiin. 1900-luvulle tultaessa soilla nähtiin olevan vain välineellistä arvoa ja ne koettiin hyödyttömäksi. Ojituksella, soiden kuivattamisella, tähdättiin suoluonnon hallintaan. Suot saivat merkityksensä pelloiksi tai metsiksi muovaamisen kautta, jotka merkitsivät tuolloin edistystä ja elantoa. (Laurén, 2006b, s. 12–20.) Suomaiden hävittämisen uskottiin myös torjuvan viljelysmaita uhkaavaa hallaa sekä metsien soistumista (esim. Päivänen, 2008, s. 96). Sotien jälkeen suomalaisten sotakorvaukset on maksettu pitkälti metsäteollisuudella ja juuri tuolloin ojitus ja metsänkasvatus entisille soille on ollut huimaa (Rönty, 2020). Soilla oli merkitystä myös sodassa menetettyjen maa-alueiden asukkaiden uudelleenasettamisessa, sillä viljelykelpoisilla soilla taattiin evakoille elinkeino (Myllys & Soini, 2008, s. 94).

Ojitus hiipui 70-luvulle tultaessa mutta ojia ehdittiin kaivaa 1 400 000 kilometriä. Lukumäärä käy ilmi Heikki Röntyn (2020) Ylelle kirjoittamassaan artikkelissa *Suomessa luotiin valtava ongelma, jonka korjaamiseen menee vuosisatoja: soista tehtiin metsää vuosia, koska sen ilmastovaikutuksia ei tajuttu*. Neljännes Suomen nykyisistä puuvaroista kasvaa entisillä soilla. Soiden turve sitoo hiiltä määrättömäksi ajaksi ja soita ojittamalla tuhansia vuosia maaperään sitoutuneet hiilipäästöt ovat vapautuneet ilmakehään. Vaikka myös puusto sitoo hiiltä, se vapautuu takaisin ilmakehään puun elinkaaren aikana.

Metsäojitusbuumin hiivuttua suoluonnossa nähtiin uutta taloudellista potentiaalia: mielenkiinto kohdistui suolta saatavaan materiaaliseen hyödykkeeseen, turpeeseen, jota voi käyttää energiatuotantoon. Turve on suoekosysteemin tunnetuin materiaallinen hyödyke, joka hallitsee soiden nykyistä ekosysteemipalvelukeskustelua, toteavat Salomaa ja Paloniemi (2014, s. 5) artikkelissaan *Ekosysteemipalvelut, vapaaehtoisuus ja soidensuojelu*, jossa paneudutaan muun muassa siihen, miten ekosysteemipalvelut tulevat esille soiden suojelupolitiikan määrittelyyn liittyvissä keskusteluissa. Turvetta nimitetään turveinfo (2019) -sivustolla ainutlaatuiseksi luonnonvaraksi. Turvetta hyödynnetään pääasiallisesti energiantuotantoon, mutta myös esimerkiksi kuivikkeena, lannoitteena, suodattimena, viherrakentamisessa ja maisemanhoidossa sekä kylpy- ja hoitoturpeena. Teollinen turvetuotanto oli huipussaan vielä 90-luvulla (Laurén, 2006b, s. 20). Hiilamon (2019) artikkeli *Suomen ruskea ilmastopahe* kuvaa nykykeskustelun tilannetta turpeenkäytöstä. Turpeen polttoa perustellaan kotimaisuudella ja työpaikoilla mutta sitä vastustetaan ilmasto- ja vesistö päästöjen vuoksi sekä itsensä suon suojelun takia.

Suoluontoa eivät ole hävittäneet ainoastaan ojitustoiminta ja turvetuotanto. Laajamittaisin yhdellä kertaa aikaansaatu soiden tuhoaminen tapahtui 60-luvun lopulla, kun Suomen suurin yhtenäinen aapa- ja nevasoiden muodostama 300m² laajuinen Sompion suoalue, johon kuuluivat Posoaapa ja sen lähisuot, hukutettiin Lokan tekojärven alle (esim. Häyrinen, 1972, s. 120–125; Tolonen, 1980, s. 14). 70-luvun lopulla saatiin käyntiin ensimmäiset soiden suojeleuhjelmat (Laurén, 2006b, s. 20).

5.1.3 Suo taipuu taiteen ja matkailun näyttämöksi

Suojeluaate on muovannut suoluontoa kuvallisten representaatioiden kautta esteettisen ja kokemuksellisen nautinnan kohteeksi. Suo on ollut laajimmin luontovalokuvaajien sekä biologisten tarkastelun kohteena, jotka ovat avanneet suoluontoon suuntautuneen tieteellisen tutkimuksen Suomessa 1700-luvulta lähtien (Häyrinen & Ruuhijärvi, 1980, s. 327). Suojeluaatetta on välitetty eteenpäin suota käsittelevän kirjallisuuden lisääntyessä, joista luontovalokuvateokset ovat onnistuneet tekemään suon vaikean kauneuden näkyväksi (Sepänmaa, 1999c, s. 209). Niissä suoaiheeseen liittyy vahva suojelullinen ote sekä lajistonäkökulma. Teoksille on ominaista valokuvien ja suon ekosysteemiä käsittelevän tekstin rinnakkaiselo: kuvat korostavat luonnontilaisen suon kauneutta ja lajien kirjoa ja tekstit lisäävät ymmärrystä suon ekosysteemin ainutkertaisuudesta. Tällaisia teoksia ovat esimerkiksi *Suo elää* (Murtomäki & Seppälä, 1966), *Suo* (Häyrinen, 1972) ja *Kurkima* (Luhta, 1980).

Suomaisema on nuori, jos sitä tarkastellaan Häyrisen (2011, s. 23–25) ajatusta vasten, jonka mukaan ympäristön puhuttelu maisemana vaatii tämän ympäristön kuvallisia esityksiä. Suo on vähiten innoittanut luontoaihe suomalaisessa maalaustaiteessa (Laurén, 2006b, s. 44). Suon ei nähdä olevan maalauksellinen siinä missä vuoret ja putoukset tarjoavat katseelle kontrasteja ja maiseman dramatiikkaa (Saito, 1999, s. 122). Suot on koettu epäesteettisinä ja latteina maisemina. Sepänmaa (1999b, s. 169–170) toteaa, että tähän voi osaltaan vaikuttaa soiden katseluperinne, jossa suota katsotaan tien laidasta tai polulta mutta ei mennä kokemaan itse suota. Nähtäväksi jää ainoastaan maiseman avaruus. Luontovalokuvat ovat tehneet muutosta tähän katseluperinteeseen lähikuvilla suon kasvustosta.

Suon kauneuden näkeminen on suhteellisen tuore ilmiö suomalaisille. Lukkarinen (2004, s. 39) esittää, että suot on vaikea ymmärtää positiivisina vertauskuvina suomalaisesta identiteetistä, koska ne ovat päässeet osaksi kansallista kuvastoa vasta aivan lähimenneisyydessä. Suon kauneus on ollut ja on edelleen vaikeaa kauneutta. Suota ajatellaan yhä usein rumana ja epäesteettisenä paikkana. (Saito, 1999.) Esteettisen tarkastelun kohteeksi suo nousi vasta 1990-luvun lopulla (Hepburn, 1999, s. 192). Laaja-alaisesti suon estetiikkaan paneudutaan Kirsi Hakalan toimittamassa teoksessa, *Suo on kaunis* (1999), joka pohjautuu kansainväliseen suon estetiikka -konferenssiin ja monialaisiin artikkeleihin. Suon esteettisen ymmärryksen osana pohditaan esimerkiksi luonnontieteellistä tietoa paikasta.

Laurén (2006b, s. 45) tiivistää suon edustavan nykytaiteilijoille myyttisyyttä, alkuvoimaa ja aitoutta. Edesmenneelle turvetaiteilija Papu Pirtolalle (2008) suo oli inspiraation lähde ja ennen kaikkea monipuolinen materiaallinen tarjoaja. Pirtola käytti esimerkiksi tupasvillakuitua turvetekstiiliteoksissaan. Hän rakensi myös muutamia turvesaunoja, joista Helsingin keskustan ympäristötaidetapahtumaan rakennettu turvesauna toimi yhteisöllinen tilana, joka oli saunojien vapaassa käytössä. Myös Anni Rapinoja (2018) on käyttänyt suovillaa materiaalina *Luonnon Garderobi* -sarjaan lukeutuviissa teoksissaan, kuten *Suoneitsyen turkissa*. Suota hyödynnetään myös taidetapahtumien näyttämönä. *Korkokenkäkukkamekkosuohiihto* on Pudasjärvellä kuvanveistäjä ja performanssitaiteilija Kari Tykkyläisen vuosittain järjestämä tapahtuma, jota toimittaja Oinas-Panuma (2019) kuvailee taiteeksi ja performanssiksi, jolle suo tarjoaa puitteet. Tykkyläinen on vienyt myös taidenäyttelyn suolle (esim. Pirtola, 2008, s. 282).

Suota on nykytaiteessa performanssien näyttämö ja materiaalien lähde mutta sitä lähestytään myös suojelullisen otteen kautta. Suomalais-ugrilaisesta musiikkiperinteestä inspiraatiota ammentava Noora Kauppila lauloi ympäristöhuolta heijastavia itkulauluja uhatuilla soilla *Itku Äidin Haudalla* -konserttikiertueellaan (Riutta, 2019). Kuvataiteilija Kaija Kiurun *Suojeltu Aapa* -hankkeen teokset taas sisältävät puheenvuoron uhatun Viiankiaavan suon puolesta. Suon merkitykset paikallistasolla tulevat esiin esimerkiksi kuvasarjassa *Mielenosoitus*, jossa suolla kuvatut paikalliset asukkaat kuvaavat suhdettaan Viiankiaapaan kirjoittamiensa kylttien avulla. (Kiuru, 2012.)

Hyvinvoinnin näkökulmasta tarkasteltuna soilta löytyy sekä tuotantopalveluiden mahdollistamaa hyvinvointia että aineetonta hyvinvointia kulttuuripalveluiden kuten soilla tapahtuvan matkailun muodossa. Soilta saatava karpalo on Suomessa ainoa virallisesti terveysvaikutteiseksi elintarvikkeeksi määritelty marja (Salo, 2008). Turve taas sisältää tutkitusti lukuisia erilaisia terveysvaikutteita. Sitä on käytettyjä hoitotarkoitukseen useita satoja vuosia. Turvehoidoista turvekylvyt ovat tunnettuja erityisesti Keski-Euroopassa, mutta Suomessa on kehitelty turvesaunominen. (Korhonen, 2008.) Metsähallituksen julkaisemassa *Suomatkailuoppaassa* todetaan, että suot ovat edelleen vähän hyödynnetty voimavara sekä luonto- että hyvinvointimatkailuissa (Wiiskanta & Lipponen, 2005, s. 4). Pitkospiuta rakentamalla suomatkailua ja soiden virkistyskäyttöä on pyritty lisäämään ja samalla ne suojelevat suon maaperää (esim. Nikkilä & Korhonen, 2008).

Suolla ei Maseyn (1994, s. 155) paikkanäkemyistä soveltaen ole yhtä ainutlaatuista identiteettiä ja se on täynnä sisäisiä konflikteja. Suon representaatioista ei ole paikannettavissa samanlaista positiivista kulttuurista symboliikkaa, kuin esimerkiksi metsään liittyen. Suon kulttuuriset rakennusaineet heijastavat suon ristiriitaista asemaa, jossa sen tarjoamat ekosysteemipalvelut osittain tunnustetaan mutta ekosysteemilähestymistavan mukainen vastavuoroisuuden ja suon kunnioituksen ilmapiiri on laajemmin vasta heräämässä. Perinteiset elinkeinot elävät rinnakkain uusien elämyksellisten suon virkistyskäyttötapojen kanssa. Tästä kuvaava rinnastus on se, miten esimerkiksi porotaloudelle suoalueet ovat yhä tärkeitä laidunmaita (Nieminen, 2008) ja samalla suojuoksu, suopotkupallo, suolentopallo ja suosähly ovat suolle siirrettyjä urheilulajeja, joista suo ympäristönä tekee uniikkeja (Nikkilä & Korhonen, 2008, s. 256). Suon maisema kantaa lähimenneisyyden negatiivisia asenteita mutta talouskeskeisten arvojen rinnalla elää suojeleuaate ja tulevaisuuden kehityssuunta, jossa soiden säilymisellä ja ennallistamisella on merkitystä ilmastonmuutoksen hidastamisessa. Entisten suoalueiden palautus on kiinteä osa nykysuokeskustelua.

Leavya (2009, s. 228) mukaillen, tutkimuksen ensimmäisen toiminnan myötä, suon tekstuaalisiin ja visuaalisiin representaatioihin tutustumalla, on mahdollista ymmärtää perinnehoidajien yksilölliset mikrotason kokemukset laajempaan sosiohistorialliseen ja symboliseen kontekstiin vasten. Esiymmärryksen myötä aiheeseen syntyy kokemuspinta, jonka ohella oma edeltävä kokemusmaailma aiheesta tarjoaa heijastuspinnan haastateltavan kertomille kokemuksille ja ne tulevat ymmärretyiksi (Kurkela, 2005, s. 42).

5.2 Haastattelut kuvaussuunnitelman ohjaajina

5.2.1 Perinnehoidajien kohtaaminen: moniaistinen vuorovaikutus

12.12.2017

Suunnitellaan, ketä kansanparantajia pyydetään mukaan. Mietitään, mitkä ovat perusteet. Onko paikka vai se, että nimi löytyy jonkun kansanparannuslistauksen alta vai katsotaanko myös valmiiksi tuttuja tyyppejä? Vai oletetaanko, että suostumalla haastattelupyyntöön, jossa mainitaan aiheeksi kansanparannus, henkilö myös itse nimeää itsensä kansanparantajaksi?

Päätimme aluksi pyytää kuutta perinnehoidajaa mukaan, mutta päädyimme lähettämään haastattelukutsut viidelle valitsemallemme perinnehoidajalle: Heikki Aallolle, Mirja Nylanderille, Maija Seppäselle, Rauno Säkkiselle sekä Irja Mäkitalolle. Paikallisuus oli keskeinen lopullista valintaa ohjaava tekijä. Toinen oli se, että pyysimme mukaan ihmisiä, jotka olivat entuudestaan tuttuja ja tätä kautta tiesimme heidän kokevan itsensä kansanparannusta jollain tapaa harjoittavaksi. Vain yksi henkilö oli entuudestaan tuntematon. Joulukuussa 2017 lähetimme matkaan haastattelupyynnöt, joissa esittelimme itsemme ja kerroimme tekevämme projektia ja pro gradu -tutkimusta, joissa keskeisiä teemoja ovat suo, luonto, kansanparannus sekä hyvinvointi. Ilmoitimme keräävämmme aineistoa kansanparantajien vapaamuotoisten haastatteluiden avulla, jotka rakentuisivat edellä mainittujen teemojen ympärille. Meillä oli varalta viisi muutakin nimeä, mikäli nämä viisi valitsemaamme henkilöä eivät suostuisi pyyntöömme. Niille ei ollut tarvetta.

Huomionarvoinen seikka tutkimuksen alkuvaiheessa on, että käytimme tuolloin lähestymistämme ihmisistä nimitystä kansanparantajat. Tämä johtui siitä, että olimme pohtineet nimenomaa kansanparannuksen ilmiötä ja yhteistyötahomme ollessa *Kuusamon Kansanparannuspäivät*, olimme “lukkiutuneet” tähän nimitykseen. Määritelmä kuitenkin eli tutkimuksen myötä ja haastattelujen myötä opimme, että jokainen puhuu tekemästään työstä erilaisin nimin ja käyttäen useita merkityksenantoja.

*Ne yleispätevät määritelmät ja määrittelyt, niin mä en usko niihin ihan hirveesti - -
Ne liittyy tuolta laelta tuohon ja tuolta tuohon ja jos sä pistät siihen jonkun kehän ja rajaat sen niin aina jää jotakin oleellista pois.*

Yllä oleva lainaus on erään perinnehoitajan vastaus kysymykseen, miten hän määrittelee itsensä. Yksi perinnehoitaja käytti itsestään nimitystä kansanparantaja ja muiksi määrittäviksi tekijöiksi paikantuivat nimitykset metsäkellijä ja puuhengityksen ohjaaja, kaksi kalevalaista jäsenkorjaajaa sekä kasvitiedonasantuntija. Tarvitsimme kuitenkin yhteisen nimittäjän osallistujille, luomallemme reflektioyhteisölle. Päädyimme nimitykseen *perinnehoitajat*, sillä yhteisinä tekijöinä havaitsimme työn sitoutumiseen jollain tapaa vanhempaan kulttuuriseen perinteeseen ja samalla se sisälsi eri tavoin ilmenevän hoivan elementin. Työhön sisältyvä sosiaalinen ja toiminnallinen vuorovaikutus keskittyi hyvinvoinnin lisäämiseen. Nimitys on samalla riittävän väljä, jotta sen sisällä on tilaa erilaisille ilmenemismuodoille.

Kuva 7. *Suo parantaa* -työryhmän logolla varustettu kuva, *Mustikka-avaruus*. Logo: Jonna Kalliomäki, 2017. Kuva: Anu Tossavainen, 2017.

Viiden perinnehoitajan muodostama reflektioyhteisö toimii hyvinvoinnin ammattilaisina omalla alallaan mutta he liikkuvat tieteen ja kokemustiedon välimaastossa. Jokaiselta perinnehoitajalta löytyy omiin kokemuksiin pohjaava kipinä hoivaan ja terveyteen kytkeytyvää työtä kohtaan. Oman itsensä hoitaminen tai merkityksellinen elvyttävä kohtaaminen, joko toisen hoitajan tai luontoympäristön kanssa, on antanut kimmokkeen useammalle perinnehoitajalle tuoda hyvinvointia myös muille.

Perinteisillä hoitomuodoilla on vankka sija suomalaisessa kansanperinteessä ja niistä on tehty jossain määrin tutkimusta. Suomessa vanhin kansanparannusperinnettä käsittelevä akateeminen tutkimus on latinankielinen *Runoloitsujen vaikutuksista* vuodelta 1729. Elias Lönnrot taas on tehnyt 1800-luvulla lääketieteen väitöskirjan suomalaisen maagiseen parantamiseen liittyen. (Vertanen, Hänninen, Piippo, Tuohimaa & Piilo, 2017, s. 24–27.) Perinteisistä hoitomuodoista kalevalainen jäsenkorjaus on ollut laajimmin tieteellisen tutkimukset kohteena. Hoitomuodon käyttäminen myös vaatii kolmitasoisen ja kolme vuotta kestävän koulutuksen. (Vertanen ym., 2017, s. 81–82.) Kehollisen kokemisen merkitys työn oppimiselle on kuitenkin suuri. Kuten eräs perinnehoitaja kuvailee kalevalaisen jäsenkorjauksen opintojaan:

Heti ko opiskelu alkaa niin mestarikouluttajat kertoo, että meillä pitää saada näkö sormenpäihin, että niillä pitää oppia näkemään. Kun mennään siihen lihakseen niin sormet näkee jo, mikä täällä on vikana. Sehän ei tuu ko tekemällä - - - kun tulee vertailupohjaa sitä heti rupeaa aistimaan.

Teoskuva 1. Sarjasta *Kädet*. Linda Sainio, 2018.

Kaikkia perinteisiä hoitumuotoja ei ole kuitenkaan tutkittu. Kansanparantamisen ja taiteen tuottamaa tietoa on hankala mitata tuloslähtöisesti, toteaa Honkasalo (2018, s. 36). Hänen mukaansa esimerkiksi kansanparannuksen tuloksellisuuden selvittämiseen vaaditaan samoja mittareita kuin koululääketieteessä. Kansanparannus ja parantamisperinne perustuvat kuitenkin kokemusperäiseen näyttöön, niin potilaan kuin parantajankin kokemukseen hoitotilanteessa. Samanlaista osallisuuteen perustuvaa moniaistista kohtaamista parantamisperinne on ollut jo varhaisessa hoitoperinteessä. Kansanparannuksen ilmiöön itsessään liittyy vahva yhteys luontoon sekä toisiin parantajiin. Vaikka hoitomenetelmät ovat yksilöllisiä kehittyvät hoidot kansanparantajien keskinäisessä vuorovaikutuksessa. (Hernesniemi, 2015, s. 16.) Tällaisista Heikki Aallon järjestämistä yhteisöllistä hoitotapaamisista myös *Kuusamon Kansanparannuspäivät* on saanut alkunsa.

Teoskuva 2. *Rytmi*. Linda Sainio, 2018.

Kehoon kohdistuvien perinteisten hoitomuotojen vaikutusta itseen ei voi siis täysin avata kuulijalle. Salonen (2010, 19) esittää, ettemme välttämättä pysty myöskään tunnistamaan kokemusta, ellei se ole kulttuurin heijastaman kielen ja ajattelutavan mukainen. Antautuminen puhtaasti kokemukselle ilman tarvetta määritellä, voi avata aistit vastaanottamaan kokemuksia myös kielen ulkopuolelta. Alla ote projektipäiväkirjasta.

Heikistä on sanottu, että hänellä on parantavat kädet. Voidaanko sitä mitata jollain tavoin? Vain katsomalla ja kokemalla.

Perinnehoitajien työn luonne vaikutti haastattelutilanteiden rakentumiseen. Tarkastelen haastatteluja moniaistisina kohtaamisina Pinkin (2009) ajatusten kautta. Vaikka haastattelujen kautta ei pääse suoraan yhteyteen perinnehoitajien jokapäiväisten elämän käytäntöjen kanssa voidaan niiden avulla luoda tila, jossa kokemuksista voi reflektoiden keskustella. Haastattelujen yhteyteen oli mahdollista sisällyttää etnografiselle oppimiselle luonteenomaista osallistuvaa aistimista, jossa tarkoituksenmukaisesti osallistuimme toimintoihin tai arkipäiväisiin käytäntöihin. Jaettu aistikokemus syntyi yksinkertaisimmillaan jaetussa fyysisessä ympäristössä olemisesta, jossa söimme ja joimme teetä yhdessä.

Moniaistinen ote kulki haastattelutilanteissa avoimuutena vuorovaikutuksen ja tiedon oppimisen erilaisille tavoille sekä haastattelujen tukikysymysten muodostamisessa. Perinnehoitajien haastattelut eivät sisältäneet vain paikallaan istumista ja kuuntelua vaan vuorovaikutusta, joka oli myös kehollista. Hyödynsimme aisteja kommunikointiin. Pyrimme tekemään jokaisesta tilanteesta kiireettömän ja haastattelut kestivät tämän vuoksi eri mittaisia aikoja haastateltavasta henkilöstä riippuen. Haastattelujen tapahtuessa Kuusamo-opistolla pyrimme luomaan kiireettömän ja rauhallisen tunnelman ja tarjosimme syötävää haastattelun lomassa. Jokaisessa haastattelussa näytimme myös kuvakoosteen luontoaiheisista teoksistamme, joka ilmensi osallistujille visuaalisia paikan tavoittamisen tapojamme.

Kuva 8. Kollaasi: koettu hoitavuus. Kuvat: Linda Sainio, 2018. Kollaasi: Linda Sainio, 2019.

Moniaistisen lähestymistavan myötä onnistuimme luomaan haastatteluihin tilan, jossa saimme kosketuspintaa perinnehoitajien työn sanattomaan ulottuvuuteen ja tavoitimme ruumiillisesti paikantunutta hiljaista tietoa. Moniaistisen potentiaalinen ymmärtäminen vaatii tutkijalta avoimuutta tietämisen eri tapoja kohtaan. Tutkijan tehtävä on antaa haastateltavan henkilön ymmärtää, että hän voi ilmaista kokemuksiaan myös muuten kuin puhumalla. (Pink, 2009, s. 86.)

Teoskuva 3. Sarjasta *Kädet*. Anu Tossavainen, 2018.

Yhden haastattelun teimme perinnehoitajan mökille kutsuttuna, jossa kansanparantaja halusi näyttää työnsä hoitamisen kautta. Olimme vuorotellen hoidettavana ja tunsimme, miten hoito toimii. Hoidon lomassa perinnehoitaja kertoi huoneen seinillä riippuvien soiden reunoilta kerättyjen käppyräpuiden tarinaa ja hoitotyön henkisestä ulottuvuudesta. Opimme hoitoperinteen ja luontosuhteen kytköksiä moniaistisen kokemuksen kautta. Kokemamme kaltaista osaamista ja tietämystä ei voi selittää tyhjentävästi mutta sen voi kokea tekijän käsien herkkyyden kautta (ks. Anttila, 2005, s. 55) ja taiteen keinoin se on mahdollista tuoda esiin. Toisessa perinnehoitajan kotona tapahtuneessa haastattelussa saimme nauttia kasvien parissa työuraa tehneen perinnehoitajan tarjoamasta syötävästä, jonka kautta aistimme hänen osaamistaan luonnontuotteiden parissa. Voikukkajuoma konkretisoi fysiologisesti, miten aineenvaihdunta vilkastuu.

Perinnehoitajien haastatteluja voidaan tarkastella Pinkiä (2009, s.85–65, 95) mukaillen prosessina, jota kautta sanalliset, kokemukselliset, tunteelliset, materiaaliset ja aistimukselliset tekijät kohtaavat ja luovat paikan, jonka myötä tutkija pääsee paremmin sisään kertojan kokemusmaailmaan. Moniaistinen kommunikointi ja analyysi luovat keinoja haastateltavan voimaantumiselle mahdollistamalla myös muita kuin verbalisia tietämisen tapoja, kuten marginaalisten tietämisen ja kommunikoinnin tapojen esiin tulon. Tällaisina voidaan tarkastella esimerkiksi perinnehoitajien työhön kytkeytyvää tietoutta.

5.2.2 Herkistäminen suon kohtaamiselle

Haastattelujen luottamuksellisen ilmapiirin luomisen ytimessä oli empaattinen kohtaaminen. Aromaa ja Tiili (2018, s. 261, 278) määrittelevät sen tutkijan ja tutkittavan välille muodostuvaksi yhteiseksi tilaksi, jossa tietoa tuotetaan toista refleksiivisesti aistien. Empaattinen eläytyminen edellyttää niin tutkijan kuin tutkimukseen osallistuvien henkilöiden halua jakaa omia kokemuksia. Empatiakyky näyttäytyy näin osana ruumiillista tietoa, joka mahdollistaa herkistymisen kohtaamiselle niin omassa ruumiissa kuin myös ruumiiden välillä emotionaalisen ja vastavuoroisen asennoitumisen myötä. Osoitan haastattelujen empaattisen kohtaamisen ja intervention luonteen merkityksen suosuhteen reflektointiin käyttäen esimerkkinä yhtä perinnehoitajan haastattelua, jossa suhde suohon määrittyi alussa etäiseksi.

Jos ajatellaan tällaista positiivista niin tietenkin sieltä saa hillaa. Mutta jostakin syystä mulla on aina ollut sellainen, että kun oltiin lapsena siellä, että on niitä suonsilmäkkeitä niin mulla on vähän sellainen pelokas.

Suhde suohon näyttäytyy myönteisenä tavoitteellisen toiminnan, marjastuksen kautta. Pelon tuntemusten syiksi perinnehoitaja arvelee suonsilmällä pelotteluja ja muistaa lapsuudestaan upottavat suot. Hänet kotinsa lähellä on aina ollut soita ja lapsuudessa suopelloilla on tehty töitä.

Eihän se sillai ole mitenkään ruma eikä paha, mutta siinä on vain joku juttu...

- *Se tuntemus on... ?*

Niin se tuntemus ehkä jostakin tulee sieltä lapsuudesta. - - - Esimerkiksi siellä mun kotona on semmoset hevosille tehdyt kengät, että ne pystyy suolla kulkemaan. Onko joskus puhuttu jostain tai taivasteltu vaikka että hevonen putos jonnekin. En tiedä.

Hän jatkaa pelon syitä pohtiessaan:

- - - *tuntuu että telkkarissakin aina näkyy, että se karhu on siellä suolla. [naurua]*

Myös välillinen suon kokeminen muovaa suosuhdetta. Oma suokokemusta ei välttämättä pysty erottamaan siitä mielikuvasta, joka on ympäristön tuottama. Perinnehoitajan mielikuviin ja tuntemuksiin vaikuttavat sekä kerrotut tarinat että kulttuuriset esitykset suosta.

(esim. Tani, 1997, s. 214–215.) Paikka on mielikuvien täyttämä ja paikkaa ja mielikuvaa ei voida erottaa toisistaan. Kaikilla on oma mielikuvansa paikasta, joten kokemus paikasta, kuten suosta, on erilainen esimerkiksi mieltymyksistä, arvostuksista ja omasta historiasta johtuen. (Forss, 2007, s. 101–103.)

Kun perinnehoidajan suokokemusta puretaan osiin aistimuksiin liittyvien kysymysten kautta, paljastuukin positiivisia tuntemuksia suota kohtaan, suo herättää esteettistä mielihyvää. Pink (2009, s. 126) toteaa, että länsimainen viiden aistin järjestelmä voi tarjota hyödyllisiä analyttisiä kategorioita, joiden kautta voidaan ymmärtää kehollista tietämistä ja käytäntöjä. Tässä tapauksessa aistikategoriat tarjosivat keinoin avata ja jäsentää suokokemuksia ja tuoda esiin mielikuviiin kytkeytyvien tuntemusten lomassa piileviä merkityksiä.

Mystinen [suo], siihen liittyy jotain, jota en ole osannut ajatella, käsitellä.

Kun rupeaa miettimään omaakin kotipaikkaa, onhan se melkoista aromaterapiaa, kun menee sinne suonlaitaan joku kesäyö. Se vaikuttaa kaikkiin aisteihin. Liian lähellä vaan taas kaikki.

Omaa suosuhdetta ei välttämättä ole refleктоitu, etenkin jos suoympäristö on ollut osana arkista elinpiiriä. Perinnehoidaja kysyy meidän suhdettamme ja näkökulmaamme suohon. Keskustelemme omista kokemuksistamme ja suolta löytyvien kasvien ominaisuuksista. Perinnehoidajalla on itsellään myös tietoa kasvien parantavista ominaisuuksista. Haastattelun lopussa perinnehoidaja nostaa esiin suota hyvinvoinnin kontekstissa.

Periaatteessa kun rupeaa miettimään, niin se on melkoinen aarreaitta - - - aika loistava kerta kaikkiaan.

Henkilökohtaisesta näkökulmasta tarkasteltuna paikka on dynaaminen ja eletty ja siihen kytkeytyviä merkityksiä ja kokemuksia ei usein reflektoida (Relph, 1986, s.61). Tällöin tietäntyyppinen luokittelu ja kokemuksen purkaminen osiin on tarpeen. Kuten perinnehoidaja toteaa lopussa ja sanoittaa samalla suohon suuntautuvan tutkimuksemme merkitystä.

- - - onkohan se sitten vähän sitä pelkoa lapsiin, kun ei oikeastaan tiedetä mitä siellä [suolla] kaikkea on. Ei ole ollut sitä tietämystä.

5.2.3 Suo lapsuuden työnmaisemana: haptisten kokemusten ajallinen syvyys

Haastattelujen avulla suon maisemasta avautuu syvyys ja aika. Suot merkityksellistyvät perinnehoitajien kertomuksissa elettyjen ympäristöjen kautta ja lapsuuden ja nuoruuden suokokemukset nousevat esiin. Syvimmät kokemukset luonnosta liittyvät Ranniston (2007, s. 86) mukaan usein juuri lapsuudesta saakka tuttuihin paikkoihin. Jokainen perinnehoitaja on kasvanut kiinteässä vuorovaikutussuhteessa elinympäristönsä luontoympäristöjen kanssa. Suo on tullut tutuksi jo lapsuudessa, osalla hyvinkin kiinteänä osana elinympäristöä. Usealla perinnehoitajalla lapsuuden perheen elannon hankkiminen myös on ollut ainakin osittain sidoksissa luontoon ja jokaisen muistoissa suo esiintyy myös työnmaisemana.

Lapsuudesta tulee heinähommat ensimmäisenä mieleen. - - - Sillon ei kysyty, että lähetkö heinäpellolle vai ei. Siellä oli oltava.

Teoskuva 4. Rauno. Riitta Attila, 2018.

Pohdin suon työnmaisemaa Ingoldin (2011, s. 195–196) ajatuksia vasten Työnmaisema on aina väliaikainen ja sosiaalisesti rakentunut. Erilaisten ruumiillisten toimintojen kautta on opittu soihin liittyvää kulttuurista ja ekologista tietoutta. Jokainen perinnehoitaja on kiinnittynyt suon työnmaisemaan paikassa elämisen kautta, jolle olennaisia ovat ympäristössä tehtävät käytännön toimet.

Suon työnmaisema ruumiillistuu kertomuksissa heinänteon, paimentamisen, kuokkimisen, marjastuksen sekä keräämisen toimintojen kautta. Näitä toimintoja erottaa toisistaan se, että osa on yhä suolla tapahtuvaa toimintaa siinä missä joitakin lapsena ja nuorena suolla opittuja töitä ei enää tehdä.

Teoskuva 5. *Suokengät.* Kuusamon kotiseutumuseon kokoelma. Kuva: Linda Sainio, 2018.

Ja osa siitä Hetteensuosta oli semmoista, että siellä tehtiin hevosella heinää. Ja hevosella oli suokengät ja olen ollut paimenessa siellä suolla isosiskojen kanssa. Se liittyy lapsuuden ja maaseudun työmaisemaan osittain. Syksyllä sait käydä poimimassa sieltä karpaloita. Ihan niin pitkään kuin minulla muistoja on.

Suokokemusten laatuun vaikuttaa selvästi suon tuntu, haptisuus ja suon maaperään liittyvä turvallisuus. Lapsuuden suot tulivat useassa haastattelussa esiin karjan laidunnuspaikkana ja tähän toimintaan liittyivät eläimelle tehdyt suokengät, joiden avulla suolla asteleva sorkka tai kavio sai suojaa upottavalta maaperältä. Vahinkoja silti tapahtui.

Osa suosta oli hyllyvää, johon upposi isoja miehiäkin. Joka kesä piti joku lehmä käydä nostamassa - - - se oli vaan sillä tavalla, että joka kesä sinne joku upposi mutta saatiin pois.

Suohon lapsuuden työnteon ympäristönä liittyy myös epämiellyttäviä muistoja.

- - - mun kodin lähellä on suopeltoja. Mutta siihen liittyy sellainen asia, että kun lapsena joutui tekemään hirvittävästi töitä niin se oli vähän sellainen raskas paikka, kun me oltiin siellä tietyllä lailla. Mutta mulla tulee heti se höttöinen suo [mieleen].

Karjan uppoaminen, suokengät ja höttöisyys limittyvät kaikki suolle ominaiseen veden ja maan maaperään. Käsittelen tuntoaistin merkitystä suolla Rodawayn (1994, s. 12–48) maantieteellisen havainnoinnin pohdintoja vasten, jolloin tuntoaisti määrittyy perustavanlaatuisesti olemassaoloa määrittäväksi, kaikkein intiimimmäksi ja vastavuoroisimmaksi aistiksi. Termi haptisuus viittaa tuntoaistiin aktiivisena aistina, joka on keskeinen osa kehon liikkumiskykyä ja tilan ja paikan suhteiden hahmottamista. Suolla liikkuminen on hyvin haptinen kokemus: liike ja maaperän käsin kosketeltavat ominaisuudet yhdistyvät.

Teoskuva 6. *Suolampi*. Anu Tossavainen, 2018.

Tämä ominaisuus liittyy myös kulttuurisista suon representaatioista tuttuun pelon perimään, joka siirtyy eteenpäin. Perinnehoitajien yksilölliset mielikuvat heijastavat samalla kulttuurista, kollektiivista mielikuvaa suosta. Useamman perinnehoitajan lapsuusmuistoissa suotarinat ovat sisältäneet varoittavia esimerkkejä.

Suo on marjan kannalta hyvä mutta se on arvaamaton, sen kans ei voi koskaan tulla sinuksi - - - me ollaan [suolla] niinkö sanotaan luonnon armoilla, jos nää meet luonnon soita niin sitä ei koskaan tiiä kui siellä on pohjaton paikka - - - Mulla on aina jääny se mieleen ko lapsena kuulin, että sillon ennen vanhaan ko ei ollu maanteitä ja ne syksyllä pimiällä menivät läpi soitten ja oli semmonenki juttu, että oli yöllä nainen oli menny suon yli ja oli suon silimäke pohjaton ja ei muuta ko huivi ollu pinnalla. Eikä sitä oo löytyny koskaan.

Suolla liikkuminen on sosiaalisesti ja toiminnan kautta opittua tietoutta, jossa vastavuoroisuus luonnon ja ihmisen välillä korostuu. Suolle ei voi lähteä kulkemaan omilla ehdoilla, myös suon luonne, luonto, täytyy tuntea ja hyväksyä.

Ei ole sillä lailla liittynyt pelkoa [suohon], vaan enemmän kunnioitus. Toisaalta sitä kohtaan, että sulla pitää olla taju, mihin voi mennä. Jo pienestä pitäen opetettiin, että kannattaa katsella askeleita, että et lähde tahallasi upottamaan itseäsi

Suon vaatima kunnioitus tai pelko on yleensä omaksuttu jo ennen soille menoa, kuten käy ilmi myös Laurénin (esim. 2006a) tutkimista suokokemuksista. Metsästäjä-keräilijä Batekheimoa tutkinut Tuck-Po (2008) teki tutkimastaan yhteisöstä huomion, miten itsevarman metsässä liikkumisen rinnalla kulki pelko erilaisia metsän vaaroja kohtaa. Hänen mukaansa pelko johtui siitä, että kokemuksen myötä saavutetun tietämisen kautta syntyy realistinen arvostus ympäristöä kohtaan. Suosuhteiden kiinteä piirre näyttää olevan sekä realistinen arvostus suota kohtaan että etenkin tarinoiden mielikuvien kautta välitetty pelon tuntemus. Tämä tulee perinnehoitajien haastatteluissa enimmäkseen esiin sanan kunnioitus kautta. Kunnioituksen puute pitää sisällään kääntöpuolen, vaaran. Kuten Rannisto (2007, s. 115) toteaa, mystiikan ja pelon tunteen mahdollisuus kasvaa sitä enemmän, mitä vieraammaksi luontoympäristö koetaan.

Kunnioittaa pittää - - - ko tietää ja tuntee suon, ei tartte pelätä

5.2.4 Moniaistiset muistot esteettisen hyvinvoinnin avaajina

Haastatteluaineisto oli niin laaja, että teemoittelin tutkimustehtävän kannalta merkittävät aihealueet jokaisen perinnehoitajan kohdalta. Muistiinpanojen ja litteroitujen haastatteluaineistojen pohjalta loin keskeisten teemojen ympärille pohjautuvat yhteenvedot kustakin perinnehoitajasta sekä kuvaussuunnitelman. Kuvaussuunnitelman suunnittelussa käytin apuna Anne-Mari Forssin (2007, s. 79–110) fenomenologista paikan tutkimuksen estetiikan teoriaa. Loin sen avulla suuntaviivoja sekä aistein havaittavista ominaisuuksista, kuten kasvit, valo, varjo, tuoksu ja äänet sekä tulkinnallisista ominaisuuksista, kuten historiallinen ulottuvuus, ajallinen syvyys, sosiaalinen ulottuvuus, mielikuvat ja tunnelma. Yhteenvedot toimivat yksilöllisten kuvausten reflektiomateriaalina ja kuvaussuunnitelma antoi suuntaviivoja teosten rakentamiselle ylipäänsä.

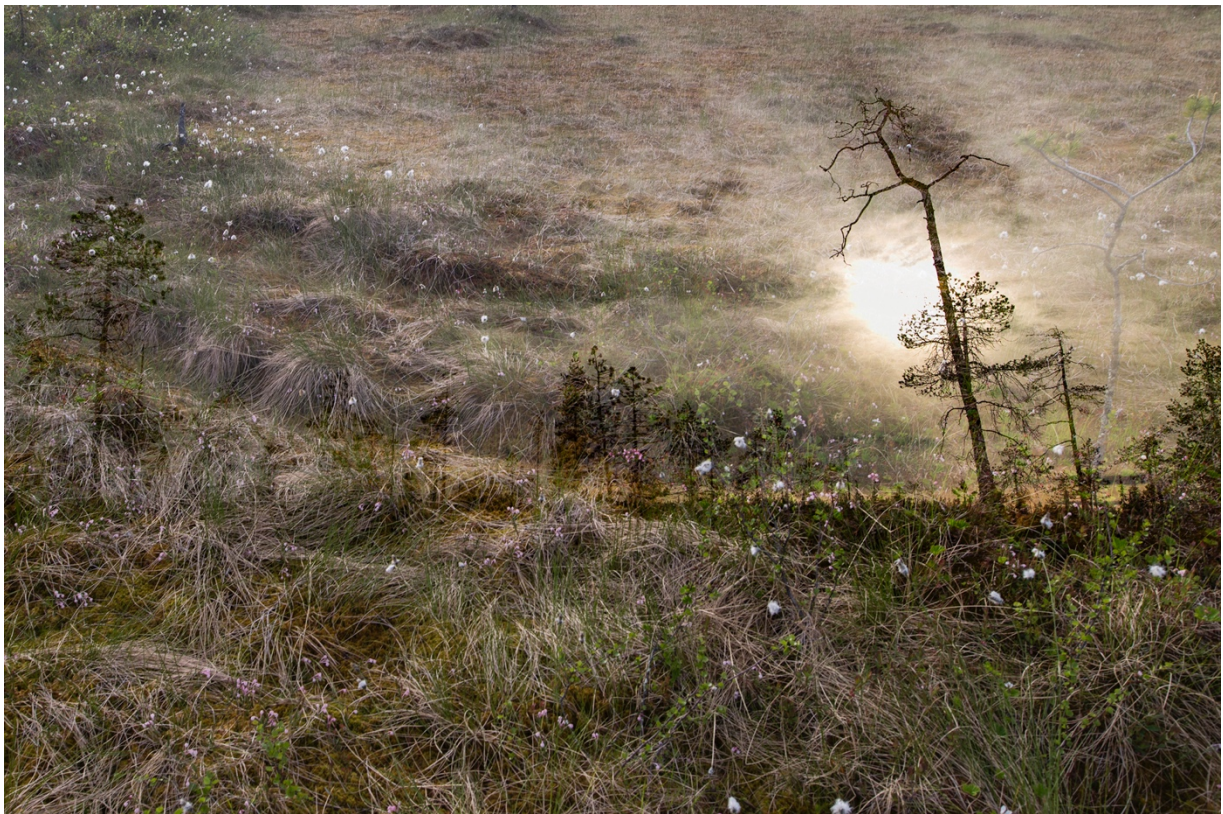
Jokaisesta haastattelusta oli paikannettavissa suohon liittyviä hyvinvoinnin elementtejä. Hyvinvointi piirtyy suolta saatujen kasvien, marjojen tai elannon ja tätä kautta fyysisen hyvinvoinnin ohella aistimusten, estetiikan sekä hiljaisuuden kautta kokemuksellisenä, henkisenä, hyvinvointina. Jokaisen suokokemuksissa oli myös havaittavissa elämäkerrallinen kaari. Havainto suokokemusten ajallisista muutoksista on sama kuin Kirsi Laurénin (2006b, s. 204) tulkitsemisissa elämäkerrallisissa suokertomuksissa: varhaiset työntäyteiset suokokemusten muuntuvat nykypäivänä virkistykseksi ja esteettisiin suoelämyksiin. Perinnehoitajien kohdalla asenteissa näkyy myös tiivis läpi elämän jatkunut vuorovaikutus luontoympäristöjen kanssa. Tämä luontoympäristölle annettu arvo vaikuttaa Ranniston mukaan (2007, s. 32) siihen, miten vuoropuheluun ympäristön kanssa antaudutaan.

Suon havainnoinnin esteettinen ulottuvuus tuli paikoin suoraan ilmi kertomuksissa ja toisinaan sitä saatiin esiin purkamalla suokokemusta aistirefleksioitien kautta. (ks. edellinen luku.) Toisinaan esteettinen on piiloutunut suon käytön arkisuuteen. Eräs perinnehoitaja reflektoi itse, miten toisen luomat havainnot ympäristöstä ovat avanneet myös omaa katsetta.

Opashommissa on kulkenut [soilla] niin itelle se on jokapäiväistä, sitä ei aikaisemmin ole huomannutkaan. Matkailijoitten mukana on ruvennut huomaamaan, että tämä on elämys jollekin.

Suolle liittyvissä kehollisissa muistoissa tuntoaisti ja tuoksu korostuvat. Vaikka jokaista luontokokemusta voidaan pitää moniaistisena, poikkeavat suolla tapahtuvat aistimukset muista. Sepänmaa (1999b, s. 170) esittää, että suolla yleensä kokemuksia dominoivalle näköaistille alisteiset aistimukset, kuten haju- ja tuntoaisti, saavat vallan. Näin oli myös perinnehoitajien kohdalla. Suon haptinen kokemus korostui paitsi lapsuuden työmuistoissa mutta myös esimerkiksi osana marjastusreissua. Suolla olo edellyttää jatkuvaa vuorovaikutusta fyysisen ympäristön kanssa ja moniaistisia havaintoja suon maaperästä liikkumisen perustaksi. Esimerkiksi näköaisti liukuu osaksi suon haptista kokemusta.

Karpalosuollaki on vettä ja lainehtii, kyllä siellä on katottava mihin astuu. Herää se kunnioitus ja arvaamattomuus mutta sitten se on taas...nauttii ko siellä näkkee etemmäs.

Teoskuva 7. Suomalaisema. Anu Tossavainen, 2018.

Perinnehoidajien aistihavainnoissa on paikannettavissa Rodawayn (1994, s. 11–22) esiintuvia huomioita havainnoinnin ulottuvuuksista: päivittäisen havaitsemisen moniaistisuus (suon havainnointi eri toimissa), havainnon ekologinen luonne kuten luonnontieteellinen paikan taju osana havaintoa, havaitsemisen opittu ja sosiaalinen ulottuvuus sekä havainnon ruumiillisuus mukaan lukien sekä kehon, että erilaisten kehon jatkeiden välittävät havainnot, kuten usein mainitut suokengät. Havainnoinnin luonnontieteellinen paikan taju tulee ilmi paitsi lapsuuden työmuistoissa, suon virkistyskäytössä mutta myös esteettisinä havaintoina, suon yksityiskohdilla kokemuksen osana.

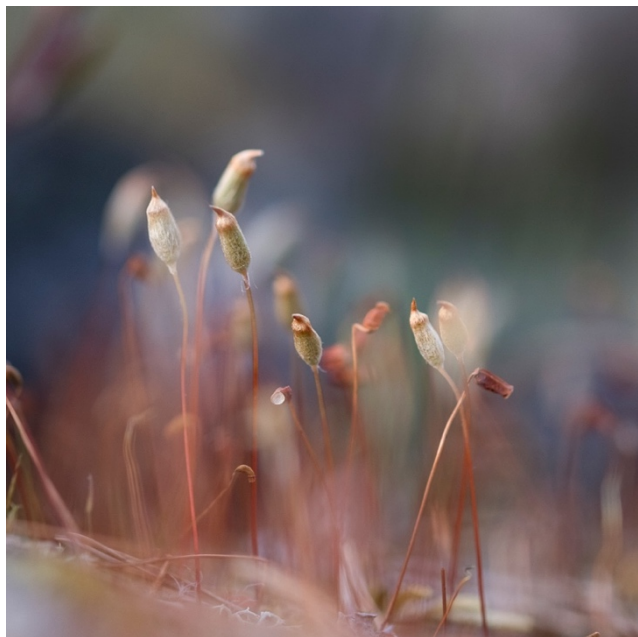

Teoskuva 8. *Irja.* Riitta Attila, 2018.

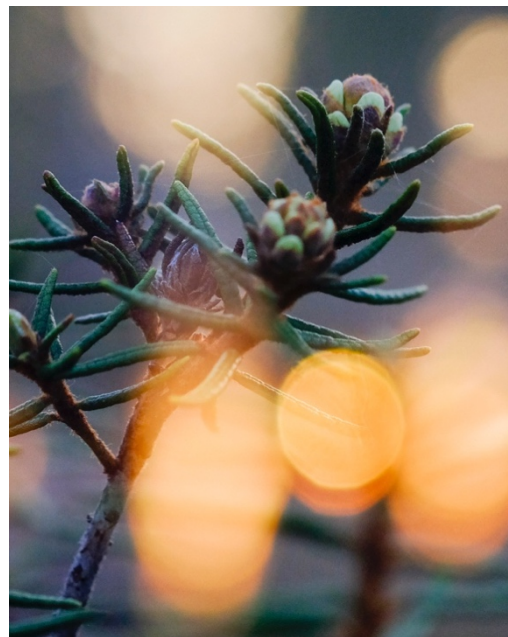
Ja vaivaiskoivu, se vaivaiskoivun nahkeus, kun riipii niitä justiin täyteen kasvaneita lehtiä, niin se on se vaha siinä vaivaiskoivussa vielä semmosta, että se käteen tarttuu - - se on ihana.

Suon yksityiskohdat liikkuvat laajan suon katselukokemuksen rinnalla.

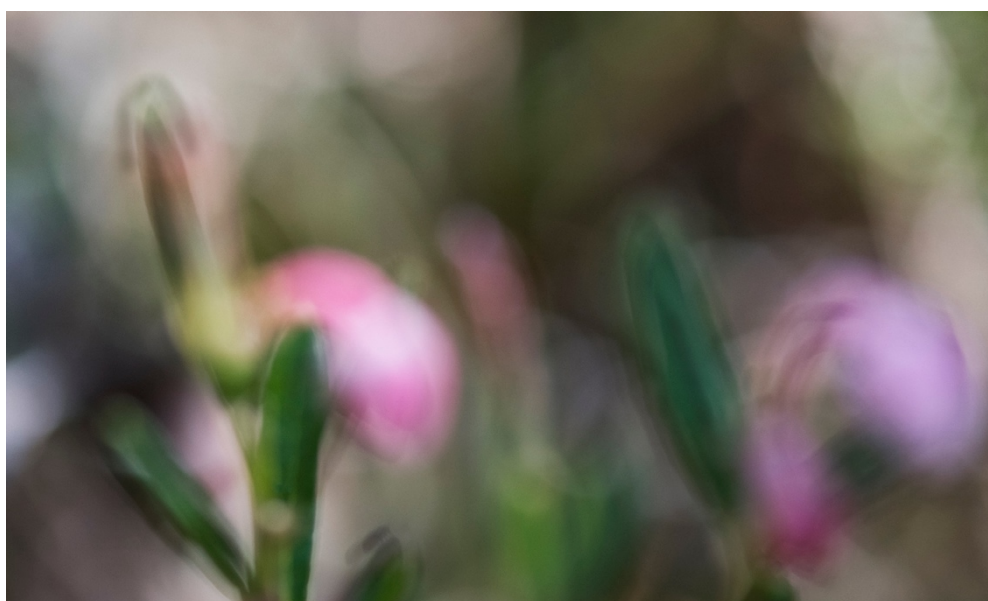
Suolta löytyy sekä sitä ihanaa avaruutta missä sä koet sielun avaruutta ja näitä pieniä ihania yksityiskohtia, joihin voi upota katsomaan.

Teoskuva 9. *Suo kukkii.* Riitta Attila, 2018.

Teoskuva 10. *Suopursu.* Riitta Attila, 2018.

*Suokukka on
kaunis kukka.*

Teoskuva 11. *Suokukat.* Riitta Attila, 2018.

Teoskuva 12. *Tupasvilla*. Anu Tossavainen, 2018.

Perinnehoidajien suomuistoissa näkyy Heiskasta (2007) mukailten suon keholliselle kokemiselle antautuminen, jossa kehon rytmit vuorovaikuttavat suon rytmien kanssa, niin auditiivisten kuin visuaalisten. Suon äänimaisemasta piirtyy haastatteluissa esiin hiljaisuus, jonka kuuntelemisen voi nähdä valppautena suoympäristölle (ks. Koivunen, 1997, s. 2, 67) ja samalla hiljentymisen on vuorovaikutuskeino paitsi paikan kanssa mutta myös oman itsen kanssa.

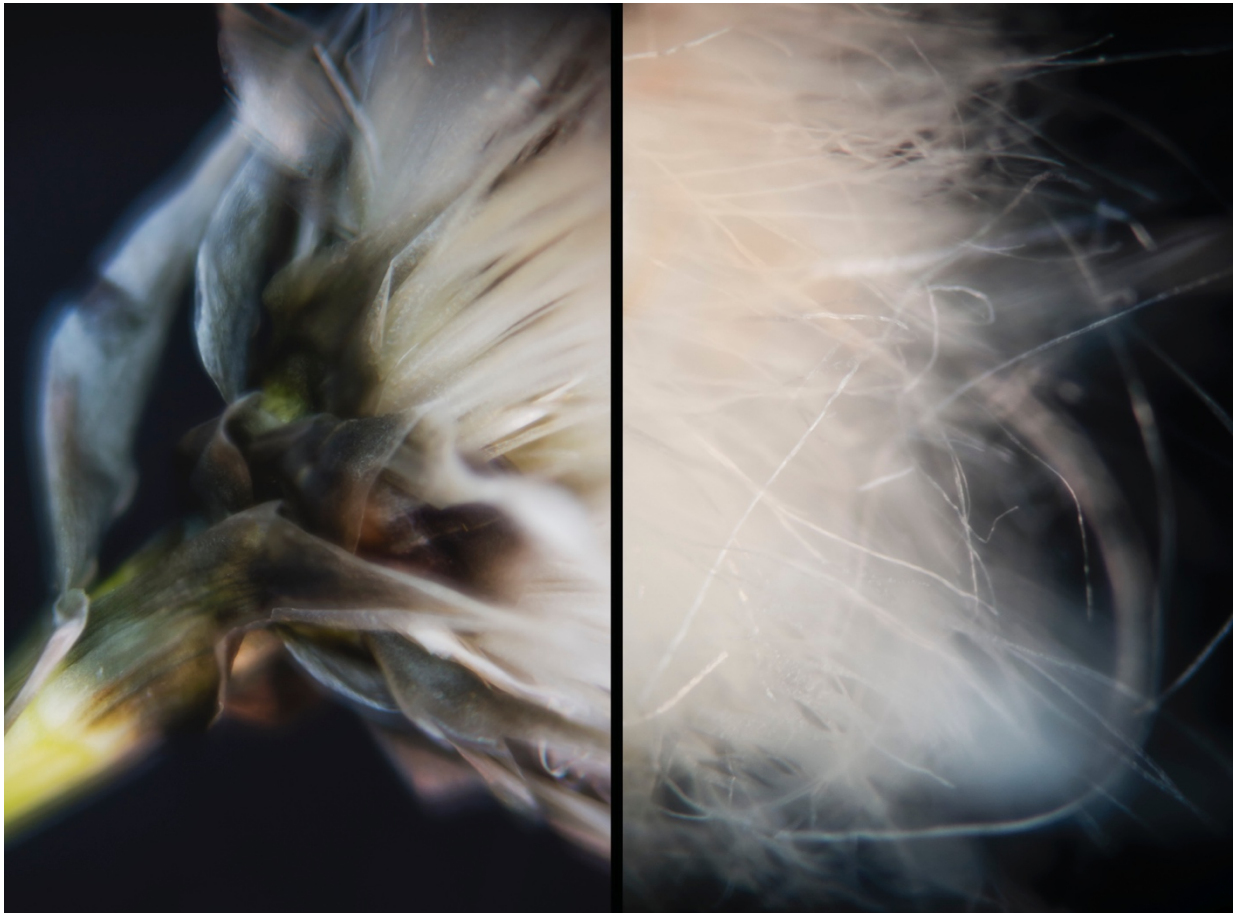
Suolla keskittyy enemmän oleelliseen, pystyy kääntymään sisäänpäin.

Suopaikkoihin suuntautuu myös tunteellista kiinnittymistä.

Teoskuva 13. *Sarjasta Kädet*. Linda Sainio, 2018.

Suo on semmonen paljas, ollaan tunteittenkin kanssa paljaimmillaan - - - sinne mennään semmosena ku ihminen on. Se on samalla hoitava. Siinä on tämä karuus ja yksinkertaisuus ja jollakin tavalla se elämisen rumuuskin sen ravan ja kuran ja tämän tämmösen kanssa, se tulee sieltä läpi. Mutta se ei oo kuitenkaan vastenmielistä - - - ei se oo likaa.

Teoskuva 14. *Tupasvilla*. Linda Sainio, 2018.

Empaattinen ja moniaistinen kohtaaminen haastatteluissa olivat merkityksellisiä vuorovaikutuksen avautumiselle ennen suolla tapahtuvia kuvauksia. Haastattelujen myötä paitsi tutustuttiin perinnehoitajien suokokemuksiin mutta myös herkistettiin heitä suoympäristön kohtaamiselle: tutustuminen omaan historiaan ja kokemuksiin luontoympäristön kanssa auttaa pääsemään avoimempaan ja vastavuoroiseen kohtamiseen, kun luontoympäristöön mennään lopulta yhdessä (esim. Rannisto, 2007, s. 34). Suon kokeminen sai osakseen reflektoitua kerroksellisuutta.

Rossi ja Lundvall (2018, s. 192) toteavat, että omien kehollisten kokemusten sanoittaminen itselle ymmärrettävään ja muille viestittävään muotoon voi olla vaikeaa. Niinpä pelkän haastattelun avulla emme pääse kiinni eletyn suon ytimeen mutta saimme taustatietoa siitä, miten suo aktivoituu muistoissa ja miten kunkin historia voi ohjata tätä kokemista. Paikkakokemus on eri yksin tai yhdessä ja kerrotuissa suokokemuksissa henkinen kohtasi kokemuksen ruumiillisuuden. Jokaisella perinnehoitajalla on useita rooleja, joilla suoympäristöjä on koettu ja koetaan. Seuraavaksi kutsumme heidät suolle nimenomaa perinnehoitajina.

5.3 Vuorovaikutus suolla: luontokuva kokemusta tavoittamassa

5.3.1 Yhteistoiminnallinen tila suolla

Maisemaa ei voi katsoa ulkopuolelta, täytyi kasvaa osaksi maisemaa ennen kuin se suostui dialogiin kanssani (Takala, 2006, s.70).

Kuva 9. Kollaasi: kuvaajat mukautuvat maastoon kuvausten aikana. Kuvat: Linda Sainio, 2018. Kollasi: Linda Sainio, 2019.

Lumien sulettua naiset suuntaavat siis kameroineen suolle haastatteluista saadut kertomukset eväinänsä. Vesilinnut palaavat suolampien suojaan, aamun herkkä valo nostattaa usvaa ja myöhäinen auringonlasku piirtää taianomaisia hahmoja suon kuvajaiseen. Suoluonnosta nousevat myös perinnehoitajien kuvat. (Attila, Sainio, Tossavainen, 2018.)

Jatkamme tulevien kuvausten reflektointia *Tietäjä Iänikuinen* -julkaisuun tekemässämme artikkelissa.

Viemme heidät yksitellen valitsemaansa suoympäristöön. Rakennamme jokaisen kanssa tämän omista lähtökohdista käsin muotokuvan, jonka otamme tuossa paikassa. Mielenkiintoinen haaste tulee olemaan, miten voimme saattaa näkyväksi valokuvien tuon hetken ja jotain siitä, mitä kuvattavan henkilön luonto- ja suosuhde on. (Attila, Sainio, Tossavainen, 2018.)

Laajensimme mahdollisuutta moniaististen ja moninaisten vuorovaikutustapojen ilmenemiselle menemällä jokaisen perinnehoitajan kanssa suolle. Jaettu ruumiillinen kokemus sekä vuorovaikutus toistemme ja valitun paikan kanssa syvensi suokokemusten ja luontosuhteen ymmärtämistä. Yksi perinnehoitaja käytti mieluummin termiä luonnontaju ja eräs vastasi, että luontosuhteesta täytyy kysyä myös luonnolta. Käytän kuitenkin selkeyden vuoksi tutkimuksen alussa valittua termiä luontosuhde. Suolla tietämisen tapana toimi paitsi jaettu aistikokemus paikassa mutta myös luontokuva: suokokemus pyrittiin tavoittamaan kameran avulla luodun perinnehoitajan muotokuvan keinoin.

Me kuvaajina kastoimme polvemme ja takapuolemme, heittäydyimme maahan, kuljimme etsien sopivaa kuvakulmaa, valon suuntaa, olimme kehollisesti mukautuvaisia maastoon ja kuvattaviin. Itse asiassa emme kuvanneet luontosuhdetta, mutta ihmistä luonnossa ja luontoa ihmisessä.

Keskeinen piirre perinnehoitajien kuvauksille oli kiireetön, kunnioittava ja empaattinen läsnäolo, aistimukseen huomion kiinnittäminen sekä vuorovaikutus toistemme, itsemme ja paikan kanssa. Jo ensimmäisten kuvausten jälkeen huomasimme toimintatapamme muistuttavan menetelmää; emme nähneet luontokuvaa lopputuloksena vaan prosessin ja toiminnan kaltaisena. Menetelmän keskeisinä tekijöinä pohdimme tuolloin olevan vuorovaikutuksellisen ja hitaan luontokuvaamisen, jossa kuvattavan ihmisluonto saa lisämerkityksiä omasta luontopaikastaan. Nimitimme menetelmää tuolloin *Slow Nature Photography*ksi. Teimme kehitystyötä projektin edetessä, mutta Riitta Attila ja Anu Tossavainen ovat nostaneet *Slow Nature Photographyn* tutkimuksellisen tarkastelun keskiöön omassa pro gradu -työssään, jossa menetelmää avataan ja kehitystyö etenee. Otan *Slow Nature Photographyn* uudelleen tarkastelun kohteeksi luvussa 6.

Haastattelut pohjustivat yhteistoiminnallisen, luottamuksellisen ja vuorovaikutuksellisen tilan syntymistä soille. Aineiston työstäminen, kuvaussuunnitelma ja teemoitellut yhteenvedot sekä paikkaan tutustuminen etukäteen valmistivat niin ikään kuvauksiin. Ennen kuvauksia ohjeistimme perinnehoitajia, että he voivat pukeutua haluamallaan tavalla ja ottaa mukaan itselleen tärkeän esineen, mikäli haluavat. Mukaan tuli itse tehty kuksa, suokuokka, suokurjenjalan taimi, tuohireppu ja itse tehty rumpu. Yksi perinnehoitajista ei ottanut esinettä mukaansa mutta hän teki suolla kehittämänsä liikesarjan, jonka ohjasi myös meille.

Perinnehoitajat valitsivat suon, jossa halusivat tulla kuvatuksi. Halusimme, että suo on tuttu. Avoimeen vuorovaikutukseen luontoympäristön kanssa voi olla vaikea heittäytyä, jos ympäristö on vieras. Maisema koetaan merkityksellisempänä, jos siihen liittyy oma tarina. (Rannisto, 2007, s. 86, 120.) Yksi perinnehoitajista asui Rovaniemellä ja hän valitsi suopaikan sieltä. Jouduimme hänen suonsa kohdalla tekemään poikkeuksen ja valitsemaan suopaikan Kuusamon lähetyviltä. Kuvauksiin olisi pitänyt varata päivä ja minulla oli kotona muutaman kuukauden ikäinen tytär, jonka vuoksi pitkä kuvausmatka ei onnistunut. Valitsemamme suopaikka kuitenkin sopi perinnehoitajalle. Näin hän reflektoi jälkikäteen:

Olin teidän valitsemallanne suolla, sen lampi oli taivaansilmä. Toin kasvin, suokurjenjalan, jossa on monta minulle oleellista suokasviin liittyvää asiaa; käyttöarvoa, perinteistä apua/hoittoa, kulttuurien yhteyttä (Venäjän kansanperinne), kauneutta ja herkkyyttä ja uutta tietoa (myös tutkimusta). - - - Valitsemanne suo oli SUO minulle, suon laajuus ei ole oleellista, pienenkin suonkokemisen voi jakaa.

Suosta tuli paikka yhteisen prosessin myötä. Kävin myöhemmin katsomassa perinnehoitajan suolle istuttamaa taimea ja se oli kukkinut, juurtunut paikkaan.

Teoskuva 15. *Suokurjenjalka.* Linda Sainio, 2018

5.3.2 Perinnehoidajat ja suo: ainutlaatuinen yhdistelmä

Olemme kutsuneet tutkimukseen osallistuneet henkilöt kuvauksiin nimenomaa perinnehoidajina, joten luomme väistämättä tietynlaiset puitteet, joka ohjaa suolla tapahtuvaa kokemusta tässä ajassa ja tilassa. Kuvausten suopaikkoja voidaan tarkastella Massey'n (1994, s. 154–156) paikkanäkemyistä vasten. Suopaikan erityisyyttä ei luo pitkä sisäistetty yhteinen historia vaan se, että paikka luodaan tiettyjen sosiaalisten suhteiden verkostosta, jossa merkitykset punoutuvat yhteen erityisessä positiossa. Tietty yhdistelmä tietyissä paikassa voi saada aikaan sen, että paikka tuottaa ominaisuuksia, jotka muutoin eivät olisi tapahtuneet. Tuo erityinen yhdistelmä oli perinnehoidajuuden ja suoluonnon yhteen saattaminen.

Yhteisen vuorovaikutuksemme kautta paikka saa osakseen uusia merkityksiä. Von Bonsdorff (1996, s. 27) toteaa, että esteettinen kokemus määräytyy kokijalle maiseman vuorovaikutuksellisen kokemisen kautta, jossa aiemmat tiedot ja kokemukset vaikuttavat. Niinpä voidaan ajatella, että myös kuvauksia edeltävät haastattelut vuorovaikutuksellisina kohtaamisina vaikuttavat siihen, miten suopaikkaa havainnoidaan. Keskustelimme haastatteluissa myös mahdollisista hoitotyön ja luonnon välisistä kytköksistä ja myös perinnehoidajien työn sisältämä herkkyys, hoiva ja moniaistisuus heijastuivat suopaikan kohtaamiseen.

Annoimme jokaisissa kuvauksissa perinnehoidajien löytää oman tapansa olla paikassa. Anttilan (2013, s. 36) mukaan tapa, jolla maailmaa hahmotetaan, on sidoksissa kehollisuuteen: koskettelu, kurkottelu, katseen kohdistaminen ja aistien teroittaminen määrittävät tilanteen mukaan. Paikan kokeminen on erilainen sinne suuntautuvasta toiminnasta riippuen. Maiseman kohtaamiseen vaikuttaa se, millaisessa roolissa kokija sinne menee (von Bonsdorff, 1996, s. 31). Ympäristön virkistysarvon tuottama mielihyvä on usein tavoitteellista, kuten marjastamaan lähtiessä tavoite marjojen löytämisessä. Ympäristön esteettinen arvo taas tuottaa mielihyvää, joka ei ole tavoiteltua kuten erilaisten aistimusten tuottama mielihyvä. (Rannisto, 2015, s. 120.) Millainen on suon kokeminen perinnehoidajan roolissa?

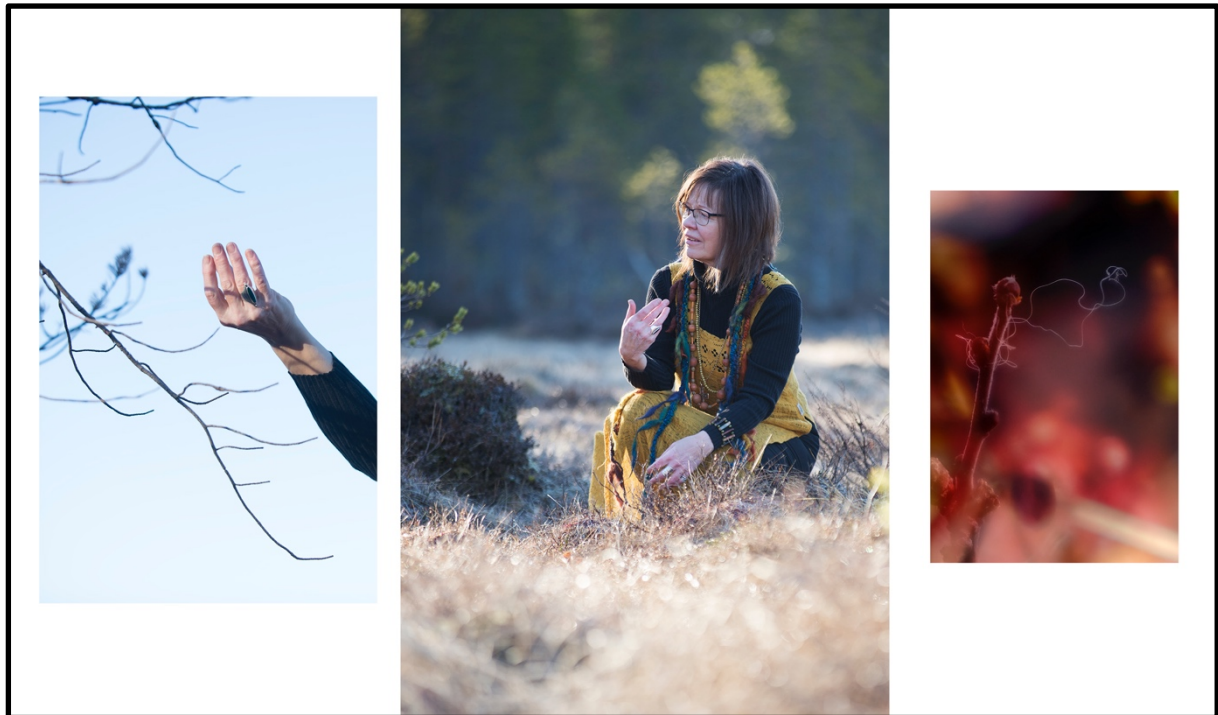
5.3.3 Luontokuva kokemusta ja hiljaista tietämystä tavoittamassa

Hiljainen tieto on ihmisessä läsnä kokonaisvaltaisesti: se on käsien taitoa, ihon tietoa ja aivojen syvien kerrosten tietoa (Koivunen, 1997, s. 79).

Suolla oli läsnä paikan sosiaalinen, prosessinomainen ja kerroksellinen luonne. Sen, miten perinnehoitajat paikassa liikkuvat ja miten he sitä havainnoivat, voidaan nähdä kertovan paitsi luontosuhteesta, suhteesta paikkaan, menneistä suokokemuksista, niihin liittyvistä sosiaalisten suhteiden kudelmasta, myös meidän suolle luomasta tilasta, nykyhetkestä. Suolla erityisesti perinnehoitajien perheyhteisö tuli esiin. Se limittyi luontoon tai suon käyttöön liittyvään tietämykseen, muistoihin ja toimintaan sekä konkretisoitui soille tuoduissa esineissä, joiden merkityksellisyyteen liittyi usein perinnehoitajan vanhemmat. Forssin (2007, s. 96) mukaan sosiaalinen ulottuvuus on nimenomaa paikassa tapahtuvan inhimillisen toiminnan sekä siihen liittyvien vuorovaikutussuhteiden muodostama aineeton verkosto.

Suolla perinnehoitajat kommunikoivat koko kehonsa välityksellä. Olimme tutustuneet jokaiseen etukäteen, joten pystyimme suolle suuntautuvasta havainnoinnista hahmottamaan esimerkiksi kerrottuja kulttuurisesti ja sosiaalisesti määrittäneitä tekijöitä. Koivusen (1997, s. 47, 83–84) mukaan ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta 70 prosenttia tapahtuu sanattoman ruumiin kielen kautta. Hiljainen tietäminen on aktiivinen prosessi, jonka keskeinen piirre on traditio: tieto siirtyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Niinpä myös henkilökohtaisen tiedon voi nähdä sisältävän opittua kollektiivista hiljaista tietämistä, joka näkyi ennen kaikkea suolla liikkumiseen liittyvässä tietämyksessä (ks. luku 5.2.3).

Hiljainen tieto tuli esiin myös ekologisena perinnetietona paikantamassani tietämyksessä, joka ruumiillistui tapoina olla paikassa ja havainnoida ympäristöä. Ekologinen perinnetieto on Siikamäen (2018, s. 212) määritelmän mukaan yhteisöjen kokemukseen pohjautuvaa tietoa luonnosta, jonka pohjalla toimivat luontohavainnot. Ekologinen perinnetieto määrittyy tässä tutkimuksessa vuorovaikutuksellisessa suhteessa opituksi tietämykseksi alueen luonnosta ja kulttuurista. Tutkimusaineistossani nimitän sellaiseksi esimerkiksi tuntemusta kasvien käyttötavoista, marjastusta ja tietämystä suolla liikkumisesta. Jokainen perinnehoitaja kantoi sukupolvelta toiselle periytynyttä tietoa mukana suolla kulkiessaan.

Kuva 10. Kollaasi: havaintoja suolla. Kuvat: Linda Sainio, 2019. Kollaasi: Linda Sainio, 2020.

Tavoitimme suolla havaitsemiseen liittyvää opittua ja sosiaalista ulottuvuutta (ks. Rodaway, 1994). Suoniminen oli spontaani havainto, jonka Mirja teki heti suolle tullessa, kun suuntasimme vanhan männynkäppyrän luo viemään kuvauskalustomme ja reppumme. Alla reflektio tapahtuneesta.

Ja se suoniminen, “puhdasta energiaa” sanoi Mirja. Ohuet säikeet, jotka saivat ilman erityisen lempeäksi hengittää ja varmistivat sen, että nyt on juuri oikea paikka, aika ja hetki. Hyvä aika kylvää sato, sanoi myös Mirja isän perunanistutusoppeja muistaen.

Muistaminen on keskeinen osa hiljaisen tiedon prosessointia ja sen kautta hiljainen tieto voi aktivoitua (Koivunen, 1997, s. 91). Tutkimme suolla yhdessä suonimista ja Mirja opetti meidät näkemään nämä hauraat säikeet. Usein aistimuksellinen oppiminen tapahtuu suunnittelematta, kun tutkija ymmärtää henkilön kokemuksia ja elämismaailmaa oman kehollisen tietämisen tai toimintaan osallistumisen kautta (Pink, 2009, s. 65).

Teoskuva 16. *Suoniminen.* Anu Tossavainen, 2018.

Mirjan suon kokemiselle näyttäytyi keskeisenä syvä ymmärrys ja yhteys luonnon kanssa. Hän puhui luontosuhteen sijaan luonnontajusta, joka ilmaisee hänelle syvempää ymmärrystä ihmisen ja luonnon yhteenkuuluvuudesta.

*Käytän sanoja päivätajunta ja piilotajunta ja piilotajunnan alla on syvätajunta - - -
silloin kun me päästään ohi meidän piilotajunnan syvätajuntaan niin silloin
syvätajunnassa me ollaan yhteydessä myöskin luontoon ja voidaan puhua
luonnontajusta sekä tästä kollektiivisesta ihmiskunnan tajunnasta.*

Syvätajunta voidaan määritellä syväksi kehollismielelliseksi tietämisen alueeksi, joka heijastuu esimerkiksi itsetuntoon. Tämän tietämisen muodon nähdään olleen oleellinen jo pyyntikulttuurin aikaan. Sitä on ilmaistu metsän hengille ja eläimille esimerkiksi laulujen ja loitsujen avulla, jotta ympäröivään luontoon on saatu harmoninen yhteys ja laulaja on kokenut voimaantumista. (Heiskanen, 2006, s. 150.) Mirjan kehittämien menetelmien avulla tämä traditionaalinen tietämisen alue tavoitetaan tänä päivänä esimerkiksi puuhengityksen avulla. Tämä harmonisen yhteyden tavoittaminen näyttää myös hänen suolla tekemässään liikesarjassa, jossa vuorovaikutus ympäristön kanssa heijasti sekä nöyryyttä että kiitollisuutta.

Teoskuva 17. *Mirja*. Linda Sainio, 2018.

Maijan kuvauspaikkana oli suo, jossa hän oli lastensa kanssa käynyt hillassa. Maija otti mukaansa tuohikontin, jonka hänen isänsä oli valmistanut ja joka oli kulkenut mukana yhteisillä retkillä. Lisäksi hän otti itse valmistamansa rummun, johon liittyi äitiä koskettava kertomus. Yhteisö ja sosiaaliset suhteet näyttelevät tärkeää osaa paikkakokemuksen muodostumisessa. Paikat ovat sekä ilmauksia että tallenteita kulttuurisista arvoista ja niissä eläneiden kokemuksista. (Relph, 1986, s. 61.) Maijan toiminnasta suopaikassa oli hahmotettavissa hänen työnsä parantava ote ja kosketuksen merkitys, muut ulottuvuudet kietoutuivat osaksi perinnehoitajuutta. Liike suolla näkyi perinnehoitajan roolissa havainnointiin kytkeytyvänä tutkivana liikkumisena (ks. Rodaway, 1994, s. 30).

Kuva 11. Kollaasi: merkitykselliset esineet osana kokemuksta. Kuvat: Linda Sainio, 2018. Kollaasi: Linda Sainio, 2020.

Maijan kuvauksissa esteettisellä kokemuksella ei ollut selkeää kohdetta, vaan keskiössä oli kokemukseen laatu, hoitavuus itsessään (ks. Vihanninjoki, 2015, s. 73).

Teoskuva 18. Sarjasta *Kädet*. Linda Sainio, 2018.

Teoskuva 19. *Maija*. Anu Tossavainen, 2018.

Kuva 12. Kollaasi: tutkiva havainnointi. Kuvat: Linda Sainio, 2018. Kollaasi: Linda Sainio, 2020.

Irjan kulkeminen suolla painottui kuljeskeluun, pysähtelyyn, kasvien tutkimiseen ja tarkkailuun. Itsessään kävellen liikkuminen on tietämisen tapa, joka sisältää erilaisia kehollisia toimintoja (Ingold & Vergunst, 2008, s. 3). Suolla kulkemiseen kuuluvia toimintoja olivat kasvillisuuden tarkkailu, ympäristön havainnointi, kertomukset, muistaminen ja maaperän tunteminen kehon välityksellä, joiden kautta ympäristöä opittiin yhdessä. Kuten Legat (2008, s. 47) toteaa, kävely on ympäristön tarkkaa havainnointia samalla kun pohtii kuulemiaan tarinoita. Irjan liikkuminen suolla ja siihen liittyvät toiminnot aktivoivat mielessä haastattelussa kerrotut muistot vuorovaikutuksellisen toiminnan myötä opitusta kasvitietämyksestä.

En ole koskaan miettinyt, että miten mä jonkun kasvin tunnistan - - - ne tavallisimmat, ne perinteisimmät, niitten tunnistaminen ja se tavallisin käyttö niin en tiedä koska ne olen oppinut. Se on elinpiirissä ollut kotona.

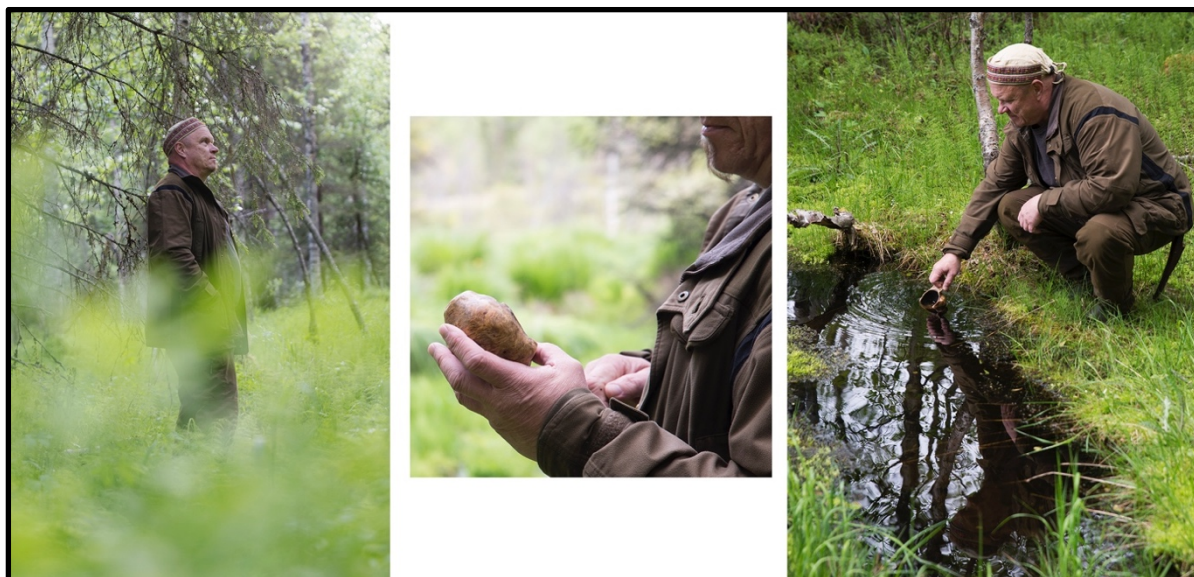

Teoskuva 20. *Irja.* Anu Tossavainen, 2018.

Irja on oppinut kasveista äidiltään, joka taas on oppinut omalta äidiltä ja mummolta. Kasvituntemuksessa näkyy perinteisen ekologisen tiedon luonne hyödyntää tiettyjä käytäntöjä osana historiallista jatkumoa (Berkes, 1993, s. 3). Lapsuudessa opittu tietämys kasveista ja niiden käyttötavoista on tullut myös osaksi ammatillista toimintaa. Kokemuksen myötä opitun tietämyksen rinnalla kulkee tieteellinen tutkimustieto. Vaikka käytännöt muuttuvat, se ei vie tiedolta ekologisen perinnetiedon ulottuvuutta. Esimerkiksi kasvien keruussa olennaisena tietona ja taitona kulkee yhä tuntemus ulkonäöstä, kasvupaikoista ja kasvuajankohdista. (ks. Helander-Renvall & Markkula, 2011, s. 29.)

Aistihavainnoissa on paikannettavissa Rodawayn (1994, s. 11–12, 22.) huomioita havainnoinnin ulottuvuuksista sekä luonteesta: havainto on sekä sosiaalinen, jaettu että yksityinen kokemus. Ympäristön esteettinen kokeminen on kokijan ja ympäristön vuorovaikutuksellisen historian tulosta (Vihanninjoki, 2015, s. 74).

Kuva 13. Kollaasi: oma paikka. Kuvat: Linda Sainio, 2018. Kollaasi: Linda Sainio, 2020.

Raunon kuvaukset tapahtuivat hänen omilla maillaan. Hän vei meidät suolle, joka on ollut elinpiirissä lapsuudesta saakka. Paikan tuttuus oli luettavissa varmoista liikkeistä ja paikkoihin liittyvistä kertomuksista. Kuten Tuan (2006, s. 16) toteaa, suhde kotiin kuvaa vahvaa paikan tuntoa, sillä se huolehtii biologisista perustarpeista ja siellä on turvassa. Tässä yhteydessä ymmärrän kodin käsitteen myös fyysisenä luontoympäristönä. Raunon suopaikasta on tullut vettä, ravintoa ja elantoa. Hän kertoo, että hädän hetkellä luonnosta löytyisi suojapaikka. Se on ollut ja on yhä niin kiinteä osa elinpiiriä. Kiintymys muodostuu juurista paikkaan ja tuttuus ei ole vain tietämystä paikasta vaan syvää välittämistä paikasta, joka syntyy useiden kokemusten myötä (Relph, 1986, s. 38).

Teoskuva 21. *Rauno*. Anu Tossavainen, 2018.

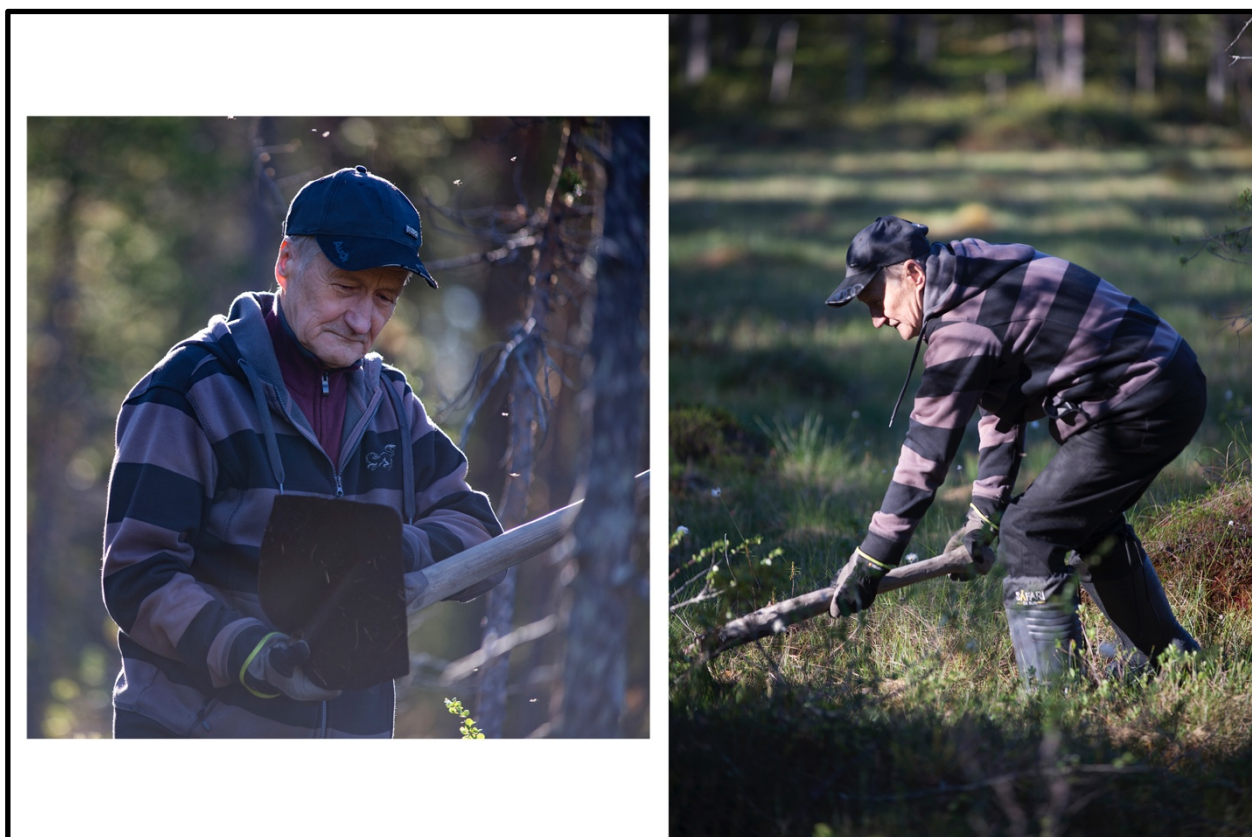
Menimme lähteelle, josta perheelle on aikanaan kannettu juomavesi. Evästelimme rehevässä lehdossa ja kuljimme suolla, jossa aikanaan oli suopelto, Raunon lapsuuden työnmaisema. Rauno kertoi, miten hän hoitaa luontoympäristöä ja lehto, jonne hän meidät vei, oli suojeltu. Paikan tai maiseman merkityksessä heijastuu jokaisen oma yhteys siihen, mitä on paikassa koettu tai mitä siltä odotetaan. Paikka nähdään omien mielenkiinnonkohteiden kautta ja sitä tarkastellaan erilaisten ajallisten tilojen kautta. (Leader-Elliot, 2012, s. 207–209.) Raunon kuvauksissa kiteytyi paikan kerroksellisuus: paikka sisälsi menneet kokemukset, nykyhetken sekä tulevaisuuden odotukset (ks. Relph, 1986, s. 33).

Teoskuva 22. *Rauno*. Linda Sainio, 2018.

Heikin kuvauksissa oli läsnä suokokemusten historiallinen ulottuvuus, joka tuli ilmi sekä haastattelussa kerrottuna tietona, että kuvauksiin mukana otetussa esineessä; kotoa lähtiessä mukaan saatuna suokuokkana (ks. Forss, 2007, s. 24). Heikin mukaan ottama kuokka ei ollut enää käytössä mutta se on hänelle muisto ajalta, kun peltoa on raivattu tuolla nimenomaisella isän tekemällä kuokalla. Erilaiset ajalliset kerrostumat kokemisessa voivat olla tiedostettu tai tiedostamaton osa kokemista ja nämä ajalliset ja historialliset tekijät voivat olla esteettisen kokemuksen kannalta tärkeitä (Vihanninjoki, 2015, s. 74). Heikille nuoruuden suokokemukset olivat yhä tietoisesti tärkeä osa suon kohtaamista.

Kuva 14. Kollaasi: kokemuksen ajalliset kerrostumat. Kuvat: Linda Sainio, 2018. Kollaasi: Linda Sainio, 2020.

Harva se kuokkaa säilyttää, siinä on mahtavat muistot. Muistot mitä raivattiin sillon kun ei osattu pyytää tai vaatia mitään, se oli luonnollista työtä, ei ollut traktoria, kuokalla ja kangella kaivettiin niitä kantoja.

Suolla Heikki kysyy, haluaisimmeko nähdä hänen kaimansa, kaatuneen vänkkyrän ja lahon puun, jota hän käy usein tervehtimässä. Tuo valtaisa vanha ja käppyräöksainen kelopuu sijaitsi suon lähistöllä ja sen oksistoon upotessaan Heikki on kuin kotonaan. Paikkakokemus on syvimmillään esteettisessä maisemaelämyksessä, jolloin ihminen kokee paikan kautta jotain itsestään (Jokela, 1999, s.15).

Olen kertonutkin, että jos meilläkin on vaikeuksia niin on sitä luonnollakin. Ei nekään ole kivutta päässeet. Mitä hassusti olen verrannut, että se on puu kyllä mutta kumminkin se voi olla vinttura ja vänttyrä niin kuin mekin voidaan, jos ei vaalita eikä hoideta.

Teoskuva 23. *Heikki.* Linda Sainio, 2018.

Vuorovaikutukselliset ja empaattiset kohtaamiset johtivat myös tunteiden jakamiseen, suolla on sekä iloittu, liikuttu että tunnettu yhdessä kiitollisuutta. Se, mitkä ja millä tavoin aistit herkistyvät ympäristölle on yksilökohtaista ja riippuu paikkaan kohdistuvasta toiminnasta sekä vallitsevista kulttuurisista arvoista (Tuan, 1990, s. 113). Näin Riitta reflektoi kuvauksia.

Kuvaaminen suolla oli aistivoimaista koska olimme läsnä, havainnoimme paikkaa, johon olimme jo tutustuneet ja pystyimme aistimaan tästä prosessista nousevan energian.

Tarkastelen suolla tapahtunutta yhteistoiminnallista kokemusta niin ikään Pinkin (2009) moniaistista vuorovaikutusta pohtivaan teoreettiseen ajatteluun tukeutuen. Tietäminen paikantuu toimintaan ja tutkija paikantuu niihin sosiaalisiin ja aineellisiin olosuhteisiin, joissa hän tutkimusta tekee. Ymmärrys syntyy toimintaan sitoutuvan aktiivisen osallistumisen myötä: tutkija oppii ja tietää kehonsa välityksellä. Suolla tapahtuneessa kohtaamisessa perinteisesti näköaistia painottava havainnointi laajeni osallistuvan havainnoinnin myötä moniaistiseksi keholliseksi osallisuudeksi, joka sisälsi tavoitteen kehittää kokemusperäisiä empaattisia tietämisen tapoja ihmisten kokemusmaailman ymmärtämiseksi luontokuvan avulla (*Slow Nature Photography*). Refleктоivan ja kehollisuutta painottavan lähestymistavan myötä pääsimme ymmärtämään intensiivisesti perinnehoitajien kokemusmaailmaa.

Suolle ominainen upottava maaperä tuli esiin haastatteluissa tunnelmallisten ominaisuuksien luoja kunnioituksen ja pelon tuntemuksia tuottavana. Sen sijaan kuvauksissa maaperä oli luonteva osa suon kokemista: se oli jatkuva osatekijä suon tunnelman muodostumiselle, jolla ei ollut alkua tai loppua (ks. Forss, 2007, s. 115). Kuvauksissa kohtaamisemme johti hyvinvointia tuottavien ominaisuuksien havainnointiin ja ilmenemiseen. Näin Anu pohti kuvauksia.

*Olemme osana luomassa kyseiselle paikalle eli suolle uusia merkityksiä - - -
vuorovaikutuksen kautta paikan erityisyys muotoutuu koko ajan.*

Perinnehoitajien muotokuvien ottaminen toimi analyysina ja tulkintana, jossa suokokemukset, perinnehoitajuus ja luontosuhde/luonnontaju ristesivät. Tämä analyysi tapahtui myös intuitiivisesti: jokainen heittäytyi kuvaustilanteeseen ja tietoinen mieli asettui syrjään. Kuvaustilannetta voi tarkastella myös fenomenologisena sulkeistamisena, jossa tutkijan oman tietämyksen sivuun jättäminen saa aikaan sen, että hän näkee kokemuksessaan kohteen sellaisenaan eikä kohteen representaatiota. *Tutkija voi siis intuitiivisesti kokea toisen ihmisen elävän kokemuksen omassa tajunnassaan.* (Tökkäri, 2018, s. 67–68.) Kuten itse reflektoin kuvaustilannetta.

Uppouduin siihen euforiaan, mikä minulle kuvaustilanteissa silloin tulee, kun antaudun täysin kuvattavalle henkilölle - - - tässä luovassa flow-tilassa tietää, että nyt tämä on juuri sitä, kuvaamisen ydinmehua ja tietää, että onnistuu tavoittamaan sen, mitä alitajuisesti etsii.

5.4 *Suo parantaa*: luontokuvista näyttelyksi

5.4.1 Moniaistinen luontokuva

Pyrimme näyttelyn keinoin kokoamaan yhteen perinnehoitajien ja suon ainutlaatuisen yhdistelmän tuottamien kokemusten olemukselle yhteisiä tekijöitä, kuten tehdään esimerkiksi kuvailevan fenomenologian tuloksia esitellessä. (ks. Tökkäri, 2018, s. 67). Opimme suota ja siihen liittyviä tasoja, esteettisiä, auditiivisia, haptisia, visuaalisia ja kokemuksellisia perinnehoitajien suolle antamien merkitysten, uskomusten ja arvostusten kautta. (ks. Jokela 1996, s. 162). Valitsimme näyttelyyn ne teokset, joiden koimme parhaiten vastaavan sitä ymmärrystä, jonka olimme prosessin aikana saaneet kunkin perinnehoitajan suokokemusten laadusta sekä luonto- ja paikkasuhteesta.

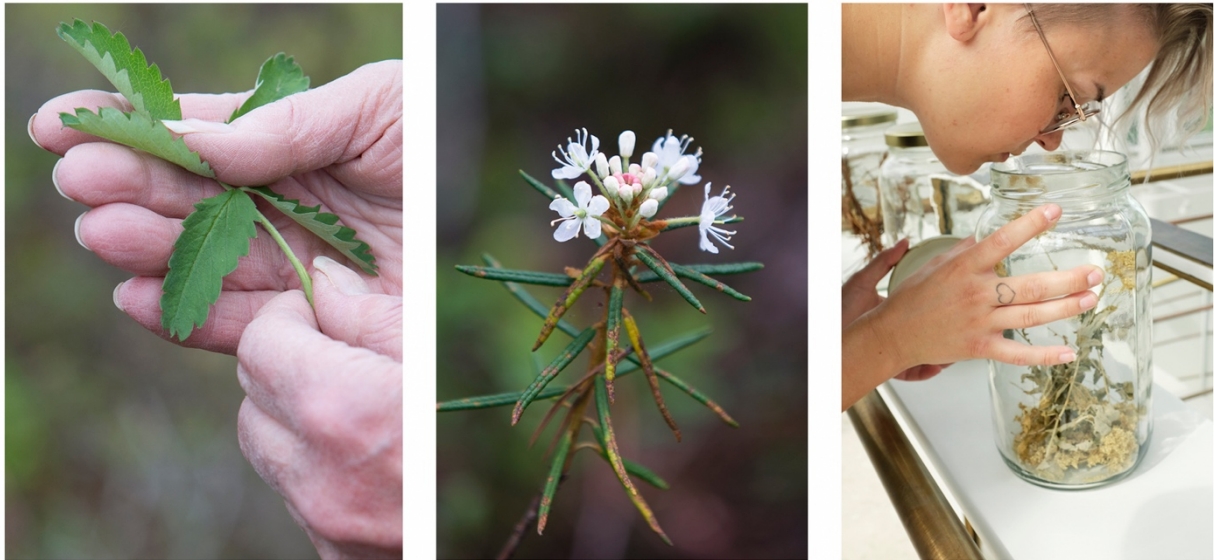
VIIKKO 25 18.6 – 24.6.2018
Kasvit: Sammaleet (karhunsammal, rahkasammal) Mikroskooppikuvaukseen: kihokki, sammaleet
<ul style="list-style-type: none">
•Heikin kuvaukset 21.6. klo 06:00
•Kutsu facebookkiin
•Kasvien kuvaamista ja kasvukuvien editointia
•Oulangan tutkimusasemalla mikroskooppikuvaukset 19 - 20.6 → Kuvattavat kasvit, siemenet, vesi tms. valmiiksi ennen Oulangalle meno. Sieltäkin löytyy kasvustoa kuvattavaksi mutta säästämme aikaa. → Linda ehtii auttaa ps-asioissa. Kuvausten ja näyttelyasian läpikäyntiä
•Mirjan, Maijan, Raunon ja Irjan kuvista 3-5 parasta valmiiksi esittelyyn.
•Heikin kuvien siirto koneelle ja karsinta ja alustava editointi alkaa
•Kuvailta 21.6.2018: Näytetään kaikki mitä valmiina. Tila varattu 08:00 - 18:00, joten voidaan mennä milloin vain sopii.

Näyttelyn rakentamisessa kaikki paikan kokemisen ulottuvuudet vaikuttivat toisiinsa. Suunnittelua on ohjannut niin ikään kaikki perinnehoitajien tapaamisten myötä kertynyt aineisto: haastattelut, litteroinnit, muistiinpanot, reflektoinnit, dokumentaarinen kuva-aineisto, kuvaussuunnitelma, sekä taiteellisesti työstetty materiaali, luontokuvan keinoin tarkasteltu hiljainen tieto. Työskentelyä jäseni intensiivisessä vaiheessa jaettu aikataulu, jonne luotiin viikkokohtaiset suunnitelmat. Jokaisen viikon kohdalle Anu päivitti ajankohtaiset kasvit.

Kuva 15. Työskentelyn aikataulua. Linda Sainio, 2018.

Olen miettinyt valokuvaajan töitä tehdessäni kuvattavan henkilön tuntemusta ja hänelle herkistymistä kuvan onnistumisen kannalta. Anu Tossavainen toi tähän *tunne kuvattavasi* -ajattelutapaan tärkeän ulottuvuuden omien kuvaustemme kannalta; kasvien tuntemuksen. Meillä oli kuvaussuunnitelman ohella ohjeistuksena myös Anun keräämää tietoa niistä suon kasveista, joita haastatteluissa oli noussut esiin. Keskustelimme myös suolla yhdessä ollessamme kasveista.

Näyttelyssä aistillisuus ja esteettisyys tulevat ymmärretyiksi perinnehoitajien kokemusmaailman kautta. Perinnehoitajien kertomusten kautta suolla olevat fyysiset objektit, kuten kasvit, saivat näyttelysuunnittelussa merkityksen lempikasvien, tuoksujen, makujen ja pintojen muodossa. Myös keräämämme aineisto käsitti moniaistisia elementtejä. Suon tuoksumailma oli ehdotonta saada osaksi näyttelyä hajuaistin kautta koettuna, sillä sen merkitys perinnehoitajien suokokemuksissa oli niin suuri.

Kuva 16. Kollaasi: kasvien monet aistimisen tavat. Oik. kuva teoskuva installaatiosta *Haista minua*, Anu Tossavainen, 2018. Kuvat: Linda Sainio, 2018. Kollaasi: Linda Sainio, 2020.

Suosta tulee ensimmäisenä mieleen tuoksu, semmonen huumaava tuoksu

Tuoksu, tuoksu, tuoksu

Mulle suosta tulee ensimmäisenä tuoksut, suolle menee hajuaistin kautta.

Kesällä ko kukat tulee, se on aivan käsittämätön, vielä voimakkaammat ko mettäsä

Halusimme tuoda kasvit näyttelyyn perusmuodossa ja tämä tapahtui niin, että kasvit olivat esillä kuivattuina kolmessa avattavassa lasipurkissa. Suopursu, hillanlehdet sekä mesiangervo olivat kannen avaamisen päässä tuoksuttelusta ja lasin läpinäkyvyys mahdollisti myös muun esteettisen tarkastelun. Itse materiaali ja sen ominaisuuden merkitys kertomuksissa, kasvin tuoksu, määrittäytyi teoksen olemassaolon perustaksi. Pelkät esillä olevat materiaalit viittaavat paitsi ympäristöönsä, myös materiaaliin itseensä (ks. Johansson, 2007, s. 95).

Kuva 17. Kollaasi: soilta galleriaan. Vas. kuva: Riitta Attila, 2018. Oik. teoskuva installaatiosta *Vesi kertoo*, Riitta Attila, Linda Sainio & Anu Tossavainen, 2018. Kuvat: Linda Sainio, 2018. Kollaasi: Linda Sainio, 2020.

Jokaista kuvausten suota yhdisti vesi, oli se sitten puron, lammen, järven, lähteen tai pienen suonsilmäkkeen muodossa. Samalla vesi osana suon maaperää luo vaaratekijän. Installaatio *Vesi kertoo* koostuu viidestä pölkystä ja niiden päälle sijoitetuista vesiastioista. Vedet on kerätty niiltä soilta, joilla perinnehoitajia on kuvattu. Pölkkyistä on nähtävissä metsäkoneen jäljet ja ne kertovat ihmisen luontoympäristöjä muovaavasta toiminnasta, jota ei aina nähdä positiivisena mutta jota ei voinut erottaa myöskään kuvausten yhteydessä tapahtuvasta luontopaikkojen kokemisesta.

Vesiastioista koostuva installaatio piti sisällään myös auditiivisen elementin, kun suon äänimaailmasta oli työstetty alkuperäisestä äänenlähteestä tunnistamaton, haastatteluissa esiin nousseen suon selittämätöntä ja mystistä puolta heijastava äänimaisema. Ääni ei ole pelkkä aistimus, se on myös informaatiota. Äänen kokeminen on myös emotionaalista. (Rodaway, 1994, s. 95.) Samoin äänimaisema ja musiikki voivat auttaa saavuttamaan hiljaisuuden tilan (Koivunen, 1997, s. 72). Vesi on elämän edellytys niin suolle, ihmisille kuin kaikille muillekin luontoympäristöille ja se yhdistää lokaalit suopaikat osaksi kaikkia muita paikkoja globaalilla tasolla (ks. Massey, 1994, s. 156).

Työmäärä, joka meni valokuvavedosten luomiseen ja viimeistelyyn kehystykseen saakka oli mittava. Huolellisesta suunnittelusta ja Paavo Hamusen tulostusasiantuntija-avusta huolimatta meillä ei ollut aikaa toteuttaa jokaista teosta. Kaikki haasteet eivät olleet ainoastaan ajallisia. Esimerkiksi jalkapohjilla aistittava karhunsammalmatto jäi puuttumaan myös siksi, että kesä oli hyvin kuiva ja rahkasammal oli ratisevan kuivaa sinä ajanjaksona, kun se olisi pitänyt kerätä. Suon kokemisen haptisuus, veden ja maan välitila, oli kuitenkin olennainen osa kokemuksiin nivoutuvaa aistimaailmaa. Niinpä suon materiaalisista elementeistä koostettu *Maa* -installaatio toimi *Vesi kertoo* -teoksen vuoropuhelukumppanina.

Teoskuva 24. *Maa*. Anu Tossavainen, 2018. Kuva: Linda Sainio, 2018.

Kuva 18. Kuivan ja kuumien kesän kuivattamaa suon pintaa. Linda Sainio, 2018.

5.4.2 Visuaaliset teokset

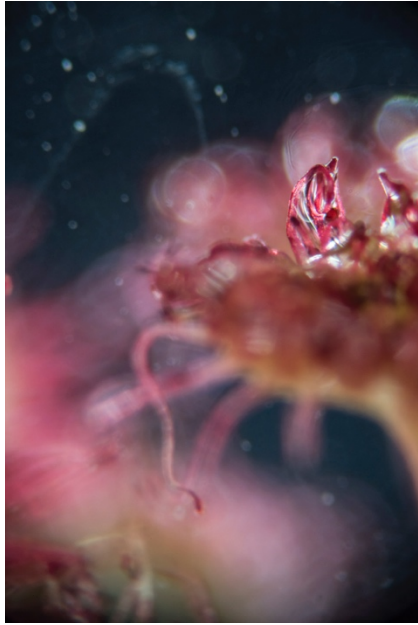
Tarkastelen valokuvaa representaation muotona Baronen ja Eisnerin (2012, s. 165–166) ajatusten kautta. Valokuvalla, kuten jokaisella representaation muodolla on rajoitteensa ja käyttömahdollisuutensa ja sen käyttäminen representaation muotona vaatii tekniikan hallintaa, joka johtaa ilmaisuvoimaisuuden kautta taiteeseen. Tiedostan vankan ammattitaitoni valokuvan parissa ohjanneen taiteellista työskentelyäni kuvalliseen suuntaan ja toisaalta opintojemme taiteellinen työskentely painottui juuri valokuvaan, joka tuntui luontevalta kaikille. Valokuva palvelee pääasiassa visuaalista havainnointia mutta muihin aisteihin kytkeytyvän synesthesian kautta se voi herättää katsojassa myös muita aistimuksia riippuen valokuvan voimasta ja siitä, miten valokuvaaja, taiteilija, on teoksessaan onnistunut. (Tuan, 2006, s. 21.)

Kuva 19. Kollaasi: visuaalisen aineiston tuottamista. Kuvat: Linda Sainio, 2018. Kollaasi: Linda Sainio, 2020.

Kuvaajina pääsimme kiinni koettuun ja kerrottuun suon kerroksellisuuteen ja sen piiloiisiin, alitajunnallisiinkin merkityksiin mikroskooppikuvausten kautta. Kuvaamiemme kasvien tunnistettavat ominaisuudet katosivat ja värit ja muodot nousivat esiin. Kasvimaailmaan liittyi niin ravinto- kuin hoitopuolenkin syvää tietämystä. Samaan aikaan luonnon lähikuvat muistuttavat siitä, että maisema koostuu myös abstrakteista asioista, jotka eivät esitä mitään, ne vain ovat (Johansson, 2011).

Teoskuva 25. *Kihokki*. Anu Tossavainen, 2018. **Teoskuva 26.** *Raate*. Riitta Attila, 2018.

Keskeinen osa visuaalisen aineiston analyttistä käsittelyä olivat Kuusamo-opiston auditoriossa tapahtuneet kuvatapaamiset, joissa kävimme läpi teosehdotuksia, kokonaisuutta, luonnoksia sekä teosten kaipaamaa editointia ja viimeistelyä. Teoskokonaisuus eli näiden tapaamisten myötä. Kuvailloissa tulkitsimme erityisen tarkkaan soilla syntyneitä kuvallista muotokuva-aineistoa. Valitsimme kultakin yhden kuvan jokaisesta perinnehoitajasta kolmen kuvan muodostamaan muotokuvaan, jonka koimme parhaiten ilmentävän kunkin perinnehoitajan persoonan, suokokemusten ja suosuhteen laatua.

Perinnehoitajien muotokuvien luominen oli tutkimukselle merkittävä prosessi, sillä se auttoi löytämään ja ymmärtämään perinnehoitajien paikoille ja suohon kytkeytyviä merkityksiä. Muotokuvat ovat myös tiettyssä ajassa ja paikassa tapahtuneen kokemuksen kuvallisia tulkintoja. Tarkastelen visuaalisten henkilökuvien merkitystä ymmärryksen lisääjänä Carolyn Jongewardin (2009) ajatuksia vasten, joka on vetämässään työpajassa tutkinut miten siihen osallistuvat aikuiset saavat yhteyden luovuuteensa kanssa. Jongeward tarkasteli osallistujien kokemuksia heidän luomien tekstien, teosten ja haastattelujen välityksellä. Tämän aineiston analysoinnin kautta hän koki pääsevänsä lähelle osallistujien asenteita ja näkökulmia mutta analyttisen tiedon käsittelyn myötä kokonaiskuvaa henkilöstä jäi syntymättä. Jongeward laajensi menetelmänsä visuaalisten henkilökuvien luomiseen osallistujista, joiden tarkoitus oli representoida osallistujien ainutlaatuisuutta. Muotokuvien materiaalina toimivat muun muassa paperista leikatut muodot ja pastellivärit.

Teoskuva 27. *Maija*. Riitta Attila (vas.), Linda Sainio & Anu Tossavainen (oik.), 2018. Kuva: Linda Sainio, 2018.

Vaikka Jongewardin henkilökuvat eivät syntyneet valokuvaamisen avulla, visuaalisten muotokuvien prosessin merkitystä voidaan soveltaa myös perinnehoitajien henkilökuvien luomiseen sekä muiden valokuvataiteellisten teosten toteuttamiseen, joiden avulla on pyritty ilmentämään suohon liittyvää kokemusmaailmaa. Jongewardin (2009) mukaan prosessi, jossa visuaalista kuvastoa luodaan, liikkuu rationaalisen ajattelun alapuolella ja paljastaa sellaista, mitä ei voida tietää vain järkeilyn perusteella: odottamattomia yhteyksiä voi paljastua, kun kuva luo suhteita erilaisten osatekijöiden keskuudessa ja havainto tuo nämä taas uudeksi kokonaisuudeksi. Hiljaista tietoa tavoitteleville tutkijoille visuaalisten kuvien luominen tarjoaa ainutlaatuisen tavan tehdä näkyväksi ja muuntaa toisenlaiseksi kokemukseen sidottuja merkityksiä. Visuaalisten kuvien kautta voi antaa merkityksiä sekä representoida sisäisiä kokemuksia, kuten hiljaista tietoa.

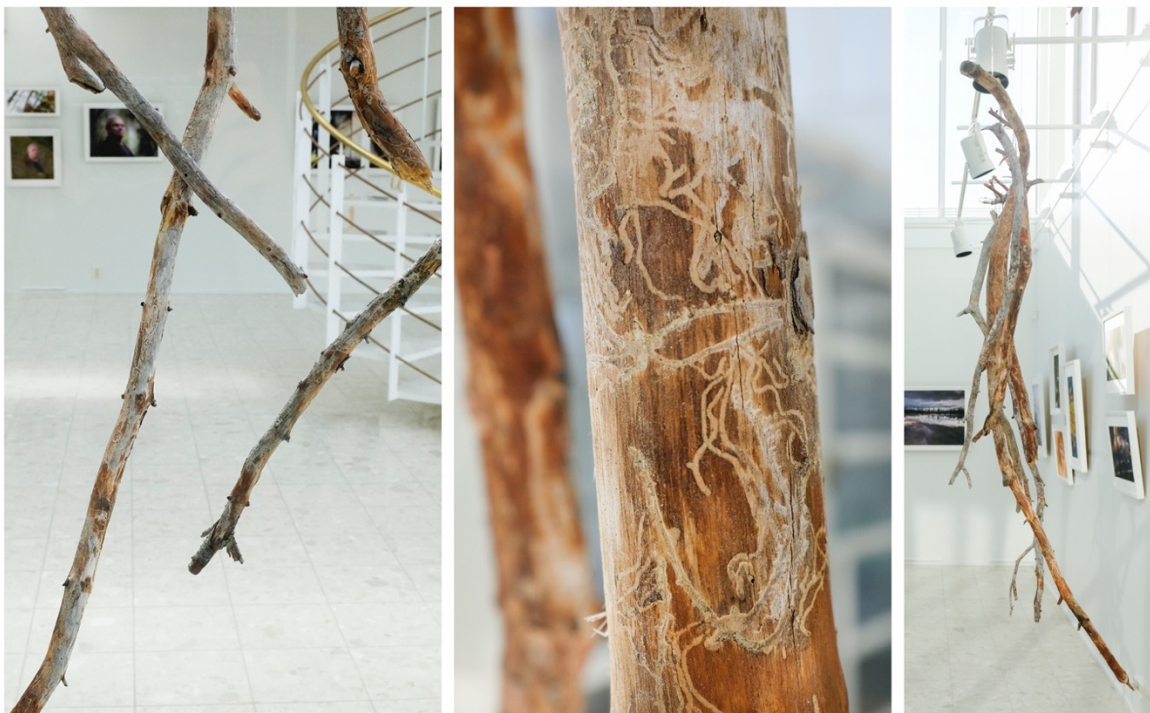
Teoskuva 28. *Heikki*. Anu Tossavainen, 2018.

Taiteellisen työn tulokset voivat olla yllätys myös itse tekijälle (Anttila, 2005, s. 79). Vaikka työskentelymme oli suunnitelmallista ja taustavaikuttajat olivat yhteiset, saivat intuitio ja luova ajattelu ohjata taiteellista työskentelyprosessia. Intuitiolla en tarkoita tunnetta vaan tietoa, joka muodostuu aiheeseen uppoutuen. Siihen kuuluu itsetiedostus. (ks. Perttula 2008, s. 126–128.) Intuitio oivalluksena on kokonaisuuden ja sen osien ymmärrystä (Koivunen, 1997, s. 90). Intuitiivisen tiedon voimasta kertoo näyttelymme käsisarja, joka oli myös näyttelysuunnittelun keskeisiä oivalluksia. Kuvailtojen alkaessa oli tarkoitus koostaa kolmesta teoksesta muodostuva henkilökuva siten, että yksi teoksista on lähikuva esimerkiksi käsistä. Suunnitelma muuttui teosvalintatyön seurauksena. Kokosin yhteen jokaiselta teosehdotuksia kokonaisuuden luomista varten ja huomasin, kuinka suuressa määrin niissä jokaisella toistuivat perinnehoitajien kädet: tunnustelevat, vahvat, suojaavat, kiittävät ja tutkivat. Tein kuvailtaan erilaisia kokonaisuusehdotuksia ja jokainen koki, että käsisarja on juuri se, mitä tässä on alitajuisesti työstettykin, oma kokonaisuutensa. Teoskokonaisuus *Kädet* konkretisoitui näyttelysuunnittelun loppuvaiheessa mutta se syntyi aiemmin: käsien ja niiden myötä kosketuksen merkitys perinnehoitajia yhdistävänä tekijänä oli kulkenut intuitiivisina huomioina perinnehoitajista oppimisena taustalla, joka tuotiin näkyväksi suolla tapahtuneissa kuvauksissa.

Teoskuva 29. Sarja *Kädet*. Riitta Attila, Linda Sainio & Anu Tossavainen, 2018. Kuva: Linda Sainio, 2018.

5.4.3 Ajallinen syvyys ja inhimillinen historia

Teoskuva 30. *Kosketa minua*. Riitta Attila ja Aila Saari, 2018. Kuva: Linda Sainio, 2020.

Näyttely kantaa perinnehoidajien muistia mukanaan. Samoin se kantaa maiseman ajallista syvyyttä, joka nousi esiin niin suolla tehtävinä huomioina kuin haastatteluissa mainittuina maiseman elementteinä, kuten vanhoina käppyräpuina. Nämä kokemusten ja suosuhteen kerrokselliset piirteet olivat olennaisia sekä suopaikan kokemiselle, että nyt näyttelyn kokemiselle. Tuanin (1990, s. 93–94) mukaan vaikka teos tai maisema olisi kuinka intensiivinen ja vangitseva, katse herpaantuu elleivät muut kerrokselliset piirteet, kuten teoksen konteksti tai paikkaan sitoutuvat historialliset tapahtumat tai ymmärrys sen geologiasta, ole tietoisella tasolla osa katselukokemusta.

Ajallinen syvyys voidaan nähdä puhtaasti iän kautta, kerrostumina ja patinoitumisena, sillä luonnollinen aika ikäännyttää ja jättää elämän jäljen (Forss 2007, s. 24, s. 84–87). Perinnehoidajien kokemusten ajalliseen syvyyteen ja historiallisuuteen on tartuttu erilaisten taiteellisten työvälineiden tarjoamien mahdollisuuksien avulla, jotta voidaan ilmaista näitä merkityksiä, jotka muutoin eivät ole näkyvissä. (ks. Barone & Eisner, 2012, s. 20).

Teoskuva 31. *Metsäimarre*. Riitta Attila, 2018.

Historiallinen syvyys sisältää inhimillisen toiminnan paikassa. Näyttelyssä suon historia tulee esiin jo käytöstä poistuneina esineinä, jotka kertovat suon käytön tavoista ja toisaalta siitä, miten varhaisetkin kokemukset näyttelevät yhä keskeistä osaa suon kohtaamisessa. Muistomerkkien kaltaisina esineet taustoittavat paikan historiaa ja luovat syvyyttä. (ks. Forss 2007, s. 24, 84–87.) Haila toteaa (2004, s. 90) että alueen ekosysteemin historiaa on luettavissa myös itse luonnosta, kuten ihmisten luomista artefakteista, jotka kertovat yhteisön paikalle antamista merkityksistä ja käyttötavoista. Samoin näyttelyssä olevista esineistä on luettavissa myös kollektiivista suon ekosysteemin historiaa. Ihmisen luomat kuokka ja suokengät maisemallisten teosten joukossa kertovat perinnehoitajien ja suon ekosysteemin erilaisista vuorovaikutuksen tavoista, muistuttavat luonnon ja kulttuurin yhteen kietoumasta ja representoivat sitä ihmisen välineellistä suhdetta suohon, joka on kiinteä osa suon kulttuurihistoriaa ja -perimää. Historiallisuutensa ohella hevosen suokengät kuvastavat suon kokemisen haptisuutta ja suossa piilevää vaaraa.

Teoskuva 32. *Suokuokka*. Heikki Aallon yksityiskokoelma. Kuva: Linda Sainio, 2018.

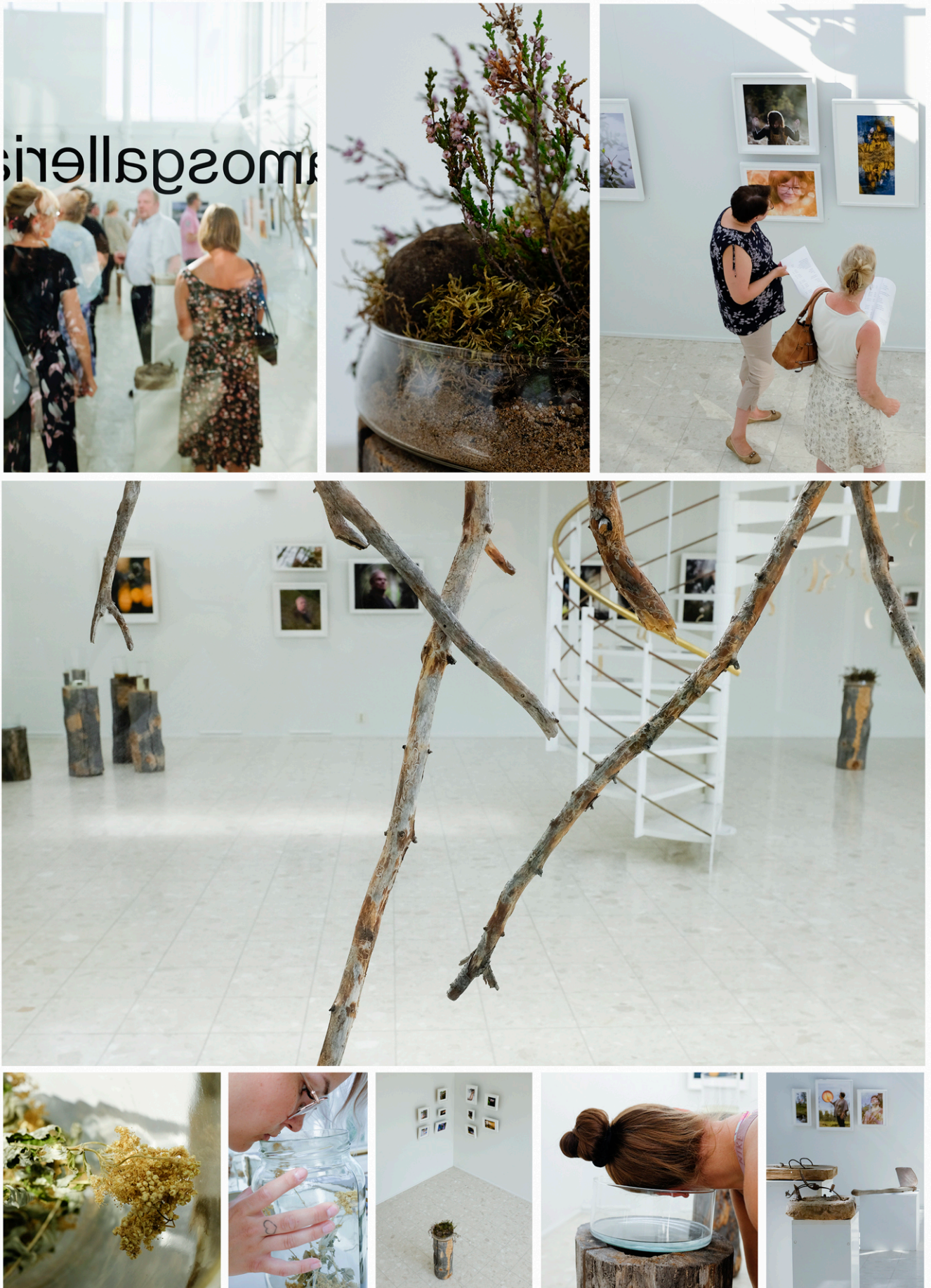

5.4.4 Paikan henki galleriatilassa

Näyttely on representaatio projektin myötä esiin nousseista suon ja perinnehoidajuuden yhdistelmän tuottamista kokemuksista. Perinnehoidajien fenomenaalinen ja esteettinen suon kokeminen tulevat näkyviin teosten avulla hallittuna kokonaisuutena. Taiteen keinoin prosessin aikana opittu tietämys kootaan yhteen. Nojaan koettujen suopaikkojen merkitystä avatessani jälleen Massey'n (1994, s. 156) ajatuksiin. Jokainen suopaikka koostui useista sosiaalisten suhteiden yhdistelmästä, sekä paikallisista, että laajemmista. Luomamme vuorovaikutuksellinen yhdistelmä suopaikoissa sai aikaan sen, että kokemuksia yhdistäväksi tekijäksi määrittyivät hoitavuus ja hyvinvointi. Nämä tekijät luovat *Suo parantaa* -projektin suopaikat erityisiksi.

Perinnehoidajien ja suon yhteydestä nousee paikan henki. Näyttelyn nimi *Suo parantaa* viittaa juuri tähän suokokemuksista tavoitettuun kokonaisuuteen ja niissä virtaavaan *genius loci*in, paikan henkeen. Paikan henkeä hahmottaessa tutkitaan useita tekijöitä, kuten maantieteellisiä, henkisiä, tunteellisia ja psyykkisiä, jotka yhdessä määrittävät paikalle ominaisen luonteen (Convery, Corsane & Davis, 2012, s. 2). Paikan henkeä määrittävät myös sosiaaliset toiminnot sekä menneistä tapahtumista ja nykyhetkestä juontuvat merkitykset. Paikan hengestä voidaan käyttää termejä *spirit of place*, *sense of place* tai *genius of place* eli *genius loci*, jotka kaikki viittaavat paikan luonteeseen. (Relphin, 1986, s. 46–48.) *Genius loci* on subjektiivinen mutta myös jaettu kokemus paikasta (Forss, 2007, s. 126).

Mikä on galleriatilan luonne? *Genius loci*in rinnalla käytetään usein samankaltaisena terminä tunnelmaa. Molemmat viittaavat paikan erityiseen luonteeseen mutta tunnelmalla viitataan enemmän tilan kokemiseen, *genius loci*lla paikan kokemiseen. (Forss, 2007, s. 199–125.) Ymmärrykseni näyttelytilasta pohjautuu siihen, miten ruumiillisina toimijoina ihminen ei ole neutraali sille paikalle, jossa hän on (ks. Ronkainen, 1999, s. 215). *Suo* luonnossa ja *suo* näyttelytilassa määrittyy paikan kokemisen kannalta eri tavoin. Galleriassa käyttäytymistä ohjaavat tietyt puitteet. Tilaan sisältyy kirjoittamattomana sääntönä liikkumisen rauhallisuus, sopivan etäisyyden pitäminen teoksiin sekä hiljainen äänenkäyttö. Moniaistisen näyttelyn keinoin perinteisiä galleriatilassa vallitsevia toimijuuden ehtoja voi yrittää purkaa mahdollistamalla fyysisemmän kokemuksen. Paikan henkeä ei voi sanallistaa, mutta osatekijöitä kuvailemalla voi luoda sen kokonaisuuden (Forss, 2007, s. 125). Taiteen keinoin eri teosten muodostamista osatekijöistä syntyy galleriatilaan paikan henki, parantava *suo*.

Kuva 20. Kollaasi: *Suo parantaa* -näyttely. Kuvat: Linda Sainio, 2018. Kollaasi: Linda Sainio, 2018.

Näyttelyn rakentaminen eli ja muuttui elämän realiteettien mukaan. Objektiivinen ympäristö, johon näyttely rakennettiin, lattiat, seinät, ikkunat, portaat ja kaiteet, olivat tyhjässä tilassa valmiina olevia elementtejä. Muita aistein havaittavia ominaisuuksia olivat valon ja varjon vaihtelut. Tilan valaistusta hallitsivat valtavat luonnonvaloa antavat ikkunat, jotka pitkälti määrittivät galleriatilan valon luonteen. Valon hallitsemattomuus ei sinänsä ollut ongelma mutta tekijä, jota emme olleet ottaneet huomioon, oli niiden läpi kulkevan auringon valon lämpöä tuottava ominaisuus.

Saimme näyttelyyn suunnittelemattoman suon tukaluuden. Helteisissä säissä galleria muuttui kasvihuoneen kaltaiseksi tilaksi. Ripustus oli tuskaisaa ja kosteus vaurioitti teoksia. Avajaisiin ja perinnehoitajien ennakkonäytökseen jouduimme tuomaan tuulettimia. Niistä huolimatta muutama vieraista ei voinut viipyä kuin hetken näyttelyssä kuumuuden aiheuttamien terveysoireiden vuoksi. Lämpö myös kuivatti veden yhdestä *Vesi kertoo* teoksen astioista.

Kuva 21. Haihtunut vesi. Linda Sainio, 2018.

Kuumuuden aiheuttamasta tukaluudesta huolimatta näyttelyn funktio oli toimia myös *Kuusamon Kansanparannuspäivien* yhtenä hoitopisteenä. Tapahtuman yhteydessä näyttelymme oli keskustelukumppani sen vuoden 2018 teeman, *parantaminen taiteena, taide parantamisena* kanssa. Hoitavuuden ulottuvuus tuli mukaan esteettisen kokonaisuuden välittämänä. Monissa ei-länsimaisissa kulttuureissa estetiikka ei ole oma alansa mutta on sen sijaan osa päivittäisiä ja rituaalisia käytäntöjä. Aistit eivät ole käytänteissä irrallisia toisistaan vaan ne yhdistyvät tietynlaisia tarkoituksia, kuten paranemista, varten. Howes (2011, s.170) nostaa esiin perulaiset Shipibo-Conibo-intiaanit, jotka näkevät lääkinnän taiteena. Hoitamisen keskeinen edellytys on esteettisesti miellyttävä ympäristö, jonne potilas asetetaan. Tunnelma luodaan rauhoittamaan sekä aisteja, että tunteita. Tämä tapahtuu esimerkiksi geometrysten kuvioiden, melodisen laulamisen sekä tuoksujen avulla, jotka resonoivat potilaassa. Myös *Suo parantaa* -näyttelyn tunnelma luotiin rauhoittamaan.

Installaatiossa *Tarinoita suolta* perinnehoidajien kertomuksista koottuja lainauksia riippui kuiskausten kaltaisina galleriatilan kierreportaikossa. Tämä teos toteutui kuitenkin paremmin toisessa *Suo parantaa* -projektiin sitoutuvassa näyttelyssä *Suo parantaa: Laulumme*, jossa lainaukset sijoitettiin kalvotarroilla suoraan galleriatilan lattiaan ja näyttelyvieraan katse ohjattiin maahan, kuten suolla kulkiessa.

Kaikki näyttelyn teokset nimettiin ”neutraalisti”. Tämä päätös syntyi haastattelukeskustelujen seurauksena.

Teoskuva 33. *Tarinoita suolta*. Linda Sainio, 2018.

Ihmisen itte pitäis saaha kokeilla ja löytää se tapa, mikä hänelle puhuu esimerkiksi luonnossa. Ei mennä luontokokemukseen tekemään selostusta.

Tarkastelen näyttelyn kokemista Relphin (1986, s. 52–53) osallisuuden tasojen kautta. Empaattista osallisuutta nostin esiin haastattelujen myötä. Suolla taas saavutettiin välitön, fyysinen osallisuus, kokemus siitä, että on osa paikkaa. Representaatioiden kautta tapahtuvaa paikan sisäistämistä voidaan sen sijaan tarkastella välillisenä osallisuutena. Kun paikan representaatio vastaa omia kokemuksia paikasta, se sisäistyy intensiivisemmin. Se, miten paikan saavuttaa representaatioiden välityksellä riippuu sekä taiteilijan lahjoista ilmentää paikkaa, että vastaanottajan mielikuvituksellista ja empaattisista taipumuksista. Moniaistisen lähestymistavan avulla pyrimme häivyttämään välillisyyden kokemusta näyttelyssä ja mahdollistamaan myös empaattista ja fyysistä osallisuutta.

Suo parantaa esittää tulkinnan ihmisen ja suon suhteesta ja samalla se kutsuu näyttelykävijää antamaan omansa. Aiemmin neutraalistakin tilasta voi tulla subjektiivinen paikka, kun henkilökohtaiset kokemukset ja toiminta tulevat tähän mukaan (Haarni ym., 1997, s. 17). Kuten Tuovinen ja Mäkikoskela (2018, s. 229) esittävät, taiteellisessa toiminnassa kokemuksen merkitys ei ole valmis vaan se on jatkuvassa liikkeessä ja muutoksessa: kokemusta määrittää paitsi mitä on koettu myös mitä voidaan vielä kokea.

Kokemus on *ennen kaikkea altistumista omasta äärellisestä yhteisöstä ja perinteestä kumpuavien ennakkokäsitysten kumoutumiselle ja siitä seuraavalle uudistumiselle, yhä uudelleen ja loputtomasti* (Backman, 2018, s. 38). Näyttelyssä perinnehoitajan paikalliset ja ajalliset kokemukset heijastavat kokemusten kerroksellisuutta, perinnettä ja historiaa, mutta siinä tulee ilmi myös uudenlainen näkemys suosta, joka muuttuu edelleen kävijöiden vuorovaikutukselle altistuen. Suon ennakkokäsitykset kumoutuivat yhdessä soille suuntautuneessa toiminnassa ja tilaa saivat perinnehoitajuuden, hyvinvoinnin ja suon muodostama uusi yhdistelmä. Kuten Attila ja Tossavainen (2018, s. 96) gradussaan toteavat, *kaiken toiminnan ja tutkimuksen aikana tapahtuneen taustalla vaikuttivat voimakkaasti perinnehoitajien luonnosta ja kansanperinteen traditioista ammentava tieto ja taito*. Näin eräs perinnehoitajista vastasi kysyttäessä, liittyvätkö lapsuus, luonto tai hoitotyö jollain tavoin yhteen.

Luontohan siinä on yhdistävä tekijä ja sen parantavat voimat - - - kyllä se lapsuudesta asti on jäänyt mieleen, että kun meni luontoon ja hiljaisuuteen niin sieltä se löytyi se mielenrauha ja levollinen olo.

Vaikka käsittelemme nykyhetken ilmiötä, viittaa se myös menneisyyteen, sillä niin perinnehoitajien kokemukset kuin paikka- ja luontosuhteet rakentuvat kerroksellisesti. Taiteilijat ja taidegalleriat rakentavat tietynlaisia näkemyksiä paikasta, sen historiasta ja kulttuurista ihmisineen. Galleriatilassa oleva näyttely, joka representoi paikkaa esimerkiksi paikallistasolla työskentelevän taiteilijan kautta, toimii kohtauspaikkana yhteneville ja eriäville tavoille tuntea paikka niin historiallisesti kuin tässä hetkessä. (Mason, Whitehead & Graham, 2012.)

Galleriatilassa olevaa näyttelyä voidaan tarkastella Masseyta (1994, s. 155–156) mukaillen kohtaamispaikkana, jossa erilaiset kokemukset, sosiaaliset suhteet ja ymmärrykset tulevat ilmaistuksi tietyssä hetkessä. Luomamme yhdistelmä vuorovaikuttaa edelleen paikan kumuloituneen historian kanssa ja ne taas vuorovaikuttavat sekä paikallistasolla, että laajempaan maailmaan suhteutettuna: kaikissa paikallisissa paikoissa on kulttuurisia, taloudellisia ja poliittisia suhteita, jotka asettuvat osaksi laajempaa verkostoa ja toisia paikkoja. Näin paikat tulevat väistämättä osaksi myös globaalia. Paikka ei ole staattinen, se on liikkeessä ja muuntuva kuten sosiaalisten suhteet.

6 Keskeisiä löydöksiä ja pohdintaa

6.1.1 Luontokuva-menetelmän synty: *Slow Nature Photography*

Minkälaisia kulttuurisia ekosysteemipalveluita nousee esiin siitä, että suomalainen perinnehoidajuus ja perinnehoidajien paikallinen ympäristötietous toimintoineen otetaan soveltavan kuvataiteen ja luontokuvan keinoin tutkimuksen keskiöön ja tuodaan näkyväksi? Arvioin tässä luvussa tutkimustani valittujen työtapojen ja itse prosessin kautta, joka on tyypillistä soveltavan kuvataiteen projekteille (esim. Baca, 1995, s. 138). Soveltavassa kuvataiteessa eivät vaikuta niin sanotun perinteisen taiteen arviointikriteerit ja sitä eivät hallitse taideteos-, taiteilija- tai näyttelykeskeinen taidekäsitys (Jokela & Hiltunen, 2014, s. 80).

Suo parantaa -projektissa ilmenevät luontokuvan käyttötavat olivat osa kehittämistyötä ja luontokuva itsessään väline luontokuva-ajattelun muutokseen ja uudelleen määrittelyihin. *Slow Nature Photography* -menetelmän syntyminen on projektityöskentelyn aikana tapahtunut keskeinen löydös, jonka käytännössä tapahtunutta kehitystyötä voidaan pitää myös näyttelyn onnistumisen edellytyksenä. Se pitää sisällään sen hitaan, luottamuksellisen ja empaattisen ilmapiirin syntymisen, jonka kautta herkistyimme vuorovaikutukselle toistemme sekä suoympäristöjen kanssa. Yksi osa menetelmää on suon aineettomille anneille, katseelle, kulkemiselle ja kokemukselle antautuminen (ks. Sepänmaa, 1999a, s. 16). Tällainen luonnon ihmettely on myös inhimillistä toimintaa ympäristöä kohtaan (Pihlström, 2007, s. 27), ja se sitoutuu sulavasti kestäväen kehityksen mukaiseen ekosysteemipalveluiden hyödyntämiseen. Menetelmän syntyminen osoittaa, miten taiteen keinoin kulttuurisia ekosysteemipalveluita voidaan hyödyntää siten, että niistä syntyy uusiutuvan talouden toimintamuoto.

Slow Nature Photography perustuu ekosysteemipalveluiden kulttuuripalveluille, jossa hyvinvointia saadaan luonnon virkistävästä elementeistä, mutta joita käytetään kestäväen kehityksen periaatteita noudattaen. - - - menetelmää voidaan soveltaa kuvaustuotteena, jossa kuvaaja kuvaa ihmistä luonnossa. Tällöin käytettäviä tapoja herkistää luontosuhdetta ovat kuvattavaan henkilöön ja kuvauspaikkaan tutustuminen. - - - Varsinaisessa kuvaustilanteessa luonnon aistiminen, läsnäolo, vuorovaikutus kuvaajan, kuvattavan ja paikan välillä aikaa ja tilaa antaen herkistää sekä kuvaajan että kuvattavan. - - - Loppujen lopuksi ihminen alkaa hoitaa itse itseään yhdessä

luonnon kanssa. - - - Hitauteen kuuluu se, että luonto voidaan nähdä kulkematta pitkiä matkoja. Tällöin myös huomioidaan luonnon ekosysteemit eikä kuluteta luonnonvaroja mm. liikkumiseen motorisoiduilla välineillä. Uppoutuminen luontoon voi siis tapahtua lähiluonnossa. (Attila & Tossavainen, 2019, s. 98–99.)

Menetelmä ei ole massoille vaan se on palvelutuote, jota käyttämällä osallistuja on mahdollista herkistää ja saada avautumaan ympäristölle hitaan, vuorovaikutuksellisen ja kehollisen kokemisen kautta. Se poikkeaa muista luontokuvapalveluista. Luontokuva välineenä liukuu menetelmän sisään. Sen avulla kulttuuristen ekosysteemipalveluiden hyödyntämisen toiminnoissa piileviä hiljaisen tiedon ulottuvuuksia on mahdollista tavoittaa ja saattaa näkyväksi.

6.1.2 Näyttely: ainutlaatuinen yhdistelmä uusien merkitysten luojana

Näyttelyssä tutkimusprosessin vuorovaikutuskenttä laajenee. *Suo parantaa* toimii kohtaamispaikkana, jossa näyttelykävijöiden kokemukset suosta kohtaavat työryhmämme tulkinnan perinnehoitajien suokokemuksista, jossa *useasta erityisestä suosta syntyi yhteisöllisesti toimien tuntemusten ja kokemusten verkosto, joka projektissamme sai yhdessä eletyn suon käsitteen* (Attila & Tossavainen, 2019, s. 86). Näyttely pitää sisällään tilallisen ja ajallisen etäisyyden konkreettiseen suoluontoon mutta dikotominen ajattelu, sisätilan ja ulkotilan erotus representaatioon ja kokemukseen ei ole hedelmällistä, kuten Mason, Whitehead ja Graham (2012, s. 134) toteavat. Heidän ajatuksiaan mukailten suopaikkoja ja galleriatilaa voidaan ajatella yhteen sidottuina kokonaisuuksina, jotka ovat liikkeessä mutta väliaikaisesti kiinnitetty tutkimisen kohteeksi. Ne materiaalistuvat paitsi teoksissa mutta myös näkemyksissä, muistoissa ja yhteyksissä, joita ne kävijässä herättävät.

Viisi perinnehoitajaa ja viisi suota kietoutuvat näyttelyssä kerrokselliseksi kokonaisuudeksi: suon kulttuuriset ekosysteemipalvelut tulevat ymmärretyiksi perinnehoitajien ajallista ja paikallista elinpiiriä vasten sitoutuen nykyisen työn hoitavuuteen ja elettyjen suopaikkojen historiaan paljastaen samalla hiljaisen tiedon ja ekologisen perinnetiedon ulottuvuuden. Suo näyttäytyy sosiaalisten suhteiden lävistämänä: ympäristöt ovat kauttaaltaan historiallisia ja ympäristön määritelmä riippuu kokijasta (Ingold, 2011). Alla oleva kommentti näyttelystä kiteyttää sen merkityksen ja samalla keskeisen tuloksen.

Teillä on jännästi tämä valinta, kun teillä on tämä suojaava, kaunis ja herkkä ja sellaista. Oletteko tietoisesti rajanneet pois sen pelottavan ja kammottavan ja mitä kansanperinteessä on, ihmiset eksyy ja vajoaa ja hukkuu ja kätkeytyy, tulevat kätkeytyiksi, murhia ja kaikkia kaameita paikkoja on suolla. Ja tämmöisiin myyttisiin. Oikeesti on aika kamalia paikkojakin.

Siinä on se, että ne eivät ole nousseet esiin tästä, kun tämä pohjautuu näihin viiteen ihmiseen, niin tämä on heidän tarinansa.

Suon representaatioiden odotetaan pitävän sisällään negatiivista ja pelottavaa. Ne sopivat kulttuuriseen mielikuvaan suosta. Esimerkiksi maisemasta etsitään usein piirteitä, jotka sopivat ennakkokäsityksiin tai omiin kokemuksiin siitä (ks. Rannisto, 2007, s. 61). Nämä kokemukset suosta eivät ole vähemmän tosia. Kuten Jokela (1997b, s. 150) toteaa, taide luo uusia havaintotapoja ja sen avulla tuttuakin ympäristö voidaan nähdä uudella tapaa. Myös *Suo parantaa* -näyttelyssä oli häiveitä suon vaatimasta kunnioituksesta ja arvaamattomuudesta. Nämä piirteet kuitenkin liukuvat kokonaisuuden sisään, eivät korostu. Kuten osallistujille pidetyn näyttelyn ennakkonäytöksen yhteydessä perinnehoitajat pohtivat.

Välillisestihän siinä on nää hevosen suokengät, mikä estää sitä putoamista jonnekin. Sitä on tavallaan kuitenkin niin kuin varottu. Että ollaan valmistauduttu siihen.

Mulla itellä tulee mieleen, kun puhutte hoitajista, että jos me mietittäis niitä suohon uppoamisia ja murhia, niin me ei oltais hoitajia. Pitää olla positiivista ajattelua.

Ja hakea sieltä suolta nimenomaan se hoitava puoli.

Sederholmin (2007, s. 146) sanoin taide luo tietoa ja *Suo parantaa* loi tietoa uudella tavalla rajapinnalla. Perinnehoitajien kulttuuriset arvot, heidän suopaikoillensa antamat toiminnalliset merkitykset sekä objektiiviset, fyysiset suoympäristöt meidän tutkijoiden fyysisen, emotionaalisen ja subjektiivisen osallisuuden myötä loivat kokonaisuuden, jossa suo merkityksellistyy psyykkisten ja fyysisten hyvinvoinnin ominaisuuksien kautta. Nostimme näyttelyssä hyvinvointiin liittyvät esteettiset, eettiset ja kulttuuriset arvot suon

ekologisten arvojen rinnalle: luontokeskustelussa sivuun jäänyttä suoluontoa tarkasteltiin julkisen hoitokeskustelun marginaalissa elävää perinnehoidajuutta vasten.

Suo parantaa -näyttelystä onnistuttiin luomaan kohtaamispaikka, joka soveltavan kuvataiteen lähtökohdista toteutettuna toimii dialogisena nykyaikaisena. Tässä paljastuu myös näyttelyn sisältämä intervention luonne: todellisuutta muutetaan sitä tutkimalla ja heränneen keskustelun avulla näkökulma suohon avartuu (Huhmarniemi, 2016b, s. 43–44, 47). Yksi näyttelyn tavoite oli taidekuvan ja luontokuvan välisen suhteen tarkastelu, sillä ne koetaan usein vastakkainasettelun kautta (ks. luku 4.2.). Saimme avajaisissa aikaan mielenkiintoisia keskusteluita paikallisten luontovalokuvaajien kanssa, jotka kokivat tarkastelutapamme suota ja luontoa kohtaan uutena ja mielenkiintoisena.

Näyttelyn rooli *Kuusamon Kansanparannuspäivien* yhtenä hoitopisteenä oli sekä suullisten että kirjallisten palautteiden perusteella onnistunut: näyttelyä voidaan tarkastella hoitamisen kontekstissa esteettisesti miellyttävänä ja moniaistisena ympäristönä, jonka tunnelma rauhoittaa ja herättää positiivisia tunteita.

Upeita kuvia! Rauhan tuntu saatu viestitettyä näyttelyllä, mukava tila, saimme katsella rauhassa! Mystinen tunnelma!

Suo on aistittavissa, muistot ja tunteet heräsivät. Onnistuitte täydellisesti, onnea!

Näyttelyynne tuo esiin suon monipuolisuuden. Sen voi kokea kaikilla aisteilla. Se avasi silmäni; suo on täynnä elämää.

Harmonia ja rauha toistuivat näyttelyä kuvaavissa kommenteissa. Näyttelykävijöille suunnatun palautekyselyn perusteella *Suo parantaa* herätti positiivisia tunteita kaikissa vastanneissa henkilöissä. Näyttely onnistui aktivoimaan kävijöiden mielessä heidän omat suokokemuksensa mutta myös herättämään uudenlaisia ajatuksia suohon liittyen: näin ollen se onnistui herättämään myös kävijöiden suosuhdetta ja aiheutti positiivisen virittämisen suota kohtaan. Paikan sisältävät visuaaliset representaatiot aktivoivat ihmisillä omia paikkaan liittyviä muistoja, kertomuksia ja tapahtumia. Paikka ja sen visuaaliset representaatiot ovat tärkeässä roolissa autobiografisen muistin kiinnittämisessä. (Mason, Whitehead & Graham, 2012, s. 142.)

Vaikka näyttely toteutettiin suohon, perinnehoitajiin ja hyvinvointiin kiinnittyvällä tematiikalla, on vuorovaikutuksellinen näyttelysuunnittelu-prosessi sovellettavissa jatkossa palvelemaan myös erilaisten alueellisten ja kulttuuristen piirteiden esiin nostamista vuorovaikutuksessa erilaisten yhteisöjen kanssa. *Slow Nature Photography* -menetelmän sisältämän vuorovaikutuksellisen näyttelysuunnittelun keinoin voidaan esiin nostaa esimerkiksi yhteisöstä kumpuavia huolia ympäristöstä ja käsitellä yhteisölle tärkeitä luontokohteita ja niiden merkityksiä elinkeinollisesti tai hyvinvoinnin tukemisessa. Se, että paikkojen merkityksiä avataan ennen paikan fyysistä kokemista reflektoiden aiempia kokemuksia ja muistoja, voi tuottaa uusia merkityksiä paikalle, kun sinne mennään yhdessä. Prosessia voi kehittää siten, että myös osallistujien kanssa luodaan paikkaan teos.

6.1.3 Näyttelyn merkitys suon ekosysteemille ja luontokuvalle

Suo parantaa oli positiivinen representaatio sekä suoluonnon puolesta että suon ja ihmisen vuorovaikutuksesta. Näyttelyn intervention luonne oli myös ympäristökasvatuksellinen, sillä se heijasti ympäristövastuullista ja suota kunnioittavaa lähestymistapaa (ks. Salonen, 2005, s. 204). Kuten Tyrväinen, Korpela ja Ojala (2014) pohtivat *Hyvinvointia metsästä* teoksen luonnon hyvinvointia käsittelevässä artikkelissaan, olisi tärkeä ymmärtää, millaiset luontoalueet edistävät hyvinvointia, sillä luonnon rooli suomalaisten hyvinvoinnin edistäjänä tunnustetaan yhä tärkeämmäksi. Teos käsittelee erityisesti metsän tuottamaa hyvinvointia ja samanlaisia hyvinvointijulkaisuja ei ole olemassa suohon liittyen. Suon hyvinvoinnin ominaisuudet on liitetty lähinnä sieltä saataviin aineellisiin hyödykkeisiin (ks. luku 5.1.3). Näyttelymme laajensi hyvinvoinnin ulottuvuuden suon kokemiseen ylipäänsä, se houkuttelee *muutoksenalaisiin merkityksenantoihin* (ks. Jokela, 1999, s. 14).

Kuusamon luontokuvakaupunki-imagoa vasten on tarpeen tarkastella myös näyttelyn luontokuvaa, sillä se kehittää luontokuvakulttuuria alueellisesti. Näyttelymme suo rikkoo suoluonnon stereotyypistä representaatiota esteettömän näköalan maisemasta: on puroja ja lampia, suopeltoja, lehtoa ja korpea, suon estetiikka on hyvin moninaista. Suota ei tarkastella myöskään alustalta kuten lintutornista, kojun sisältä tai pitkospuilta käsin, vaan ollaan suon sisällä. Toistuva tapa esittää maisemaa tietynlaisen tradition kautta ohjaa etsimään myös luonnosta tiedostamatta esimerkiksi maisemamaalauksesta tuttuja näkymiä. Kyky havainnoida luontoa itsessään rajoittuu. (Rannisto, 2007, s. 97.) *Suo parantaa* voi inspiroida myös uudenslaisiin havaintotapoihin.

Ennen kaikkea näyttelyn luontokuvaan kuului ihminen oman luontonsa kanssa. Huomionarvoista on, että näyttely ei pyri osoittamaan, että luonto, tai suo, on hyvä tai paha. Mitä *Suo parantaa* sen sijaan tuo ilmi on se, että myös suolta voi löytää hyvinvointia ja voimavaroja lisääviä elementtejä. Julkisessa puheessa vallitseva näkökulma on huoli ihmisen ja luonnon välisen suhteen heikentymisestä. Myönteinen kuva paikan ja ihmisten välisestä suhteesta luo vastavuoroisuuden tunnetta ja yhteisöllisyyttä (Storey, 2012, s. 12). Salosen (2010, s. 116) mukaan myönteiset luontokokemukset vaikuttavat paitsi yksilön itsensä hyvinvoinnin kannalta mutta lisäksi siinä, miten ihminen alkaa myönteisesti luontoympäristön kanssa. Kun tällainen luontoyhteys syntyy, johtaa se kasvavaan ympäristötietoisuuteen ja ympäristöystävälliseen käyttäytymiseen.

Näyttelyn merkitystä voidaan tarkastella myös laajemmalla tasolla. Kestävän kehityksen periaatteiden toteuttamiseen tarvitaan kaikkia ja tieteellisen tiedon rinnalle tarvitaan myös kokemusperäisen tiedon kehittämistä (Kestävä kehitys, 2019). Tutkimukseni ja *Suo parantaa* -projekti ovat yksi esimerkki taiteellisesti prosessoidun kokemusperäisen tiedon voimasta paljastaa paikallisissa ekosysteemeissä piilevää potentiaalia. Luonnonsuojelun kannalta on olennaista ymmärtää ekosysteemien toimintaa ja ihmisen vuorovaikutusta ympäristönsä kanssa (Huntington, 2002, s. 65–66). Näyttelyssä ekosysteemilähestymistavan mukaisesti inhimillistä kulttuuria ei voi erottaa luontoympäristöstä. Ihminen luonnon osana on osa sen ekosysteemeitä, myös suota. Keskeisellä sijalla on vuorovaikutuksellinen suhde.

Ihminen voi toiminnallaan muokata suota, mutta hän voi taiteen keinoin muokata myös representaatioita suosta. Olemme omalta osaltamme olleet laajentamassa suon tarinaa, nostaneet ymmärrystä siinä piilevistä kulttuuristen ekosysteemipalvelujen mahdollisuuksista ja merkityksistä. Suo on sosiaalisten suhteiden kirjoma ja sen kulttuuriset ekosysteemipalvelut kantavat sisällään hyvin moninaisia merkityksiä, joista yksi on hyvinvointi ja hoitavuus. Suo myös parantaa.

Siellä teen kellastamissa papereissa [installaatio] oli se mitä kerroin äidistä. Silloin kun viimeinen lapsi lähti niin hän meni suolle ja huusi niin paljon kuin ikinä jaksoi - - - hän ei näyttänyt meille koskaan sitä yksin jäämistänsä ja sitä arkuuttansa tai suruansa mutta sitten suo sen sai. Ja otti vastaan.

6.1.4 Vuorovaikutuksellisen tutkimuksen merkitys osallistujille

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisussa *Taide ja kulttuuri osana alueiden kehitystä* tunnustetaan taiteen ja luovien alojen merkitys alueellisen kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta ja todetaan taiteilijoiden ja muiden luovan alan tekijöiden vaikuttavan positiivisesti elinympäristöönsä (OKM, 2018, s. 23). Kaikki perinnehoitajat kokivat prosessin myönteisenä kokemuksena. Moni kertoi sen toimineen myös voimaannuttavana ja voimavaroja lisänneenä kokemuksena. Se herätti uusia ajatuksia. Yhteistyömme *Kuusamon Kansanparannuspäivien* toiminnanjohtajan Anne Murron ja perinnehoitajien kanssa kuin myös näyttelystä saamamme palaute vahvisti projektin tärkeyttä ja positiivista vaikutusta sekä ihmisiin, että suoluontoa kohtaan.

Reflektoimme projektin aikana vuorovaikutusta perinnehoitajien kanssa ja vuorovaikutusta suon kanssa. Mitä emme huomanneet juurikaan prosessoida projektin aikana, oli vuorovaikutus työryhmän jäsenten kesken, sitoutunut projektiryhmä ja sen keskeinen vaikutus vuorovaikutuksellisen tilan luomiseen. Projektin kantava voima oli innostus, osaamisen jakaminen sekä uuden oppiminen toisilta ja yhdessä. Työryhmän välillä vallinnut synergia, luottamus ja innostus toimivat merkittävänä tekijänä paitsi työryhmän jaksamiselle mutta myös tutkimukseen osallistuneille perinnehoitajille.

Mulla jäi mieleen [prosessista] että te todella täysillä panostitte tähän, se intohimo siellä. Vähän niinku hoitaja näki, että jos sitä haluaa, että hoidot alkaa toimia sitä pitää olla satasella mukana eikä vaan toisella kädellä. Niin ihan sama tuli teistä mieleen, että ihan täysillä kaikki menivät.

Sitten on vielä tämä toinen, että minusta tässä prosessissa oli tällainen lempeä ote. Sellainen ihmissläheinen ote - - - sellainen lempeys tuli mulla mieleen. Lempeästi parantaen tai jotain tämmöistä.

Kun te olitte niin innolla mukana niin meidän oli helppo heittäytyä.

Sellainen avara vastaanotto.

Kuten *Suo parantaa* -projektinkin aikana tapahtui, paikallisia luonto- ja kulttuuriarvoja korostamalla voidaan voimaannuttaa yhteisön jäseniä (esim. Baca, 1995; Jokela & Hiltunen, 2014). Vuorovaikutukselliset kohtaamiset ovat resonoineet jokaisessa ja empaattisen, moniaistisen ja intensiivisen prosessin vaikutus myös työryhmämme jäseniin on ollut valtava.

Kuva 22. Viimeiset kuvaukset. Otettu itselaukaisimella, 2018

Tässä me kolmen vuosikymmenen naiset, kolme suo-siskoa, istumme kaiken kokemamme jälkeen. Puhumme, nauramme, liikutemme, hiljennymme, suunnittelemme tulevaa. Olemme olleet tässä projektissa rakkaudella mukana, itsessä lähtöisin. Kaikki aikamääreet ja tekemisen määrä opiskelumielessä ylittyivät jo varhaisessa vaiheessa mutta projektia ei ole ajateltu tätä kautta. Se oli samalla tutkimusretki omaan itseensä - - - matka ei ollut aina helppo, voimavarat hiipuivat välillä olemattomiin ja olo tuntui kovin puristetulta. Kuitenkin, olemme kulkeneet lempeässä virrassa toinen toistamme tukien - - - inhimillisyyttä, luottamus, ilot, surut, pettymykset ja epävarmuudet, ovat olleet läsnä. Varmaa on, että kukaan meistä ei ole sama ihminen, kuin projektin aloittaessa.

Vuorovaikutuksellisen prosessin merkitys kiteytyy erään perinnehoidajan suokuvailuun, joka liittyy muutosta luovan inhimillisen tutkimuksen ja elävän ekosysteemin yhteen.

Suo on muutos. Silloin kun tulee vettä, paikka soistuu. Joku paikka menee tukkoon, se muuttuu suoksi ja taas toisinpäin. Se suo kasvaa, sammalkerrokset kasvavat, se kuivaa ja siitä tulee metsää - - - eihän täällä maailmassa pysy mikään semmoisenaan.

7 Lähteet

Aaltio, E. (1895). Jalkamatkailijan muistelmia. Suomen matkailijayhdistyksen vuosikirja. Teoksessa *Suomen matkailijayhdistyksen vuosikirja no 1* (s. 36–48). Haettu 18.2.2020 osoitteesta <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/925863/articles/567635>

Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

Anttila, E. (2013). Koko koulu tanssii! Kehollisen oppimisen mahdollisuuksia kouluyhteisöissä. *Acta Scenica 37*. Helsinki: Teatterikorkeakoulu. Haettu 30.9.2019 osoitteesta <http://hdl.handle.net/10138/42322>

Anttila, P. (2005). Ilmaisui, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta. *Artefakta 16*. Hamina: Akatiimi.

Aromaa, J. & Tiili, M-L. (2018). Empatia ja ruumiillinen tieto etnografisessa tutkimuksessa. Teoksessa P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.), *Moniulotteinen etnografia*. (Toinen painos). *Ethnos toimitte 17* (s. 258–283). Helsinki: Ethnos.

Attila, R., Sainio, L. & Tossavainen A. (2018). Parantaminen taiteena ja taide parantamisena. *Tietäjä iänikuinen. Healing as Art - Art as Healing, 2018-2019. Parantaminen taiteena ja taide parantamisena, 2018-2019, 24–33*. Haettu 18.3.2020 osoitteesta https://issuu.com/hiski/docs/tietaja_ianikuinen_2019

Attila, R. & Tossavainen, A. (2019). *Vuoropuhelua soilla ja gallerioissa: soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen keinoin luontosuhdetta syventämässä*. (Pro gradu -tutkielma). Lapin yliopisto. urn: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019071123085>

Baca, J. (1995). Whose monument where? Public art in many-cultured society. Teoksessa S. Lacy (toim.), *Mapping the terrain: new genre public art* (s. 131–138). Seattle: Bay Press.

Backman, J. (2018). Äärellisyyden kohtaaminen: kokemuksen filosofiasta käsitehistoriaan. Teoksessa J. Toikkanen & I.A. Virtanen (toim.), *Kokemuksen tutkimus VI: kokemuksen käsite ja käyttö* (s. 25–40). Rovaniemi: Lapland University Press.

Barone, T. & Eisner, E. (2012). *Arts based research*. Los Angeles: SAGE. doi:
<http://dx.doi.org/10.4135/9781452230627>

BCCampus. (2010). The somatic nervous system. *BC Open Textbooks*. Haettu 14.1.2020 osoitteesta <https://opentextbc.ca/anatomyandphysiology/chapter/14-1-sensory-perception/>

Berkes, F. (1993). Traditional ecological knowledge in perspective. Teoksessa J. T. Inglis (toim.), *Traditional ecological knowledge: Concepts and cases* (s. 1–9). Ottawa: International program on traditional ecological knowledge. Haettu 17.8.2019 osoitteesta
<http://library.umac.mo/ebooks/b10756577a.pdf>

Berkes, F. (2004). Rethinking community-based conservation. *Conservation biology*, 18, (3), 621–630. Haettu 17.8.2019 osoitteesta
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1523-1739.2004.00077.x>

Bolt, B. (2004). *Art Beyond Representation. The Performative Power of the Image*. Lontoo: I.B. Tauris. Haettu 16.10.2019 osoitteesta
https://www.academia.edu/939327/Art_beyond_representation_the_performative_power_of_the_image

Brander, U. (1934). Koilliset kaukoseudut eli Kuusamon kulma. Kirjastovirma, Pohjoispohjalaista kulttuuriperintöä. Haettu 4.4.2020 osoitteesta
<http://www.kirjastovirma.fi/kuusamo/matkailu/brander>

von Bonsdorff, P. (1996). Maiseman esteettinen tulkinta ja arvottaminen. Teoksessa M. Häyrynen & O. Immonen (toim.), *Maiseman arvo[s]tus. Kansainvälisen soveltavan estetiikan instituutin raportteja n:o 1* (s. 26–36). Lahti: Lahden kansainvälinen soveltavan estetiikan instituutti & Maisemaverkosto.

von Bonsdorff, P. (2007). Hiljainen estetiikka. Teoksessa M. Bardy, R. Haapalainen, M. Isotalo & P. Korhonen (toim.), *Taide keskellä elämää. Nykyaiteen museo Kiasman julkaisuja 106/2007* (s. 75–80). Helsinki: Like.

von Branderburg, C. (2008). Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä: näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön. *Opetusministeriön julkaisuja*, 2008:12. urn:

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-485-516-7>

Clymo, S. R. (1999). Soiden ekologiaa: 10 000 vuotta historian virtaa. Teoksessa K. Hakala (toim.), *Suo on kaunis* (s. 32–42). Helsinki: Maahenki.

Convery, I., Corsane, G. & Davis, P. (2012). Introduction: making sense of place. Teoksessa I. Convery, G. Corsane & P. Davis (toim.), *Making sense of place: multidisciplinary perspectives. Heritage Matters Series: volume 7* (s. 1–8). Woodbridge: Boydell Press.

Coutts, G. (2013). Avaus. Teoksessa S. Koistinen (toim.), *Soveltavan kuvataiteen avaus. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja, sarja D: opintojulkaisuja, nro 19* (s. 4–7). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Ervasti, S. (1992). Kuusamon matkailun vaiheita. Teoksessa *Kuusamon matkailun historiaa*. Kuusamon kirjasto: Kotiseutukokoelma.

Ervasti, S. (2015). Kuusamo on aina ollut kulttuurien kohtaamispaikka. *Tietäjä iänikuinen. Folklore in the frontier*, 2015, 8–11. Haettu 1.4.2020 osoitteesta https://issuu.com/folkhealers/docs/tietaja_ianikuinen_2015

Eskola, T. (1997). Teräslintu ja lumpeenkukka: Aulanko-kuvaston muutosten tulkinta. *Finnfoton julkaisusarja 3*. Helsinki: Musta Taide.

Forss, A-M. (2007). Paikan estetiikka: eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa. *Palmenia-sarja*. Helsinki: Yliopistopaino.

Gadamer, H. G. (2004). *Hermeneutiikka: ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. (suom. I. Nikander). Tampere: Vastapaino.

Geologian tutkimuskeskus (2019). Turvemaiden käyttö Suomessa. Haettu 5.8.2019 osoitteesta <http://www.gtk.fi/geologia/luonnonvarat/turve/turvemaat.html>

Haarni, T., Karvinen, M., Koskela, H. & Tani S. (1997). Johdatus nykymaantieteeseen. Teoksessa T. Haarni, M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani (toim.), *Tila, paikka ja maisema: tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen* (s. 9–34). Tampere: Vastapaino.

Haila, Y. (1990). Vihreään aikaan: kirjoituksia ihmisen ekologiasta. *Tutkijaliiton julkaisusarja 61*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Haila, Y. (2003). ‘Erämaa’ ja ympäristöajattelun moniulotteisuus. Teoksessa Y. Haila & V. Lähde (toim.), *Luonnon politiikka* (s.174–204). Tampere: Vastapaino.

Haila, Y. (2004). *Retkeilyn rikkaus: luonto ympäristöhuolen aikakaudella*. Helsinki: Kustannus Oy Taide.

Haila, Y. (2010). Ekososiaalinen symbioosi. Teoksessa J. Hiedanpää, L. Suvantola & A. Naskali (toim.), *Hyödyllinen luonto: ekosysteemipalvelut hyvinvointimme perustana* (s. 53–74). Tampere: Vastapaino.

Haila, Y. & Lähde, V. (2003). Luonnon poliittisuus: Mikä on uutta? Teoksessa Y. Haila & V. Lähde (toim.), *Luonnon politiikka* (s. 7–36). Tampere: Vastapaino.

Halkka, A. (2011). Ekosysteemit – osia, kokonaisuuksia ja toimintaa. Teoksessa J. Niemelä, E. Furman, A. Halkka, E-A. Hallanaro & S. Sorvari (toim.), *Ihminen ja ympäristö* (s. 38–43). Helsinki: Gaudeamus.

Hallikainen, V., Sievänen, T., Tuulentie, S. & Tyrväinen, L. (2014). Luonto kokemusten ja elämysten lähteenä. Teoksessa L. Tyrväinen, M. Kurttila, T. Sievänen & S. Tuulentie (toim.), *Hyvinvointia metsästä* (s. 36–47). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hamunen, P., Hautala, H., Lamminsalo, O., Törmänen, P., Pikkupeura, R., Aarnio, S. & Lohi, J. (2013). *Kuusamo sydämellä: Kuusamo in my heart*. Kuusamo: River Media.

Hautala, H., Rautiainen, L. & Plester, L. (1991). *Kuusamo: Koillismaan helmi*. Kajaani: Artimedia.

Hautala, H., Hamunen, P. & Pirttimaa, T. (2010). *Kuusamo: luonnon keskellä – In the heart of nature*. Ranua: Mäntykustannus.

Hautala-Hirvioja, T. (2003). Pohjoinen luonto suomalaisessa kuvataiteessa. Teoksessa L. Suopajarvi & J. Valkonen (toim.), *Pohjoinen luontosuhde: elämäntapa ja luonnon politisoituminen. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B: tutkimusraportteja ja selvityksiä 43* (s. 77–93). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Heikkinen, H., Rovio, E. & Kiilakoski, T. (2006). Toimintatutkimuksen käytäntö. Teoksessa H. Heikkinen, E. Rovio ja L. Syrjälä (toim.), *Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (s.77–93). Helsinki: Kansanvalistusseura.

Helander-Renvall, E. & Markkula I. (2011). Luonnon monimuotoisuus ja saamelaiset: biologista monimuotoisuutta koskevan artikla 8(j):n toimeenpanoa tukeva selvitys Suomen Saamelaisalueella. *Suomen ympäristö*, 12/2011. Helsinki: Ympäristöministeriö. Haettu 4.4.2020 osoitteesta <http://hdl.handle.net/10138/37045>

Hentilä, A. (2006). Koskisota pelasti Kuusamon joet. *Kaleva*, 30.5.2006. Haettu 3.8.2019 osoitteesta <https://www.kaleva.fi/uutiset/pohjois-suomi/koskisota-pelasti-kuusamon-joet/85200/>

Hernesniemi, A. (2015). Parantavat kädet. *Tietäjä iänikuinen. Folklore in the frontier*, 2015, 16–21. Haettu 20.3.2020 osoitteesta https://issuu.com/folkhealers/docs/tietaja_ianikuinen_2015

Hiedanpää, J. & Peltola, T. (2011). Ekosysteemipalvelut tuottavat hyvinvointia. Teoksessa J. Niemelä, E. Furman, A. Halkka, E-A. Hallanaro & S. Sorvari (toim.), *Ihminen ja ympäristö* (s. 100–111). Helsinki: Gaudeamus.

Heiskanen, I. (2006). Lauluinen luontomme. Teoksessa I. Heiskanen & K. Kailo (toim.), *Ekopsykologia ja perinnetieto* (s. 143–175). Helsinki: Greenspot.

Hiilamo, E-A. (2019). Suomen ruskea ilmastopahe. *Helsingin Sanomat*, 9.8.2019. Haettu 20.3.2020 osoitteesta <https://dynamic.hs.fi/2019/turve/>

Hiilipörssi. (2018). Haettu 23.3.2020 osoitteesta <https://hiiliporssi.fi/>

Hiltunen, M. (2007). Pohjoista loistetta: tulikettu ja muita taidetekoja. Teoksessa M. Bardy, R. Haapalainen, M. Isotalo & P. Korhonen (toim.), *Taide keskellä elämää. Nykyaikaisen taiteen museo Kiasman julkaisuja 106/2007* (s. 136–142). Helsinki: Like.

Hiltunen, M. (2009). *Yhteisöllinen taidekasvatus: performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä*. (Väitöskirja). Rovaniemi: Lapin yliopisto. urn: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111141039>

Hirvi, J., Kailo, K. & Heiskanen, I. (2006). Johdanto. Teoksessa I. Heiskanen & K. Kailo (toim.), *Ekopsykologia ja perinnetieto* (s. 11–46). Helsinki: Greenspot.

Honkasalo, A. & Rouhinen, S. (2010). Ekosysteemipalvelut ja ympäristönsuojelu. Teoksessa J. Hiedanpää, L. Suvantola & A. Naskali (toim.), *Hyödyllinen luonto: Ekosysteemipalvelut hyvinvointimme perustana* (s. 75–97). Tampere: Vastapaino.

Honkasalo, M-L. (2018). Parantamisen taito ja taide kuuluvat yhteen. *Tietäjä iänikuinen. Healing as Art - Art as Healing, 2018-2019. Parantaminen taiteena ja taide parantamisena, 2018-2019*, 36–37. Haettu 18.3.2020 osoitteesta https://issuu.com/hiski/docs/tietaja_ianikuinen_2019

Honkasalo, M-L. & Lamminmäki, D. (2018). Pääkirjoitus. *Tietäjä iänikuinen. Healing as Art - Art as Healing, 2018-2019. Parantaminen taiteena ja taide parantamisena, 2018-2019*, 3. Haettu 1.4.2020 osoitteesta https://issuu.com/hiski/docs/tietaja_ianikuinen_2019

Howes, D. (2011). Hearing scents, tasting sights: toward a cross-cultural multimodal theory of aesthetics. Teoksessa F. Bacci & D. Melcher (toim.), *Art and the senses* (s. 161–181). Oxford: Oxford University Press.

Huhmarniemi, M. (2013). Applied visual arts as contemporary art. Teoksessa T. Jokela, G. Coutts, M. Huhmarniemi & E. Härkönen (toim.), *Cool: applied visual arts in the*

north. *Publications of the faculty of art and design of the University of Lapland: series C, overviews and discussion 41* (s. 43–53). Rovaniemi: University of Lapland.

Huhmarniemi, M. (2016a). *Soveltavan taiteen laaja määritelmä*. Pro Soveltavan taiteen tila, 6.6.2016. Haettu 20.3.2020 osoitteesta <https://www.prostt.fi/2016/06/06/maria-huhmarniemi-soveltavan-taiteen-laaja-maaritelma/>

Huhmarniemi, M. (2016b). *Marjamatkoilla ja kotipalkisilla: keskustelua Lapin ympäristökonflikteista nykytaiteen keinoin*. (Väitöskirja). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Huhmarniemi, M. (2020). Työpajat/ Workshops. Maria Huhmarniemi -kotisivut. Haettu 1.4.2020 osoitteesta <http://www.mariahuhmarniemi.net/>

Huntington, H. P. (1998). Observations on the utility of the semi-directive interview for documenting traditional ecological knowledge. *Arctic*, 51, (3), 237–242. doi: <https://doi.org/10.14430/arctic1065>

Huntington, H. P. (2002). Can traditional ecological knowledge and wilderness benefit one another?. Teoksessa A.E. Watson, A. Lilian & J. Sproull. (toim.), *Wilderness in the circumpolar north: searching for compatibility in ecological, traditional, and ecotourism values*. *USDA Forest Service Proceedings RMRS-P 65* (s. 64–68). Anchorage. Haettu 20.8.2019 osoitteesta https://www.fs.fed.us/rm/pubs/rmrs_p026.pdf

Häkkinen, K. (2015). Suomesta rakennetaan parasta hyvinvointimatkailukohdetta. *Tietäjä iänikuinen*. *Folklore in the frontier*, 2015, 30–31. Haettu 20.3.2020 osoitteesta https://issuu.com/folkhealers/docs/tietaja_ianikuinen_2015

Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (2018). Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.), *Moniulotteinen etnografia*. (Toinen painos). *Ethnos toimite 17* (s. 7–31). Helsinki: Ethnos. urn: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-68509-3-1>

Häyrinen, U. (1972). *Suo*. Helsinki: Kirjayhtymä.

- Häyrynen, U. & Ruuhijärvi, R. (1980). Ihminen suolla. Teoksessa P. Havas (toim), *Suomen luonto: suot* (s. 317–339). Helsinki: Kirjayhtymä.
- Häyrynen, M. (2011). Miten Suomi maisemoitui. Teoksessa P. von Bonsdorff, S. Heinänen & V. Kaukio (toim.), *Tunne maisema* (s. 23–48). *Jyväskylän taidemuseon julkaisuja 1*. Helsinki: Maahenki.
- I.K. (1893). Kuusamo. Kyläkirjaston kuvalehti 13 sarja n:o 10. Teoksessa *Kuusamon matkailun historiaa*. Kuusamon kirjasto: Kotiseutukokoelma.
- Ingold, T. & Vergunst, J. L. (2008). Introduction. Teoksessa T. Ingold & J. L. Vergunst (toim.), *Ways of Walking: ethnography and practice on foot. Anthropological Studies of Creativity and Perception* (s. 1–19). Hampshire: Ashgate.
- Ingold, T. (2011). *The perception of the environment: essays of livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge.
- Johansson, H. (2007). Tyhjentämisen eleitä. Esittävän kuvan kielto, visuaalinen kulttuuri ja nykytaide. Teoksessa M-L. Rossi & A. Seppä (toim.), *Tarkemmin katsoen: visuaalisen kulttuurin lukukirja* (s. 77–101). Helsinki: Gaudeamus.
- Johansson, H. (2011). Taiteen luonto ja veden kuvaaminen. Teoksessa P. von Bonsdorff, S. Heinänen & V. Kaukio (toim.), *Tunne maisema. Jyväskylän taidemuseon julkaisuja 1* (s. 159–176). Helsinki: Maahenki.
- Jokela, T. (1996). Ympäristöstä paikaksi – paikasta taiteeksi. Teoksessa A. Huhtala (toim.), *Ympäristö – arvot? :heijastuksia pohjoiseen. Lapin yliopiston hallintoviraston julkaisuja 35* (s. 161–178). Rovaniemi: Lapin yliopiston hallintovirasto.
- Jokela, T. (1997a). Ympäristö, esteettinen kasvu ja taide. Teoksessa M. Käpylä & R. Wahlström (toim.), *Vihreä ihminen: ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja 25* (s. 9–24). Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Jokela, T. (1997b). Ympäristötaide paikkakasvatuksena. Teoksessa M. Käpylä & R. Wahlström (toim.), *Vihreä ihminen: ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja 25* (s. 49–166). Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Jokela, T. (1997c). Synestesian haaste (avaussanat seminaarille). Teoksessa M. Hiltunen & O. Mannerkoski (toim.), *Synestesia: onko taiteilla väliä? Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C: katsauksia ja puheenvuoroja 8* (s. 15–19). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Jokela, T. (1999). Katse maiseman kaipuuseen. Teoksessa T. Jokela (toim.), *Tunturi taiteen ja tieteen maisemissa. Taiteiden tiedekunnan julkaisuja, sarja C 12: katsauksia ja puheenvuoroja* (s. 12–17). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Jokela, T. (2013). Engaged art in the north aims, methods, contexts. Teoksessa T. Jokela, G. Coutts, M. Huhmarniemi & E. Härkönen (toim.), *Cool: applied visual arts in the north. Publications of the faculty of art and design of the University of Lapland: series C, overviews and discussion 41* (s. 10–21). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Jokela, T. (2018). *Johdatus kulttuurilähtöisiin ekosysteemipalveluihin* [Luentodiat]. Haettu 10.12.2019 osoitteesta <https://optima.lapinkampus.fi>

Jokela, T. & Hiltunen, M. (2014). Pohjoiset kylät ja koulupihat taidekasvatuksen paikkoina. Teoksessa E-K. Hyry-Beihammer, M. Hiltunen & E. Estola (toim.), *Paikka ja Kasvatus* (s. 78–106). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. urn: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-990-2>

Jokela, T. & Huhmarniemi, M. (2018). Art-based action research in the development work of arts and art education. Teoksessa G. Coutts, E. Härkönen, M. Huhmarniemi & T. Jokela (toim.), *The Lure of Lapland - A handbook for arctic art and design. Publications of the faculty of art and design of the university of lapland series C: overviews and discussions 59* (s. 9–23). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Jokela, T., Hiltunen, M., Huhmarniemi, M. & Valkonen, V. (2005). *Ympäristö, yhteisö ja taide*. Lapin yliopisto. Haettu 2.4.2020 osoitteesta <http://ace.ulapland.fi/yty/>

Jongeward, C. (2009). Visual portraits: integrating artistic process in qualitative research. Teoksessa P. Leavy (toim.), *Method meets art: arts-based research practise* (s. 239–251). New York: The Guilford Press.

Juntti, P. (2019). Tuli tummat vedet. *Helsingin Sanomat*, 30.6.2019. Haettu 15.8.2019 osoitteesta <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006156625.html>

Kaila, J. & Stewen, R. (2007). Valokuvan muisti ja tulevaisuus. Teoksessa R. Stewen, R. Haapalainen & K. Kaitavuori (toim.), *Nykytaidetta etsimässä: neljä keskustelua Kiasmassa. Kiasman kysymysmerkkisarja nro 8. Nykytaiteen museo Kiasman julkaisuja 105* (s. 118–151). Helsinki: Like.

Kaitavuori, K. (2001). Mikä ihmeen ”nykypeda”? Teoksessa S. Suikkanen ja R. Kuusikko (toim.), *Meidän taide: lapset ja nuoret nykytaidetta kohtaamassa. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja, katsauksia ja puheenvuoroja C 22* (s. 36–42). Rovaniemi: Rovaniemen taidemuseo.

Kalin, M.N. (2018). Entries into visually provoking: dissertation in art education. Teoksessa A. Sinner, R. L. Irwin & T. Jokela (toim.), *Visually Provoking: dissertations in art education* (s. 10–17). Rovaniemi: Lapland University Press. urn: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-936-0>

Karjalainen, P. T. (1996). Kolme näkökulmaa maisemaan. Teoksessa M. Häyrynen & O. Immonen (toim.), *Maiseman arvo[s]tus. Kansainvälisen soveltavan estetiikan instituutin raportteja n:o 1* (s. 8–15). Lahti: Kansainvälinen soveltavan estetiikan instituutti.

Karjalainen, P. T. (2004). Ympäristö ulkoa ja sisältä: geografiasta geobiografiaan. Teoksessa R. Mäntysalo (toim.), *Paikan heijastuksia: ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite. Ympäristöalan julkaisuja, Oulun yliopisto* (s. 49–68). Jyväskylä: Atena.

Kauppinen, J. (2016). Täällä lepää aarre. *Suomen kuvalehti*, 10.7.2016. Haettu 26.9.2019 osoitteesta <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/vuosituhanen-merkittavin-kupari-janikkeliessiintyma-loytyi-suojellun-suursuon-alta-sodankylasta/>

Kehvas. (1946). Rajaseudun kuvia: 59. Kuusamon suunnalla. *Rajaseutu 1946: 2*. Teoksessa *Kuusamon matkailun historiaa*. Kuusamon kirjasto: Kotiseutukokoelma.

Kemmis, S. & McTaggart, R. (2007). Participatory action research: communicative action and the public sphere. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.), *Strategies of qualitative inquiry* (s. 271–330). Thousand Oaks: SAGE. Haettu 30.9.2019 osoitteesta <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.473.4759&rep=rep1&type=pdf>

Kestävä kehitys (2019). Mitä on kestävä kehitys? Haettu 2.4.2020 osoitteesta <https://kestavakehitys.fi/kestava-kehitys>

Kiuru, K. (2020). Suojeltu aapa. Kaija Kiuru -kotisivut. Haettu 26.2.2020 osoitteesta <https://www.kaijakiuru.net/32679>

Knuuttila, S. (1999). Suoviha ja muita tunneperäisiä luontoseikkoja. Teoksessa K. Hakala (toim.), *Suo on kaunis* (s. 68–76). Helsinki: Maahenki.

Koillismaan uutiset (2018). Kivisuolle ei perusteta luonnonsuojelualuetta. *Koillismaan uutiset*, 4.10.2018. Haettu 20.3.2020 osoitteesta https://issuu.com/koillismaanuutiset/docs/koillismaan_uutiset_40_2018

Koivunen, H. (1997). *Hiljainen tieto*. Helsinki: Otava.

Koivunen, H. (1998). Hiljainen tieto luovuuden lähteenä. Teoksessa M. Bardy (toim.), *Taide tiedon lähteenä* (s. 201–219). Jyväskylä: Atena.

Kolström, T. (2010). Mitä ekosysteemipalvelut ovat? Teoksessa J. Hiedanpää, L. Suvantola & A. Naskali (toim.), *Hyödyllinen luonto: ekosysteemipalvelut hyvinvointimme perustana* (s. 19–32). Tampere: Vastapaino.

Koppa (2020). Fenomenologinen tutkimus. Jyväskylän yliopiston verkkosivut. Haettu 26.1.2020 osoitteesta <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/fenomenologinen-tutkimus>

Korhonen, R. (2008). Turvehoitoja ja kylpyjä. Teoksessa R. Korhonen, L. Korpela & S. Sarkkola. (toim.), *Suomi – Suoma: soiden ja turpeen tutkimus sekä kestävä käyttö* (s. 196–201). Helsinki: Suoseura.

Kurkela, K. (2005). Rajalla tutkiminen: kokemuksen ymmärtämisen mahdollisuudesta. Teoksessa P. Rantala & M. Tuominen (toim.), *Rajoilla: puheenvuoroja tutkimuksen rajoista ja rajojen tutkimisesta. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja, sarja C: katsauksia ja puheenvuoroja 30* (s. 13–45). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Kuusamo Nature Photo. (2019). Luonnon taidetta. Kuusamo Nature Photo Festival - verkkosivut. Haettu 30.1.2020 osoitteesta <https://www.kuusamonaturephoto.fi/luontokuvakilpailu/sarjat/luonnon-taidetta>

Kuusamon ympäristöjulistus (1993). Kuusamon kunnanvaltuuston 125-vuotisjuhlakokous, 5.4.1993. Kuusamo. Haettu 22.8.2019 osoitteesta http://www.kuusamo.fi/sites/default/files/kuusamon_ymparistojulistus.pdf

Lacy, S. (1995). Debated territory: towards a critical language for public art. Teoksessa S. Lacy (toim.), *Mapping the terrain: new genre public art* (s.171–185). Seattle: Bay Press.

Lapin yliopisto (2019). Soveltavan kuvataiteen ja luontokuvauksen maisteriohjelma. Haettu 20.3.2020 osoitteesta <https://www.ulapland.fi/FI/Yksikot/Taiteiden-tiedekunta/Opinnot/Soveltavan-kuvataiteen-ja-luontokuvauksen-maisteriohjelma>

Laukkanen, M. (2016). Ihmisen luonto. *Kide – Lapin yliopiston tiede- ja taidelehti*, 7.10.2016. Haettu 5.11.2019 osoitteesta <https://www.ulapland.fi/news/Ihmisen-luonto/38758/e62db173-57d1-43bc-9169-3e6943df8941>

Laurén, K. (2006a). Miltä suot tuntuvat? Luonnonpaikat mielikuvina. Teoksessa S. Knuuttila, P. Laaksonen & U. Piela (toim.), Paikka: eletty, kuviteltu, kerrottu. *Kalevalaseuran vuosikirja 85* (s. 187–199). Helsinki: SKS.

Laurén, K. (2006b). Suo – sisulla ja sydämellä: suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä. (Väitöskirja). *Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1093*. Helsinki: SKS.

Laurila, K.S. (1931). Kuusamon kulmia katselemassa. Kirjastovirma, Pohjoispohjalaista kulttuuriperintöä. Haettu 3.4.2020 osoitteesta <http://www.kirjastovirma.fi/kuusamo/matkailu/laurila>

Leader-Elliot, L. (2012). Cultural landscape and sense of place: community and tourist representations of the barossa. Teoksessa I. Convery, G. Corsane & Peter D. (toim.), Making sense of place: multidisciplinary perspectives. *Heritage Matters Series: volume 7* (s. 207–218). Woodbridge: Boydell Press.

Leavy, P. (2009). *Method meets art: arts-based research practise*. New York: The Guilford Press.

Leppänen, M. & Pajunen, A. (2017). *Terveysmetsä: tunnista ja koe elvyttävä luonto*. Helsinki: Gummerus.

von Linné, C. (1969). *Lapin matka 1732*. (Suom. T. Itkonen). Hämeenlinna: Karisto.

Lukkarinen, V. (2004). Kansallinen maiseman vertauskuvallisuus sekä ympäristön tila. Teoksessa V. Lukkarinen & A. Waenerberg, (toim.), Suomi-kuvasta mielenmaisemaan: kansallismaisemat 1800- ja 1900-luvun vaihteen maalaustaiteessa. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 965, Taidekoti Kirpilän julkaisuja 3* (s. 20–91). Helsinki: SKS.

Luhta, J. (1980). *Kurkima*. Helsinki: Suomen luonnonsuojelun tuki.

Mason, R. Whitehead, C. & Graham, H. (2012). The place of art in the public art gallery: a visual sense of place. Teoksessa I. Convery, G. Corsane & P. Davis (toim.), *Making sense of place: multidisciplinary perspectives. Heritage Matters Series: volume 7* (s. 133–144). Woodbridge: Boydell Press.

Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender*. Cambridge: Polity Press.

Massey, D. (2008). *Samanaikainen tila*. (Toim. M. Lehtonen, P. Rantanen & J. Valkonen; suom. J. Rovio). Tampere: Vastapaino.

Mennään metsään (2018). Mikä on mennään metsään -kampanja. *Yle*, 20.8.2018. Haettu 24.3.2020 osoitteesta <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/08/20/mika-on-mennaan-metsaan-kampanja>

Metsähallitus (2018). Luontolahjani satavuotiaalle -kampanja. Haettu 2.4.2020 osoitteesta <https://www.metsa.fi/luontolahja>

Murto, A. (2015). Luonto puhuu. *Tietäjä iänikuinen. Folklore in the frontier*, 2015, 6–7. Haettu 20.3.2020 osoitteesta https://issuu.com/folkhealers/docs/tietaja_ianikuinen_2015

Murtomäki, E. & Seppälä, H. (1966). *Suo elää*. Helsinki: Otava.

Myllys, M. & Soini, S. (2008). Suot maanviljelyssä. Teoksessa R. Korhonen, L. Korpela & S. Sarkkola. (toim.), *Suomi – Suomaa: soiden ja turpeen tutkimus sekä kestävä käyttö* (s. 93–100). Helsinki: Suoseura.

Naskali, A. (2010). Ekosysteemipalvelun termodynaamiset juuret. Teoksessa J. Hiedanpää, L. Suvantola & A. Naskali (toim.), *Hyödyllinen luonto: ekosysteemipalvelut hyvinvointimme perustana* (s. 33–51). Tampere: Vastapaino.

Naskali, A. (2014). Uusia näkökulmia luonnonvarojen hallintaan. Teoksessa L. Tyrväinen, M. Kurttila, T. Sievänen & S. Tuulentie (toim.), *Hyvinvointia metsästä* (s. 240–255). Helsinki: SKS.

Naukkarinen, O. (2003). Ympäristön taide. *Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B 73*. Helsinki: Ilmari Design Publications.

Nieminen, M. (2008). Suot porolaitumina. Teoksessa R. Korhonen, L. Korpela & S. Sarkkola. (toim.), *Suomi–Suomaa: soiden ja turpeen tutkimus sekä kestävä käyttö* (s. 132–136). Helsinki: Suoseura.

Niiniluoto, I. (2007). Luonnon arvo ja ihmisen vastuu. Teoksessa A. Haapala & M. Oksala (toim.), *Arvot ja luonnon arvottaminen* (s. 55–67). Helsinki: Gaudeamus.

Nikkilä, L-E. & Korhonen, R. (2008). Suomatkailu ja suourheilu suomessa. Teoksessa R. Korhonen, L. Korpela & S. Sarkkola. (toim.), *Suomi – Suomaa: soiden ja turpeen tutkimus sekä kestävä käyttö* (s. 252–256). Helsinki: Suoseura.

Nygren, A. (2007). Luontosuhteiden sosiaalinen monimuotoisuus. Teoksessa A. Haapala & M. Oksala (toim.), *Arvot ja luonnon arvottaminen* (s. 179–192). Helsinki: Gaudeamus.

Oinas, M. (2006). *Selkospitäjästä luonto- ja matkailukaupungiksi: Kuusamon kulttuuriympäristöohjelma*. Kuusamo: Kuusamon kaupunki.

Oinas-Panuma, M. (2019). Siurualaisen suon syleilystä Tykkyläisen taidetta maailmalle – korkokenkäkukkamekkosuo- ja hiihdot kiinnostavat Kiinassa asti. *Iijoki Seutu*, 19.8. 2019. Haettu 2.4.2020 osoitteesta <https://www.iijokiseutu.fi/uutiset/siurualaisen-suon-syleilysta-tykkylaisen-taidetta-maailmalle--korkokenkäkukkamekkosuo-ja-hiihdot-kiinnostavat-kiinassa-asti-6.705.3622569.c50c8cef44>

Olsson, L., Barbosa H., Bhadwal, S., Cowie A., Delusca, K., Flores-Renteria, D., ... Stringer, L. (2019). Land degradation. Teoksessa P.R. Shukla, J. Skea, E. Calvo Buendia, V. Masson-Delmotte, H-O. Pörtner, D. C. Roberts, ... J. Malley (toim.), *Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems*. Haettu 2.4.2020 osoitteesta <https://www.ipcc.ch/srccl-report-download-page/>

OKM (2018). Taide ja kulttuuri osana alueiden kehitystä: näkymä vuoteen 2025. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja*, 2018:20. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. urn: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-566-2>

Parviainen, J. (1998). *Bodies moving and moved: a phenomenological analysis of the dancing subject and the cognitive and ethical values of dance art*. (Väitöskirja). Tampere: Tampere University Press. urn: <http://urn.fi/URN:ISBN:951-44-5595-9>

Perttula, J. (2008). Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.), *Kokemuksen tutkimus: merkitys – tulkinta – ymmärtäminen* (s. 115–162). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Pietarinen, J. (2007). Ihmislähtöiset luontoarvot ja omat arvot: luonnon arvo, inhimillinen toiminta ja ihmettely. Teoksessa A. Haapala & M. Oksala (toim.), *Arvot ja luonnon arvottaminen* (s. 38–54). Helsinki: Gaudeamus.

Pink, S. (2007). *Doing Visual Ethnography*. (Toinen painos). Lontoo: SAGE.

Pink, S. (2009). *Doing Sensory Ethnography*. Lontoo: SAGE.

Pirtola, P. (2008). Tekstiilejä, rakennuksia ja taidetta turpeesta. Teoksessa R. Korhonen, L. Korpela & S. Sarkkola (toim.), *Suomi – Suomaa: soiden ja turpeen tutkimus sekä kestävä käyttö* (s. 278–283). Helsinki: Suoseura.

Pohjalainen, M. (2012). Hiljaisen tiedon käsite ja hiljaisen tiedon tutkimus: katsaus viimeaikaiseen kehitykseen. *Informaatiotutkimus*, 31:3. Haettu 27.8.2019 osoitteesta <https://journal.fi/inf/article/view/7079>

Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus (2019). Suot ja turvevarat. Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu. Haettu 2.4.2020 osoitteesta https://www.ymparisto.fi/fi-FI/PohjoisPohjanmaan_ymparistohistoria/Luonnonolot_ilmasto_ja_aluekehitys/Maapera_ja_kasvillisuus/Suot_ja_turvevarat

Polanyi, M. (2009). *The tacit dimension*. (With a new foreword by Amartya Sen). Chicago: University of Chicago Press.

Päivänen, J. (2008). Soiden metsätaloudellinen käyttöönotto. Teoksessa R. Korhonen, L. Korpela & S. Sarkkola (toim.), *Suomi – Suomaa: soiden ja turpeen tutkimus sekä kestävä käyttö* (s. 96–100). Helsinki: Suoseura.

Pätynen, P. (1957). Kesäretkille, kalavesille, tuntureille, Kuusamoon. Tie ja vesi 1957:1. Teoksessa *Kuusamon matkailun historiaa*. Kuusamon kirjasto: Kotiseutukokoelma.

Rannisto, T. (2007). *Luonnon estetiikka*. Helsinki: Multikustannus.

Rannisto, T. (2015). Kulttuurin ja luonnon jäljet ympäristön esteettisessä kokemisessa. Teoksessa A. Haapala, K. Puolakka & T. Rannisto (toim.), *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1417* (s. 109–126). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rapinoja, A. (2018). Luonnon Garderobi. Anni Rapinoja -kotisivut. Haettu 2.4.2020 osoitteesta <https://www.rapinoja.com/teokset/luonnon-garderobi/>

Relph, E. (1986). *Place and placelessness*. (Kolmas painos). Lontoo: Pion Limited.

Riutta, N. (2019). Harras hetki: Itkijä Noora Kauppila luo tilaa yhteiselle suremiselle – uuden itkun löytäminen vaatii pysähtymistä. *Kirkko ja kaupunki*, 23.5. 2019. Haettu 26.2.2020 osoitteesta <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/harras-hetki-itkija-noora-kauppilan-poski-painuu-pehmeaan-liinaan#8b853044>

Rodaway, P. (1994). *Sensuous geographies: body, sense and place*. Lontoo: Routledge.

Ronkainen, S. (1999). *Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Helsinki: Gaudeamus.

Rossi, P. & Lundvall, P. (2018). Kehollisesta kokemisesta kohti sanallistettuja kokemuksia: hevoset reflektoinnin mahdollistajina. Teoksessa J. Toikkanen & I.A. Virtanen (toim.),

Kokemuksen tutkimus VI: kokemuksen käsite ja käyttö (s. 191–208). Rovaniemi: Lapland University Press.

Rönty, H. (2020). Suomessa luotiin valtava ongelma, jonka korjaamiseen menee vuosisatoja: soista tehtiin metsää vuosia, koska sen ilmastovaikutuksia ei tajuttu. *Yle*, 19.1. 2020. Haettu 26.2.2020 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-11157959>

Saito, Y. (1999). Tasapaksun luonnon estetiikka: suomalaisema. Teoksessa K. Hakala (toim.), *Suo on kaunis* (s. 120–131). Helsinki: Maahenki.

Salo, K. (2008). Suomarjat terveyden lähteenä. Teoksessa R. Korhonen, L. Korpela & S. Sarkkola. (toim.), *Suomi – Suomaa: soiden ja turpeen tutkimus sekä kestävä käyttö*. (s. 124–131). Helsinki: Suoseura.

Salomaa, A. & Paloniemi, R. (2014). Ekosysteemit, vapaaehtoisuus ja soiden suojele. *Suo* 65(1), 1–15. Haettu 20.2.2020 osoitteesta <http://www.suo.fi/pdf/article9894.pdf>

Salonen, K. (2005). *Mieli ja maisemat: eko -ja ympäristöpsykologian näkökulma*. Helsinki: Edita.

Salonen, K. (2010). *Mielen luonto: eko- ja ympäristöpsykologian näkökulmia*. Helsinki: Green Spot.

Sederholm, H. (2007). Taidekasvatus: samassa rytmissä elämän kanssa. Teoksessa M. Bardy, R. Haapalainen, M. Isotalo & P. Korhonen (toim.), *Taide keskellä elämää. Nykytaiteen museo Kiasman julkaisuja 106/2007* (s. 143–149). Helsinki: Like.

Sepänmaa, Y. (1999a). Suo: esteettinen dilemma. Teoksessa K. Hakala (toim.), *Suo on kaunis* (s. 9–18). Helsinki: Maahenki.

Sepänmaa, Y. (1999b). Suoelämykset. Teoksessa K. Hakala (toim.), *Suo on kaunis* (s. 168–172). Helsinki: Maahenki.

Sepänmaa, Y. (1999c). Jälkimietteitä suon estetiikasta. Teoksessa K. Hakala (toim.), *Suo on kaunis* (s. 208–211). Helsinki: Maahenki.

Sepänmaa, Y. (2006). Sydämen maisema. Teoksessa S. Knuutila, P. Laaksonen & U. Piela (toim.), Paikka: eletty, kuviteltu, kerrottu. *Kalevalaseuran vuosikirja 85* (s. 31–43). Helsinki: SKS.

Siikamäki, P. & Hamunen, P. (2018). Kuohujen keskeltä kansallispuistoksi. Teoksessa P. Siikamäki & P. Hamunen (toim.), *Oulankajoki: muutoksen virta* (s. 186–199). Jyväskylä: Docendo.

Siikamäki, P. (2018). Ihmistoiminta vaikuttaa. Teoksessa P. Siikamäki & P. Hamunen (toim.), *Oulankajoki: muutoksen virta* (s. 210–231). Jyväskylä: Docendo.

Storey, D. (2012). Land, territory and identity. Teoksessa I. Convery, G. Corsane & P. Davis (toim.), Making sense of place: multidisciplinary perspectives. *Heritage Matters Series: volume 7* (s. 11–22). Woodbridge: Boydell Press.

SuoEko (2013). *Soiden ja turvemaiden ekosysteemipalvelujen arviointi ja arvottaminen (SuoEko-hanke) – Loppuraportti*. Suomen ympäristökeskus. Haettu 20.3.2020 osoitteesta https://www.syke.fi/fi-FI/Tutkimus_kehittaminen/Tutkimus_ja_kehittamishankkeet/Hankkeet/Soiden_ja_turvemaiden_ekosysteemipalveluiden_arviointi_ja_arvottaminen_ekosysteemipalveluista_kaytannon_toimintaan_ekosysteemilahestymistavan_kautta_SuoEko

Suonpää, J. (1999). Korvamerkitty petokuva. Teoksessa J. Kukkonen & T.J. Vuorenmaa. (toim.), *Varjosta. Tutkielmia suomalaisen valokuvan historiasta* (s. 318–331). Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.

Suonpää, J. (2001). Luontokuvan totuuden hetki. Keskustelua aitoudesta. *Pieni valokuvakirjasto 2*. Helsinki: Suomen valokuvataiteen museo.

Suonpää, J. (2005). Luontokuvan rajoilla. Teoksessa P. Rantala & M. Tuominen (toim.), *Rajoilla: puheenvuoroja tutkimuksen rajoista ja rajojen tutkimisesta. Lapin yliopiston*

taiteiden tiedekunnan julkaisuja, sarja C: katsauksia ja puheenvuoroja 30 (s. 177–186).
Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

SYKE (2013). Ekosysteemilähestymistapa Euroopan merien suojeluun: ekosysteemit, talous ja politiikka. (Know Seas). Suomen ympäristökeskus. Haettu 2.4.2020 osoitteesta <https://www.syke.fi/hankkeet/knowseas>

Takala, A. (2006). Kaamos: hämärän maisemat. Landscapes of Darkness. *Musta Taide 1/2007*. Helsinki: Musta Taide.

Tani, S. (1997). Maantiede ja kuvien todellisuudet. Teoksessa T. Haarni, M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani (toim.), *Tila, paikka ja maisema: tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen* (s. 211–226). Tampere: Vastapaino.

Tietäjä iänikuinen (2015). *Tietäjä iänikuinen. Folklore in the frontier*, 2015. Haettu 2.4.2020 osoitteesta https://issuu.com/folkhealers/docs/tietaja_ianikuinen_2015

Tolonen, K. (1980). Suo-Suomen synty. Teoksessa P. Havas (toim.), *Suomen luonto: suot* (s. 7–24). Helsinki: Kirjayhtymä.

Tuan, Y-F. (1990). *Topophilia: a study of environmental perception, attitudes and values*. New York: Columbia University Press.

Tuan, Y-F. (2006). Paikan taju: aika, paikka ja minuus (Suom. L. Kaski). Teoksessa S. Knuuttila, P. Laaksonen & U. Piela, (toim.), *Paikka: eletty, kuviteltu, kerrottu. Kalevalaseuran vuosikirja 85* (s. 15–30). Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Tuck-Po, L. (2008). Before a step too far: walking with Batek hunter-gatherers in the forests of Pahang, Malaysia. Teoksessa T. Ingold & J. L. Vergunst (toim.), *Ways of Walking: ethnography and practice on foot. Anthropological Studies of Creativity and Perception* (s. 21–34). Hampshire: Ashgate.

Tuovinen, T. & Mäkikoskela, R. (2018). Taiteellinen toiminta kokemuksen koetteluun paikkana. Teoksessa J. Toikkanen & I. A. Virtanen (toim.), *Kokemuksen tutkimus VI: kokemuksen käsite ja käyttö* (s. 227–247). Rovaniemi: Lapland University Press.

Turveinfo (2019). Tutkittua tietoa turpeesta. Haettu 2.12.2019 osoitteesta <http://turveinfo.fi/>

Tyrväinen, L., Kurttila, M., Sievänen, T. & Tuulentie, S. (toim.). (2014). *Hyvinvointia metsästä*. Helsinki: SKS.

Tyrväinen, L., Korpela, K. & Ojala, A. (2014). Teoksessa L. Tyrväinen, M. Kurttila, T. Sievänen & S. Tuulentie (toim.), *Hyvinvointia metsästä* (s. 48–58). Helsinki: SKS.

Tökkäri, V. (2018). Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa J. Toikkanen & I.A. Virtanen (toim.), *Kokemuksen tutkimus VI: kokemuksen käsite ja käyttö* (s. 64–84). Rovaniemi: Lapland University Press.

Vertanen, P., Hänninen, O., Piippo, S., Tuohimaa, P. & Piilo, R. (2017). *Perinheitojen verhottu tieto*. Kannus: Kalevalainen kansanparannus-säätiö.

Vihanninjoki, V. (2015). Kaupunkiympäristön estetiikka hyvinvointikysymyksenä: esteettinen laatu maankäyttö- ja rakennuslaissa. Teoksessa A. Haapala, K. Puolakka & T. Rannisto (toim.), *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1417* (s. 62–87). Helsinki: SKS.

Virtainlahti, S. (2006). 'Se on niin hiljaista, että eihän siitä voi puhua.': etnografinen tutkimus hiljaisesta tiedosta ja tietämyksestä tapausyrityksessä. (Väitöskirja). *Jyväskylän yliopiston taloustieteiden tiedekunnan julkaisuja n:o 154/2006*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Virtanen, K. (2008). Soiden synty ja kehitys. Teoksessa R. Kohonen, L. Korpela & S. Sarkkola (toim.), *Suomi – Suoma: soiden ja turpeen tutkimus sekä kestävä käyttö* (s. 12–20). Helsinki: Suoseura.

Vuoristo, K-V. (1960). Kuusamon komea luonto – pohjolan viileyttä ja etelän kauneutta. Teoksessa *Kuusamon matkailun historiaa*. Kuusamon kirjasto: Kotiseutukokoelma.

Wade, N. J. (2011). The science and art of the sixth sense. Teoksessa F. Bacci & D. Melcher (toim.), *Art and the senses* (s. 19–58). Oxford: Oxford University Press.

Wahlström, R. (2006). Miten luonto kuntouttaa? Teoksessa I. Heiskanen & K. Kailo (toim.), *Ekopsykologia ja perinnetieto* (s. 78–89). Helsinki: Greenspot.

Wallis, B. (1999). Introduction. Teoksessa B. Wallis (toim.), *Art after modernism: rethinking representation* (Foreword by Marcia Tucker). New York: The New Museum of Contemporary Art.

Wiiskanta, M. & Lipponen, O. (2005). *Suomatkailuopas*. (Toim. M. Wiiskanta). Metsähallitus: Pohjanmaan- Kainuun luontopalvelut. Haettu 2.4.2020 osoitteesta <https://julkaisut.metsa.fi/assets/pdf/lp/Muut/suomatkailuopas.pdf>

Willamo, R. (2004). Ympäristö, luontoa ja kulttuuria?. Teoksessa H. Cantell. (toim.), *Ympäristökasvatuksen käsikirja* (s. 32–57). Jyväskylä: PS-kustannus.

Willamo, R. (2005). Kokonaisvaltainen lähestymistapa ympäristönsuojelutieteessä: sisällön moniulotteisuus ympäristönsuojelijan haasteena. (Väitöskirja). *Environmentalica Fennica* 23. Helsinki: Helsingin yliopisto. urn: <http://urn.fi/URN:ISBN:952-10-2527-1>

Wolff, L-A. (2004). Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys: 1960 luvulta nykypäivään. Teoksessa H. Cantell. (toim.), *Ympäristökasvatuksen käsikirja* (s. 18–29). Jyväskylä: PS-kustannus